

Сангийн сайд, Санхүүгийн зохицуулах хорооны даргын
2015 оны 11 дүгээр сарын 9-ны өдрийн 206/2015 дүгээр
хамтарсан тушаалын нэг дүгээр хавсралт

ДААТГАЛЫН КОМПАНИД МӨРДӨГДӨХ “НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН ЗААВАР”

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Даатгалын компанийн үйл ажиллагааг нягтлан бодох бүртгэлд тусгаж, санхүүгийн тайланг үнэн зөв бэлтгэхэд энэхүү зааврын зорилго оршино. Энэхүү зааврыг санхүүгийн тайлагналын олон улсын стандарт (цаашид СТОУС гэх бөгөөд энэ нь хүчин төгөлдөр СТОУС-ууд, НББОУС-ууд болон тэдгээрийн хэрэглээний тайлбаруудаас бүрдэнэ) болон Монгол улсын нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, холбогдох бусад хууль, тогтоомжинд нийцүүлж боловсруулсан болно.

Монгол улсын нутаг дэвсгэр дээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа даатгалын компаниуд нь энэхүү дансны жишиг жагсаалт, зааварт үндэслэн стоус болон Монгол улсад мөрдөгдөж буй хууль, дүрэм, журамд бүрэн нийцсэн нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг, дансны дэлгэрэнгүй жагсаалтыг боловсруулж мөрдөнө.

Энэ зааварт нягтлан бодох бүртгэлийн үндсэн зарчмыг тусгаж, дансдын нийтлэг бичилтүүдийг үзүүлсэн бөгөөд энэд тусгагдаагүй зүйлсийг бүртгэхдээ холбогдох СТОУС-ын заалтыг дагаж мөрдөнө. Энэ зааварт тусгагдаагүй шинэ бүтээгдэхүүн, арилжааг бүртгэх дансны харилцаа, бүртгэлийн зарчмыг Санхүүгийн зохицуулах хороонд урьдчилан мэдэгдэж, зөвшөөрөл авна.

Даатгалын компани нь нягтлан бодох бүртгэлээ аккруэл сууриар хөтөлнө.

Нягтлан бодох бүртгэлийн үзүүлэлт буюу тайлагналын нэгж нь Монгол улсын үндэсний мөнгөн тэмдэгт төгрөг, мөнгө байна.

Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн хөрөнгө, өр төлбөрийг Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар үнэлж, ханшийг тэгшитгэж, толилуулна.

Даатгалын компанийн удирдлага нь нягтлан бодох бүртгэл хөтлөлт, санхүүгийн тайлан бусад мэдээ баримтыг тогтсон загварын дагуу үнэн зөв бэлтгэж, заасан хугацаанд багтаан гаргах үүргийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хүлээнэ.

Өмнөх тайлант хугацаанд хамаарах мэдээллийг өөрчилж тайлагнах тохиолдолд Санхүүгийн зохицуулах хороонд урьдчилан мэдэгдэнэ.

ХОЁР. НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН ЕРӨНХИЙ ЗАРЧИМ

2.1 НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН ЗАРЧИМ

Компани нь санхүүгийн тайлагналын олон улсын стандартыг нягтлан бодох бүртгэлийн үйл ажиллагаандаа мөрдөнө.

Компани нь Санхүүгийн зохицуулах хорооноос батлан гаргасан нягтан бодох бүртгэлийн заавар, зарчмыг тууштай мөрдөнө.

Компани нь санхүүгийн байдал, санхүүгийн үр дүн, мөнгөн гүйлгээ зэрэг санхүүгийн тайлангуудыг үнэн зөв бодитойгоор илэрхийлсэн байна. Санхүүгийн тайланд тоон болон чанарын үзүүлэлтүүдийг харгалзан, шаардлагатай бол нэмэлт тайлбар, тодруулгуудыг бэлтгэнэ.

Санхүүгийн тайланд тусгагдах мэдээллийн найдвартай байдлыг хангахын тулд мэдээллийг иж бүрнээр нь тусгана.

Компанийн удирдлага нь санхүүгийн тайланг бэлтгэх явцад өөрийн компанийн үйл ажиллагааг тасралтгүй байх зарчмын дагуу үргэлжлүүлэх чадварт үнэлэлт дүгнэлт өгнө. Компанийг татан буулгах, түүний үйл ажиллагааг зогсоох шийдвэр гараагүй тохиолдолд удирдлага нь тасралтгүй байх зарчмын дагуу санхүүгийн тайлангаа бэлтгэнэ.

Компанийн үйл ажиллагаанд гарсан томоохон хэмжээний өөрчлөлтөөс бусад тохиолдолд санхүүгийн тайлангийн үзүүлэлтүүдийн илэрхийлэл болон түүний ангиллыг нэг тайлант үеэс нөгөө тайлант үед өөрчлөхгүй.

Энэхүү бүртгэлийн заавар нь СТОУС-ын шаардлагын дагуу компанийн санхүүгийн тайлангийн тоон мэдээллийг арга зүйн хувьд бүх тайлант хугацааны тоо мэдээллийг хооронд нь харьцуулж болохоор зохион байгуулна.

Мэдээллийг хэрэглэгчдийн шийдвэрт нөлөөлөх боломжтой хугацаанд болон Санхүүгийн зохицуулах хорооноос тогтоосон хугацаанд багтаан санхүүгийн тайланг бэлтгэж толилуулна. СТОУС-д шаардсан эсвэл зөвшөөрснөөс бусад тохиолдлуудад хөрөнгө ба өр төлбөр, орлого болон зардлыг нэгтгэж, цэвэр дүнгээр тайлагнахгүй.

2.2 НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧГИЙН ӨӨРЧЛӨЛТ, АЛДААНЫ ЗАЛРУУЛГА

Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын бичиг баримтын өөрчлөлт

Компанийн нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичгийн өөрчлөлт нь Санхүүгийн зохицуулах хорооноос баталсан журам, заавар, аргачлалтай зөрчилдөж байгаа тохиолдолд Санхүүгийн зохицуулах хороонд урьдчилан мэдэгдэж зөвшөөрөл авна.

Нягтлан бодох бүртгэлийн тооцооллын өөрчлөлт

Хөрөнгөөс хүлээгдэж буй ирээдүйн үр өгөөж болон өр төлбөрийн явц нь тухайн санхүүгийн нөхцөл байдалд үнэлгээ хийсний үр дүнд хөрөнгө, өр төлбөрийн дансдын үлдэгдэл болон хөрөнгийн хэрэглээний зарцуулалтын дүн өөрчлөгдөхийг нягтлан бодох бүртгэлийн тооцооллын өөрчлөлт гэнэ.

Нягтлан бодох бодох бүртгэлийн тооцооллын өөрчлөлтийг ирээдүйн тайлант үеүдэд хүлээн зөвшөөрнө.

Шинэ нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогыг хэрэгжүүлж эхэлсэн өдрөөс хойшхи цаг хугацаанд ажил гүйлгээ болон өөр бусад үйл явдлын тооцооллын өөрчлөлтийн нөлөөг гарсан тайлант хугацаа эсвэл ирээдүйн тайлант хугацаанд хүлээн зөвшөөрч бүртгэхийг хүлээгдэж буй хандлага гэнэ.

Нягтлан бодох бүртгэлийн алдааны залруулга

Санхүүгийн тайлангийн үзүүлэлтүүдийг хүлээн зөвшөөрөх, үнэлэх, толилуулах, тодруулахтай холбоотойгоор алдаа гарч болзошгүй бөгөөд нягтлан бодох бүртгэлийн алдааг тухайн тайлант хугацаанд багтаан илрүүлж, санхүүгийн тайланг хэвлэн нийтлэхээс өмнө залруулсан байвал зохино.

СТОУС-д өөрөөр заагаагүй тохиолдолд өмнөх тайлант хугацаанд хамаарах нягтлан бодох бүртгэлийн алдааг илрүүлсэн тайлант хугацаанд нь буцаан үйлчлэх горимоор залруулна.

Нягтлан бодох бүртгэлийн алдааны залруулгыг хийхдээ Санхүүгийн зохицуулах хороонд урьдчилан мэдэгдэж, зөвшөөрөл авсан байна.

ГУРАВ. ХӨРӨНГӨ

3.1. МӨНГӨ, ТҮҮНТЭЙ АДИЛТГАХ ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 7 Мөнгөн гүйлгээний тайлан
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгөнд үнэ цэнийн өөрчлөлтөөс өчүүхэн бага эрсдэлийг мэдэрдэг, түргэн борлогдох чадвартай касс дахь бэлэн мөнгө, банкин дахь харилцах, хадгаламж, гадаад, дотоодын банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан харилцах, хадгаламж зэрэг санхүүгийн хөрөнгүүд багтана. Тухайлбал, анх гаргасан хугацаанаас хойш 90 хоног (3 сар)-оос дээш хугацаатай, ямар нэгэн нөхцөлөөр хязгаарлагдсан) мөнгөн хөрөнгийг мөнгө ба түүнтэй адилтгах хөрөнгөнд оруулахгүй.

Мөнгө нь бэлэн мөнгө, замд яваа мөнгө, банкинд байршуулсан харилцах, хугацаагүй хадгаламжаас бүрдэнэ. Бэлэн мөнгийг байршил, валютын төрлөөр, банкин дахь мөнгөн хөрөнгийг байршил, валютын төрөл, харилцагч банк зэргээр дэлгэрэнгүй ангилж, нягтлан бодох бүртгэлд тусгана.

Мөнгөтэй адилтгах хөрөнгө нь тодорхой тооны мөнгөн хөрөнгөнд шууд хөрвөх боломжтой, үнэ цэнийн өөрчлөлтийн эрсдэл багатай богино хугацаат, хөрвөх чадвар өндөртэй хөрөнгө оруулалт юм. Банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан хөрөнгөд 3 сар хүртэл хадгаламж, хадгаламжийн сертификат, Монголбанк болон Засгийн газраас гаргасан үнэт цаас гэх мэт нэн даруй мөнгө болон хөрвөх чадвартай хөрөнгө хамаарна. Мөн мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгөнд хуримтлуулж тооцсон хүүний авлагыг хамруулна.

Үнэ цэнд гарах өөрчлөлтийн эрсдэл буюу үнэ цэнийн бууралтын эрсдэл тодорхойгүй тул Монголбанк болон Засгийн газраас бусад этгээдийн гаргасан үнэт цаасанд оруулсан хөрөнгө оруулалтыг мөнгө ба мөнгөтэй адилтгах зүйл гэж үзэхгүй. Ийм төрлийн үнэт цаасанд оруулсан хөрөнгө оруулалтыг 90 хоног (3 сар) -оос богино хугацаатай байсан ч хөрөнгө оруулалтаар бүртгэнэ.

Тодорхой зориулалтаар зарцуулалт нь хязгаарлагдсан мөнгөн хөрөнгө, барьцаалсан мөнгөн хөрөнгө, харилцагч банк төлбөрийн чадваргүй болох зэрэг шалтгаанаар гүйлгээ хийгдэх боломжгүй болсон харилцах данс, хугацаатай хадгаламж гэх мэт зарцуулалт нь

хязгаарлагдсан, шууд төлбөр хийгдэх боломжгүй харилцах дансыг мөнгөн хөрөнгө гэж ангилахгүй. Харин тэдгээрийг хязгаарлалт, хугацаа зэргээс хамааран хөрөнгө оруулалт эсвэл авлага гэж ангилж болно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийг эзэмшиж, захиран зарцуулах эрх даатгалын компанид үүссэн нөхцөлд хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийг анх хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ.

Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийг тайлагналын өдөр хорогдуулсан өртгөөр үнэлж тусгана. Иймд энэхүү хөрөнгөтэй холбоотой хуримтлуулан тооцсон хүүний авлагыг мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн дансны дүнд оруулж, санхүүгийн тайланд толилуулна.

Төгрөгөөр байршуулсан мөнгөн хөрөнгийн бодит үнэ цэн нь нэрлэсэн үнэ юм.

Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийг Монголбанкны албан ханшаар тооцон төгрөгт хөрвүүлэн хүлээн зөвшөөрөх ба төгрөг, валютаар давхар бүртгэнэ. Тайлагналын өдөр гадаад валютыг тухайн өдрийн албан ханшаар дахин үнэлэх ба ханшийн тэгшитгэлээр үүссэн зөрүүг тайлант хугацааны орлого, зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.

Хугацаа хэтэрсэн буюу үнэ цэн буурсан санхүүгийн хэрэглүүр нь мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн тодорхойлолтонд нийцэхгүй тул үүнийг мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгөөс хасч, холбогдох ангилалд шилжүүлэн бүртгэнэ (авлага гэх мэт).

Д. БҮРТГЭЛ

Бэлэн мөнгө

Бэлэн мөнгө дараах зүйлсээс бүрдэнэ. Үүнд:

- Касс дахь бэлэн мөнгө
- Замд яваа мөнгө

Касс дахь бэлэн мөнгө: Үндэсний болон гадаадын цаасан мөнгөн тэмдэгт, зоос, бутархай мөнгө.

Касс бэлнээр орлого тушаавал

Дебит: Бэлэн мөнгө

Кредит: Холбогдох данс

Кассаас бэлэн мөнгө зарлагадвал

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Бэлэн мөнгө

Замд яваа мөнгө: Даатгалын компани болон банкны хооронд бэлэн мөнгийг шилжүүлэх хугацаанд түр бүртгэсэн бэлэн мөнгө.

Даатгалын компани нь банкинд цүнхээр мөнгө тушаавал

Мөнгө хүлээлгэн өгөхдөө

Дебит: Замд яваа мөнгө

Кредит: Бэлэн мөнгө

Харилцах дансны хуулгыг үндэслэн

Дебит: Харилцах данс

Кредит: Замд яваа мөнгө

Харилцах, хугацаагүй хадгаламж

Банкинд байршуулсан төгрөг, гадаад валютын харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн дансууд багтана.

Банк, санхүүгийн байгууллагад харилцах, хадгаламжийн данс нээхдээ тухайн банктай байгуулсан гэрээ, хэлцэл, компанийн удирдлагын шийдвэрийг үндэслэнэ.

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн дансандаа бэлэн мөнгө тушаавал

Дебит: Харилцах, хугацаагүй хадгаламж

Кредит: Бэлэн мөнгө

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн данснаас зарлага хийвэл

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Харилцах, хугацаагүй хадгаламж

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн дансанд хүү тооцож орлогодвол

Дебит: Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн данс

Кредит: Хүүний орлого

Мөнгөтэй адилтгах хөрөнгө

Банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан хөрөнгөд 3 сар хүртэл хадгаламж, хадгаламжийн сертификат, Монголбанк болон Засгийн газраас гаргасан үнэт цаас хамаарна. Мөн мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгөнд хуримтлуулж тооцсон хүүний авлагыг хамруулна.

Банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламжад орлого хийвэл

Дебит: 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламж

Кредит: Холбогдох данс

Банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжид хүү тооцож хуримтлуулахад

Дебит: 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламж хүүний авлага

Кредит: Хүүний орлого

Хуримтлуулсан хүү төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламж хүүний авлага

Банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламжийн хугацаа дууссан үед

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: 3 хүртэл сарын хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламж

Монголбанк болон Засгийн газраас гаргасан үнэт цаасыг худалдан авахад

Дебит: Монголбанк болон Засгийн газрын үнэт цаас

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Монголбанк болон Засгийн газраас гаргасан үнэт цаасанд хүү тооцоолж, хуримтлуулахад

Дебит: Монголбанк болон Засгийн газрын үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон хүүний авлага

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын хүүний орлого

Хуримтлуулсан хүү төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Монголбанк болон Засгийн газрын үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон хүүний авлага

Монголбанк болон Засгийн газраас гаргасан үнэт цаасны хугацаа дуусах үед

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Монголбанк болон Засгийн газрын үнэт цаас

Е. ТОДРУУЛГА

Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн хувьд дараах зүйлсийг санхүүгийн тайлангийн тодруулгад тусгана.

- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн бүрэлдэхүүн, ангилал
- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн бодит үнэ цэн
- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн хүү буюу бусад өгөөж
- Тайлагналын өдрөөрх гадаад валютын ханшийг тодруулна.
- Даатгалын компанийн эзэмшилд байгаа боловч компани өөрөө ашиглах боломжгүй, хязгаарлагдмал мөнгөн хөрөнгийг тодруулна.
- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна. Тайлбараа мөнгөн гүйлгээний тайлангийн үзүүлэлтүүдийг хамруулан хийж болно.
- СТОУС 7-д заасан бусад тодруулгад холбогдох үнэлгээний аргачлалыг ашиглан тооцсон банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан хөрөнгийн үнэ цэн бууралтыг тодруулна. Үнэлгээний аргачлалаар үнэ цэнийн бууралтыг тогтоох боломжгүй тохиолдолд хөрөнгийн чанарын талаар тодруулж, тайлбарлана.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө тус бүрийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна
- Кассын хадгалалт хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангана.
- Кассын үлдэгдэлд гэнэтийн болон тогтмол шалгалт хийнэ.
- Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн ажил, гүйлгээг улирал бүр тулган баталгаажуулна.
- Даатгалын компанийн касс нь Групп компанийн кассаас тусдаа байна.

3.2. ДААТГАЛЫН АВЛАГА

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 4 Даатгалын гэрээ
- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б.ТОДОРХОЙЛОЛТ

Даатгалын авлага нь даатгалын бүтээгдэхүүн борлуулсан, үйлчилгээ үзүүлснээс үүссэн бусдаас авахаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэхэмжлэх дүн юм. Тухайлбал даатгалын хураамжийн авлага, буруутай этгээдээс авах авлага, давхар даатгагчаас авах авлага хамаарна.

Даатгалын хураамжийн авлага гэж даатгалын гэрээ байгуулагдсан боловч даатгуулагчаас төлөөгүй байгаа даатгалын хураамж юм.

Буруутай этгээдээс авах авлага гэж даатгуулагчид учирсан хохирлыг даатгагч төлснөөр буруутай этгээдээс нэхэмжлэх эрхийг даатгагч шилжүүлэн авснаар үүссэн авлага байна.

Давхар даатгагчаас авах авлага нь давхар даатгалын гэрээний үүрэг, хариуцлагаас үүссэн авлага байна. Тухайлбал Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага, хураамжийн авлага, шимтгэлийн авлага хамаарна.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Даатгалын хураамжийн авлагыг даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгалын хураамжийг орлогод хүлээн зөвшөөрөх үед бүртгэнэ.

Буруутай этгээдээс авах авлагыг буруутай этгээдээс авах нөхөн төлбөрийн орлогыг хүлээн зөвшөөрөх үед бүртгэнэ.

Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлагыг нөхөн төлбөрийн зардлыг хүлээн зөвшөөрөх үед бүртгэнэ. Давхар даатгалын гэрээг үндэслэн нөхөн төлбөрийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийг давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлагаар хүлээн зөвшөөрнө.

Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлагыг давхар даатгалын гэрээ цуцлагдах үед хүлээн зөвшөөрнө.

Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлагыг давхар даатгалын гэрээ байгуулагдснаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын хураамжийн авлагыг даатгалын гэрээнд заасан даатгалын хураамжийн дүнгээр бүртгэнэ. Даатгалын хураамжийн авлагыг даатгуулагчаас төлсөн дүнгээр бууруулна.

Буруутай этгээдээс авах авлагыг буруутай этгээдээс авах нөхөн төлбөрийг орлогоор хүлээн зөвшөөрсөн дүнгээр бүртгэнэ.

Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлагыг даатгуулагчид олгохоор шийдвэрлэсэн нөхөн төлбөрийн давхар даатгагчид ногдох дүнгээр бүртгэнэ.

Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлагыг давхар даатгалын гэрээ цуцалсны улмаас давхар даатгагчаас буцаан авах дүнгээр бүртгэнэ.

Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлагыг давхар даатгалын гэрээнд заасан дүнгээр бүртгэнэ.

Даатгалын авлагыг эрсдэлийн сан хассан цэвэр дүнтэй тэнцэх хорогдуулсан өртгөөр хэмжинэ. Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн авлагыг тайлант хугацааны эцэст Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар төгрөгт хөрвүүлэн тэгшитгэнэ.

Тайлант хугацааны эцэст СТОУС-ын дагуу даатгалын авлагад үнэ цэнийн бууралтыг тооцож бүртгэнэ. СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бууралтыг хэмжихдээ санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хөрөнгийн үнэ цэн бүүрсан эсэхийг шалгах ба үнэ цэн бүүрсан шинж тэмдэг байгаа бол тухайн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцож, дансны үлдэгдэлтэй харьцуулан, хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс хэтэрсэн дансны үлдэгдлээр эрсдэлийн сан байгуулна. Эрсдэлийн сангийн зардлыг буцаах нөхцөл хангагдсан үед эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг анх бүртгэсэн эрсдэлийн сангийн зардлаас хэтрүүлэлгүйгээр бүртгэнэ.

Үнэ цэнийн бууралтыг тооцох СТОУС-д нийцэх аргачлалыг компани дотооддоо боловсруулж, мөрдөж болно.

Д.БҮРТГЭЛ

Гэрээ байгуулагдаж даатгалын хураамж бүрэн төлөгдсөн бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын хураамжийн орлого

Даатгалын гэрээ байгуулагдсан ба гэрээний хариуцлага эхэлснээр

Дебит: Даатгалын хураамжийн авлага

Кредит: Даатгалын хураамжийн орлого

Даатгалын авлага төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын хураамжийн авлага

Даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгалын хураамжийг хэсэгчилэн төлсөн бол

Дебит: Даатгалын хураамжийн авлага

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын хураамжийн орлого

Дараагийн хэсэгчилсэн төлбөр төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын хураамжийн авлага

Буруутай этгээдээс авах авлага үүсгэхэд

Дебит: Буруутай этгээдээс авах авлага

Кредит: Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөр

Буруутай этгээдээс авах авлага төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Буруутай этгээдээс авах авлага

Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага үүсгэхэд

Дебит: Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага

Кредит: Давхар даатгагчийн хариуцсан нөхөн төлбөр

Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага төлөгдөхөд
Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага

Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлага үүсгэхэд
Дебит: Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлага
Кредит: Давхар даатгалын хураамжийн буцаалт

Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлага төлөгдөхөд
Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлага

Давхар даатгалын шимтгэлийг хойшлогдсон орлогод бүртгэхэд үед
Дебит: Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлага
Кредит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Тайлагналын өдрөөр давхар даатгалын шимтгэлийн ногдох хэсгийг орлогод бүртгэхэд
Дебит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого
Кредит: Давхар даатгалын шимтгэлийн орлого

Давхар даатгалын шимтгэл төлөгдөхөд
Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлага

Хэвийн ангилалд байсан Даатгалын авлагын ангилал буурвал
Дебит: Хугацаа хэтэрсэн-Даатгалын авлага
Кредит: Даатгалын авлага (хэвийн)

Даатгалын авлагад эрсдэлийн сан байгуулах болон дутуу байгуулсан эрсдэлийн санг нэмж байгуулахад
Дебит: Холбогдох эрсдэлийн сангийн зардал
Кредит: Даатгалын авлагын эрсдэлийн сан (Даатгалын хураамжийн авлагын эрсдэлийн сан, Буруутай этгээдээс авах авлагын эрсдэлийн сан, Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлагын эрсдэлийн сан, Давхар даатгагчаас авах хураамжийн авлагын эрсдэлийн сан, Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлагын эрсдэлийн сан)

Илүү байгуулсан эрсдэлийн санг буцаахад
Дебит: Даатгалын авлагын эрсдэлийн сан
Кредит: Холбогдох эрсдэлийн сангийн зардал

Хэрэв эрсдэлийн санг буцаах дүн нь тухайн өдрөөрх холбогдох эрсдэлийн сангийн зардлын үлдэгдлээс хэтэрсэн бол
Дебит: Даатгалын эрсдэлийн сан
Кредит: Бусад орлого

Даатгалын авлагыг эрсдэлийн сангаас хаахад
Дебит: Даатгалын эрсдэлийн сан
Кредит: Даатгалын авлага

Хаасан даатгалын авлагын дүнгээр тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодож, даатгалын авлагыг эргүүлэн төлүүлэх ажиллагааг үргэлжүүлнэ.

Эрсдэлийн сангаас хаагдсан даатгалын авлагаас төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Бусад орлого-Эрсдэлийн сангаас хаагдсан авлагын эргэн төлөлт

Төлөгдсөн авлагын дүнгээр тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна. (бүртгэлийг тэнцлийн гадуурх бүртгэл хэсгээс үзнэ үү)

Е. ТОДРУУЛГА

Санхүүгийн тайлангийн тодруулгад дараах зүйлсийг тусгана.

- Даатгалын авлагын үлдэгдлийг авлагын ангилал болон насжилтыг харуулсан тайлан (даатгалын авлагын ангилал, активын ангилал)
- Даатгалын авлагын эрсдэлийн сангийн өөрчлөлтийн тайлан (эхний үлд нэмэгдсэн хасагдсан эц үлд)
- Холбоотой талаас авах даатгалын авлага
- Даатгалын авлагын үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна.
- Даатгалын авлагын эрсдэлийн сан тооцоолсон аргыг тодруулна.
-

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Даатгуулагч бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Даатгалын гэрээ, гэрээг баталгаа, буруутай этгээд болон гуравдагч талтай байгуулсан гэрээ, давхар даатгалын гэрээг найдвартай газарт хадгална.
- Ангилал буурсан даатгалын авлага тус бүрээр хувийн хэрэг хөтөлнө.
- Авлагыг холбогдох журмын дагуу ангилан бүртгэж, авлагын эрсдэлийн санг шаардлагатай хэмжээгээр байгуулна.
- Материаллаг үлдэгдэлтэй даатгалын авлагыг харилцагч бүрээр нь тооцоо нийлсэн актыг үйлдэнэ.
- Данснаас хассан авлагуудыг холбогдох шийдвэртэй нь тулган шалгана.
- Буруутай этгээдээс нэхэмжлэх авлагыг холбогдох шийдвэртэй нь тулган шалгана.

3.3. БУСАД САНХҮҮГИЙН БА САНХҮҮГИЙН БУС ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 2 Бараа материал
- НББОУС 17 Түрээс
- НББОУС 23 Зээлийн өртөг
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

НББОУС 1-ийн дагуу санхүүгийн тайланд санхүүгийн ба санхүүгийн бус хөрөнгийг салгаж харуулна. Иймээс бусад санхүүгийн хөрөнгө ба бусад санхүүгийн бус хөрөнгийг тусад нь толилуулна.

Бусад санхүүгийн хөрөнгө гэж бусад аж ахуйн нэгжээс мөнгө болон бусад санхүүгийн хөрөнгийг авах гэрээний эрхийг хэлнэ. Мөнгө болон бусад санхүүгийн хөрөнгийг авах гэрээний эрх үүсээгүй тохиолдолд уг хөрөнгийг *бусад санхүүгийн бус хөрөнгө* гэж үзнэ. Санхүүгийн хөрөнгийн дэлгэрэнгүй тодорхойлолтыг НББОУС 32-ын 11-т заасан бөгөөд үүнийг энэ зааварт багтсан тодорхойлолтонд зааснаар тогтоох боломжгүй тохиолдолд ашиглана. Бусад санхүүгийн хөрөнгөнд бусад авлага, санхүүгийн түрээсийн авлага, салбар хоорондын тооцооны авлагыг хамруулна.

Бусад авлага нь нийлүүлсэн бараа, ажил, үйлчилгээний үнэ, бусдаас авахаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн тооцоо юм. Авлагад даатгалын компанийн үндсэн бус үйл ажиллагаанаас үүссэн авлагыг хамруулна. Тухайлбал гадаад, дотоодын байгууллага, хүмүүс, ажиллагсад болон түрээсийн тооцооны авлага, төлөөлөгч, зуучлагчаас авах бусад тооцооны авлага гэх мэт авлага багтана.

Түрээс нь түрээслүүлэгч тохиролцсон хугацаагаар тодорхой хөрөнгийг ашиглах эрхийг түрээслэгчид шилжүүлээд, тодорхой төлбөр авах хэлцэл юм.

Санхүүгийн түрээс нь түрээсийн хөрөнгийн эзэмшилтэй холбоотойгоор хойшид үүсэх эрсдэл болон өгөөжийг бүгдийг түрээслэгчид шилжүүлдэг түрээс юм. Хөрөнгийн өмчлөлийн эрхийг бүрэн шилжүүлэх эсвэл шилжүүлэхгүй байж болно. Түрээсийн хөрөнгийн эзэмшилтэй холбоотойгоор үүсэх бүх эрсдэл, өгөөжийг түрээслэгчид шилжүүлдэггүй бол үйл ажиллагааны түрээс болно. Санхүүгийн түрээсийг ангилахдаа доорх нөхцлийг дангаар нь болон хамтад нь авч үзэж болно. Тухайлбал:

1. Түрээсийн хугацааны эцэст түрээсийн хөрөнгийн эзэмшил түрээслэгчид шилждэг;
2. Түрээсийн хөрөнгийг бодит үнэ цэнээс мэдэгдэхүйц бага үнээр худалдан авах сонголтыг түрээслэгчид олгосон ба түрээслэгч энэ боломжийг ашиглаж хөрөнгийг худалдан авах нь түрээсийн хугацааны эхнээс тодорхой байгаа;
3. Хөрөнгийг эзэмших эрх шилжээгүй боловч түрээсийн хугацаа нь хөрөнгийн ашиглалтын хугацааны дийлэнхийг хамарсан;
4. Түрээсийн хугацааны эхэнд түрээсийн хамгийн бага төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэн нь түрээсийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнтэй ойролцоо байх;
5. Түрээсийн хөрөнгө нь түрээслэгч ямар нэгэн өөрчлөлт хийлгүйгээр ашиглаж болох онцгой шинж чанар бүхий хөрөнгө байх.

Компани санхүүгийн болон үйл ажиллагааны түрээсийг зохих ёсоор ангилахын тулд НББОУС 17-ийн түрээсийн ангилал хэсэгт заасан дэлгэрэнгүй шинжилгээг хийвэл зохино. Түрээсийн хугацааны эхлэл гэж түрээслэгч түрээсийн хөрөнгийг ашиглах эрх үүссэн өдрийг хэлнэ. Санхүүгийн түрээсийн гол онцлог ихэвчлэн санхүүгийн түрээсийн үед түрээслүүлэгч (даатгалын компани) түрээсийн хөрөнгийг (барилга, тоног төхөөрөмж, машин гэх мэт) өмчлөх эрхийг эзэмшдэг ба түрээслэгч (харилцагч) уг хөрөнгийг ашиглаж буй явдал юм. Түрээсийн төлбөрийг төлөхгүй байх тохиолдолд даатгалын компани түрээсийн хөрөнгийг харилцагчаас хураан авч болно. Санхүүгийн түрээсийн хувьд авлага болон төлөгдөх төлбөрийн дүнг түрээсийн хөрөнгийн үнэ цэнээс хувь тэнцүүлэн тогтоодог.

Төв, салбаруудын хооронд хийгдэж байгаа гүйлгээгээр үүсэх авлага, өглөгийг салбар хоорондын тооцооны авлага дансанд бүртгэнэ.

Бусад санхүүгийн бус хөрөнгөнд татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийн авлага, бараа материал, урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо, өмчлөх бусад хөрөнгө (хөдлөх ба үл хөдлөх хөрөнгө)-ийг хамруулна.

НДШ-ийн авлага гэж тайлант болон өмнөх үеийн нийгмийн даатгалын шимтгэлийн тооцоогоор илүү төлгөдсөн ба нийгмийн даатгалын эрх бүхий байгууллагаас нөхөгдөхөөр хүлээгдэж буй дүнг хэлнэ.

Татварын авлага гэж тайлант болон өмнөх үеийн татвар ногдуулах ашиг, алдагдалтай холбогдуулан татварын эрх бүхий байгууллагаас нөхөгдөхөөр хүлээгдэж буй дүн буюу урьдчилж төлсөн татвар буюу тайлант хугацааны татварыг давуулан төлсөн буюу илүү төлсөн татварыг хэлнэ.

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө гэдэг нь хасагдах түр зөрүү, татварын алдагдлыг дараагийн тайлант үерүү шилжүүлэх, ашиглагдаагүй татварын хөнгөлөлтийг дараагийн үерүү шилжүүлэхтэй тус тус холбоотойгоор ирээдүйн тайлант үед нөхөгдөх орлогын татварын дүнг хэлнэ.

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөг нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын төлөгдөөгүй өглөг ба урьдчилж төлсөн дүнгээс ялгаатай ойлголт.

Бараа материал гэж компанийн үйл ажиллагаанд шаардагдах материал, үнэ бүхий зүйл буюу бичиг хэрэг, хангамжийн материал, компанийн эзэмшлийн, албан хэрэгцээний тээврийн хэрэгсэлд ашиглагдах түлш шатахууны тооцоо, түүний сэлбэг хэрэгсэл, борлуулах зорилгоор бэлтгэсэн эсвэл худалдан авсан барааг энэ дансанд бүртгэнэ.

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо нь хөрөнгө оруулалтын бус зориулалтаар төлсөн мөнгө буюу бэлтгэн нийлүүлэгчид төлсөн боловч ажил, үйлчилгээ, бараагаа хараахан аваагүй урьдчилгаа болон урьдчилж төлсөн зардлуудыг хамаарна.

Урьдчилж төлсөн тооцоонд томилолтын урьдчилгаа, дараа тайлангийн тооцоо, цалингийн урьдчилгаа, шатахууны картын төлбөр, бусад урьдчилгаа багтана.

Урьдчилж төлсөн зардалд түрээсийн урьдчилгаа, маркетингийн тооцоо, ашиглалтад төлсөн тооцоо, даатгал, мэргэжлийн үйлчилгээ, засвар үйлчилгээ, бусад урьдчилж төлсөн зардлуудыг бүртгэнэ.

Өмчлөх бусад хөрөнгө гэдэг нь нөхөн төлбөрийн тооцоонд хүлээн авсан хөрөнгүүд байна.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

СТОУС-д заасан хөрөнгө хүлээн зөвшөөрөх үндсэн шалгуурыг хангаж, уг хөрөнгийг эзэмших хүчин төгөлдөр эрх даатгагчид үүссэн тохиолдолд бусад санхүүгийн ба санхүүгийн бус хөрөнгийг хүлээн зөвшөөрнө.

Бусад авлагыг даатгалын компани нэхэмжлэх хууль ёсны эрх үүссэн, авлагын дүнг тооцоолох боломжтой ба авлага цуглуулагдах магадлалтай үед хүлээн зөвшөөрнө.

Санхүүгийн түрээсийн авлагыг гэрээнд даатгалын компани түрээслүүлэгч болж байгаа бол санхүүгийн түрээсээр түрээслүүлсэн хөрөнгөө санхүүгийн байдлын тайланд авлага байдлаар харуулна. Санхүүгийн түрээсээр хөрөнгийн эзэмшилтэй холбоотой бүх эрсдэл, өгөөжийг түрээслэгчид шилжүүлдэг ба түрээслүүлэгч өөрийн хөрөнгө оруулалт, үйлчилгээг нөхөхийн тулд эргүүлэн төлөх үндсэн төлбөр болон санхүүгийн орлогыг түрээсийн авлагад бүртгэнэ.

Салбар хоорондын тооцоог хураамжийн орлого төвлөрүүлэлт, үйл ажиллагааны зардлын санхүүжилт (төв компани даатгалын хураамжийн орлогыг төвлөрүүлж, салбарын үйл ажиллагааны санхүүжилтийг олгодог бол), нөхөн төлбөрийн олголт (төв компаниас салбараас ирүүлсэн нөхөн төлбөрийн материалыг судлан, олгохоор шийдвэрлэсэн нөхөн төлбөрийг гүйцэтгэсэн бол), салбарын цалин олголт, ХХОАТ, НДШ-ийн төлөлт (салбарын өмнөөс нэгдсэн журмаар татвар, НДБ-ийн тооцоо хийдэг бол, энэ тохиолдолд салбар нь орон нутгийн татвар, даатгалын байгууллагатай сар бүр тооцоо нийлж, акт үйлдэнэ), төсвийн дагуу хийгдэх бараа материалын худалдан авалт (бизнес төлөвлөгөөний төсвийн дагуу төв компани нэгдсэн журмаар худалдан авалтыг зохион байгуулдаг бол), гэрээгээр гүйцэтгүүлсэн ажлын зардал (салбарын

өмнөөс барилгын засварын ажлын гэрээг байгуулан гүйцэтгэсэн бол), хөрөнгө оруулалт, засвар шинэчлэлт гэх мэтийг хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Салбар хоорондын тооцооны данс зөвхөн компанийн бүтцэд хамаарагдах салбар, нэгжид хэрэглэгдэнэ.

Татвар, НДШ-ийн авлагыг сар, улирал ба жилийн эцэс дэх татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг тайлагнаснаар хүлээн зөвшөөрнө.

Бараа материалын орлогыг бараа материал хүлээн авсан үед, бараа материалын зарлагыг бараа материалыг борлуулсан болон ашиглалтанд тавьж олгосон үед хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Бараа материалын үнэ цэн буурсан үед үнэ цэнийн бууралтыг тайлангийн үеийн гарзаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Урьдчилж төлсөн зардал/ тооцоог хууль тогтоомжийн дагуу төлөх татвар, шимтгэл болон байгууллага, хүмүүстэй хийсэн гэрээгээр үйл ажиллагааны зардлыг урьдчилан төлбөл урьдчилж төлсөн зардлаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Урьдчилж төлсөн зардлын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг холбогдох зардалд бүртгэнэ.

Өмчлөх бусад хөрөнгийг нөхөн төлбөрийн тооцоонд хөрөнгө хүлээн авч захиран зарцуулах эрхийг даатгагч шилжүүлэн авснаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Өмчлөх бусад хөрөнгийг бусдад худалдахаар гэрээ хийж, өмчлөх эрхийг шилжүүлснээр данснаас хасна. Өмчлөх бусад хөрөнгийг борлуулахад үүсэх олз, гарзыг тайлант хугацаанд хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Бусад авлагыг эрсдэлийн сан хассан цэвэр дүнтэй тэнцэх хорогдуулсан өртгөөр хэмжинэ.

Гадаад валютаар төлөгдөх авлага болон тооцоог Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар төгрөгт хөрвүүлэн төгрөг, гадаад валютаар давхар бүртгэх ба ханшийн хэлбэлзлээс үүсэх орлого, зардлыг гадаад валютын ханшийн тэгшитгэлийн олз, гарзаар хүлээн зөвшөөрнө.

Санхүүгийн түрээсийн авлагыг түрээсэлсэн хөрөнгийн бодит үнэ цэн ба түрээсийн төлбөрийн аль багаар үнэлж, бүртгэнэ. Түрээслүүлэгч түрээстэй холбоотой санхүүгийн орлогыг түрээсийн хугацаанд системтэй бөгөөд үндэслэлтэй сууриар хуваарилна. Орлогыг хуваарилахдаа санхүүгийн түрээст багтсан түрээслүүлэгчийн цэвэр хөрөнгө оруулалтын тогтмол өгөөжийг тусгасан шинж чанарт үндэслэнэ.

Салбар хоорондын тооцоог төв, салбар хооронд хийгдсэн дүнгээр хэмжинэ. Тайлагналын өдрөөр төв болон салбар хоорондын авлага, өглөгийг цэвэршүүлсэн дүнгээр тайлагнана.

Татвар, НДШ-ийн авлагыг татвар Нийгмийн даатгалын байгууллагад тайлагнасан дүнгээр бүртгэнэ. Тайлагналын өдрөөр аливаа татварын авлага өглөгийг цэвэршүүлсэн дүнгээр тайлагнана. Тайлант хугацааны татварын илүү төлөлт (авлага) болон хойшлогдсон татварын хөрөнгийг хүлээн зөвшөөрч, хэмжих талаар энэ зааврын "Орлогын албан татвар" бүлгээс үзнэ ҮҮ.

Бараа материалын орлогыг худалдаж авсан өртгөөр бүртгэнэ. Бараа материалын өртөгт худалдан авалтын өртөг, хувиргалтын зардал болон одоогийн байршил ба нөхцөлд бараа материалыг авчрахтай холбогдож гарсан бүх зардал орно. Бараа материалын өртөгт худалдан авсан үнэ, импортын хураамж болон бусад татвар (татварын эрх бүхий байгууллагаас дараагийн үеүдэд тухайн аж ахуйн нэгжид нөхөн олгохоос бусад) худалдан авахтай шууд холбогдон гарах бусад зардлууд орно. Худалдааны хөнгөлөлт, урамшуулал болон бусад адилтгах зүйлсийг хасч худалдан авалтын өртгийг тодорхойлно. Бараа материалын өртгийг эхэлж авсныг эхэлж зарлагадах арга эсвэл дундаж өртгийн аргаар гүйцэтгэнэ. Бараа материалын үлдэгдлийг өртөг ба цэвэр боломжит үнэ цэнийн аль багаар үнэлнэ. Гадаад валютаар худалдан авсан бараа материал, хангамжийн зүйлийг бүртгэлд тусгах өдрийн Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар төгрөгт хөрвүүлэн бүртгэнэ.

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоог мөнгөөр төлсөн дүнгээр хэмжинэ. Тухайн тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг тооцоолон холбогдох зардлаар бүртгэнэ.

Өмчлөх бусад хөрөнгийг нөхөн төлбөрийн тооцоонд авч байгаа дүн ба уг хөрөнгийн тухайн үеийн борлуулах зардлыг хассан бодит үнэ цэнийн аль багаар нь анх үнэлж бүртгэнэ. Өмчлөх бусад хөрөнгийг анх хүлээн зөвшөөрсний дараах тайлант хугацаанд хэрхэн хэмжиж, ангилах нь хөрөнгийн онцлог шинж, компанийн бодлого, төлөвлөгөөнөөс шалтгаална. Хэрэв даатгалын компани олж авсан үндсэн хөрөнгийг ашиглахаар шийдвэрлэсэн бол нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичгийн дагуу үндсэн хөрөнгийн холбогдох дансанд шилжүүлж, ангиллыг өөрчилнө. Хэрэв өмчлөх бусад үл хөдлөх хөрөнгийг өөрөө ашиглалгүйгээр бусдад түрээслүүлэх болон капиталын өгөөж хүртэх зорилгоор эзэмшилдээ үлдээхээр шийдвэрлэсэн бол хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн дансанд шилжүүлж, ангиллыг өөрчилнө. Өмчлөх бусад хөрөнгийг борлуулах, засварлах, хадгалах, хамгаалахтай холбогдон гарах урсгал зардлыг тайлант үеийн зардлаар, хэрэв засварласны үр дүнд түүний хүчин чадал, чанар сайжирч, үнэ цэн нь өсч байвал холбогдох засварын зардлыг капиталжуулж бүртгэнэ.

Тайлант хугацааны эцэст СТОУС-ын дагуу өмчлөх бусад хөрөнгө болон бусад авлагад үнэ цэнийн бүүралтыг тооцож бүртгэнэ. СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бүүралтыг хэмжихдээ санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хөрөнгийн үнэ цэн бүүрсан эсэхийг шалгах ба үнэ цэн бүүрсан шинж тэмдэг байгаа бол тухайн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцож, дансны үлдэгдэлтэй харьцуулан, хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс хэтэрсэн дансны үлдэгдлээр эрсдэлийн сан байгуулна. Эрсдэлийн сангийн зардлыг буцаах нөхцөл хангагдсан үед эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг анх бүртгэсэн эрсдэлийн сангийн зардлаас хэтрүүлэлгүйгээр бүртгэнэ.

Үнэ цэнийн бууралтыг тооцох СТОУС-д нийцэх аргачлалыг компани дотооддоо боловсруулж, мөрдөж болно.

Д. БҮРТГЭЛ

Бусад авлага

Бусад авлага үүсэх үед

Дебит: Бусад авлага

Кредит: Холбогдох данс

Бусад авлага төлөгдсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Бусад авлага

Бусад авлагад авлагын ангилал бууруулахад

Дебит: Хугацаа хэтэрсэн бусад авалга

Кредит: Бусад авлага /хэвийн/

Бусад авлагад эрсдэлийн сан нэмж байгуулахад

Дебит: Эрсдэлийн сангийн зардал

Кредит: Бусад авлагын эрсдэлийн сан

Бусад авлагад эрсдэлийн сан бууруулахад

Дебит: Бусад авлагын эрсдэлийн сан

Кредит: Эрсдэлийн сангийн зардал

Бусад авлагыг төлүүлж чадахгүй данснаас хасах үед

Дебит: Бусад авлагын эрсдэлийн сан

Кредит: Бусад авлага

Данснаас хассан бусад авлага төлөгдсөн бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Бусад орлого - Эрсдэлийн сангаас хаагдсан авлагын эргэн төлөлт

Санхүүгийн түрээс

Түрээсийн гэрээгээр хөрөнгө (мөнгө) шилжүүлэх үед:

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн авлага

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө эсвэл Үндсэн хөрөнгө

Санхүүгийн түрээсийн хүүг хуримтлуулан тооцох үед:

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн хүүний авлага

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын хүүний орлого

Түрээс, хүүний төлбөрийг авах үед:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн хүүний авлага

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн авлага

Салбар хоорондын тооцоо

Салбар хоорондын тооцоогоор үүссэн өглөг, авлагыг салбар нэгж бүр дээр нэрийн данс нээж бүртгэнэ. Салбар хоорондын тооцоо нь зөвхөн даатгалын компанийн төвөөр дамжиж хийгдэнэ.

Салбар хоорондоо тооцоо шилжүүлсэн бол Төв компани

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Салбар хоорондын тооцоо өглөг /шилжүүлэгч салбар/

Дебит: Салбар хоорондын тооцоо авлага /хүлээн авагч салбар/

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Татвар, НДШ-ийг урьдчилж төлөхөд

Дебит: Татвар, НДШ-ийн авлага

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Татвар, НДШ-ийг тайлагнах үед

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Татвар, НДШ-ийн авлага

Бараа материал

Бараа материал, хангамжийн зүйлс худалдаж авахад

Дебит: Бараа материал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Бараа материал, хангамжийн зүйлийг зарцуулах үед

Дебит: Зардлын холбогдох данс

Кредит: Бараа материал

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо үүсэх үед

Дебит: Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцооноос илүү зарцуулсан бол

Дебит: Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцооноос дутуу зарцуулсан бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо

Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо хаахад

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Урьдчилж төлсөн зардал/тооцоо

Өмчлөх бусад хөрөнгө

Өмчлөх бусад хөрөнгийг анх бүртгэхдээ

Дебит: Өмчлөх бусад хөрөнгө

Кредит: Холбогдох данс

Өмчлөх бусад хөрөнгийг ангилал бууруулахад

Дебит: Хугацаа хэтэрсэн өмчлөх бусад хөрөнгө

Кредит: Өмчлөх бусад хөрөнгө /хэвийн/

Өмчлөх бусад хөрөнгөнд эрсдэлийн санг байгуулахад

Дебит: Өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн сангийн зардал

Кредит: Өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн сан

Өмчлөх бусад хөрөнгийг борлуулах, засварлах, хадгалах, хамгаалахтай холбогдон гарах урсгал зардлыг бүртгэхэд

Дебит: Холбогдох зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө/тооцоо

Өмчлөх бусад хөрөнгийг худалдсан бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Өмчлөх бусад санхүүгийн хөрөнгийн эрсдэлийн сан

Кредит: Өмчлөх бусад хөрөнгө

Өмчлөх бусад хөрөнгийг олзтой худалдсан үед дансны үнээс хэтэрсэн зөрүүг дараах байдлаар бүртгэнэ

Кредит: Бусад орлого – Хөрөнгө борлуулсны олз

Өмчлөх бусад хөрөнгийг гарзтай худалдсан үед дансны үнийн хэтэрсэн зөрүүг дараах байдлаар бүртгэнэ

Дебит: Бусад зардал - Хөрөнгө борлуулсны гарз

Худалдсан өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн санг буцаана

Дебит: Өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн сан

Кредит: Өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн сангийн зардал эсвэл Бусад орлого

Өмчлөх бусад хөрөнгийг борлуулах боломжгүй бол холбогдох журамд заасны дагуу компанийн удирдлагын шийдвэрээр данснаас хасна. Уг шийдвэрт үндэслэн дараах байдлаар бүртгэнэ:

Дебит: Өмчлөх бусад хөрөнгийн эрсдэлийн сан

Кредит: Өмчлөх бусад хөрөнгө

Е. ТОДРУУЛГА

Бусад авлага, урьдчилгаа тооцоотой холбогдуулан дараах зүйлсийг тодруулна:

- Бусад авлагын үлдэгдлийг авлагын ангилал болон насжилтыг харуулсан тайлан
- Бусад авлагын эрсдэлийн сангийн өөрчлөлтийн тайлан (эхний үлд нэмэгдсэн хасагдсан эц үлд)
- Холбоотой талаас авах бусад авлага
- Бусад авлагын үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна.
- Бусад авлагад эрсдэлийн сан байгуулсан аргыг тодруулна.

Бараа материал, хангамжийн зүйлтэй холбогдуулан дараах зүйлсийг тодруулж болно:

- Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт;
- Материал үнэ бүхий зүйлсийг данснаас хасахад үүссэн олз, гарз
- Өмчлөх бусад хөрөнгийн хувьд хөрөнгийн үлдэгдэл, тайлант хугацаанд бүртгэсэн өмчлөх бусад хөрөнгийн дүн, данснаас хассан хөрөнгийн дүн, тайлант хугацаанд худалдан борлуулсан өмчлөх бусад хөрөнгийн дүн, уг арилжаанаас үүссэн олз, гарзыг гаргаж өгнө.
- Санхүүгийн тайлангийн тодруулгад багтах бусад тодруулгыг санхүүгийн тайлан, тодруулга бэлтгэх аргачлал (Хавсралт...)-д заасан. Даатгалын компани иж бүрэн, үнэн зөв тодруулга бэлтгэхийн тулд энэ зааврын Хавсралт... -аас гадна энэ зааварт багтсан санхүүгийн хэрэглүүрүүдэд хамаарах бусад стандарт, СТОУС 7-г дагаж мөрдөнө.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Авлага, урьдчилгааг тооцоо үүссэн субъект бүрээр, бараа материал үнэ бүхий зүйлийг нэр төрлөөр нь дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Салбар хоорондын тооцоог төв, салбарын хооронд байнга нийлүүлж тохируулна.
- Санхүүгийн тайланд салбар хоорондын тооцоог цэвэршүүлж үзүүлнэ.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Авлага, урьдчилгааг тайлангийн үеийн эцэст холбогдох талтай тулган баталгаажуулна.
- Орлого, зарцуулалтын баримтын бүрдлийг хангана.
- Ажилтнуудын ажил, үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Хөрөнгийн нэр, төрлөөр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Нөхөн төлбөрийн зөрүүнд авсан өмчлөх бусад хөрөнгийн үнэлгээг зах зээлийн үнэлгээтэй уялдуулан бодитойгоор тогтооно.

3.4. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

3.4.1 ХАДГАЛАМЖ, ХАДГАЛАМЖИЙН СЕРТИФИКАТ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хадгаламж, хадгаламжийн сертификат /3 сараас дээш/-аарх хөрөнгө оруулалтад дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификат, мөн тэдгээрт хуримтлуулж тооцсон хүүний авлагыг хамруулна.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Хадгаламж, хадгаламжийн сертификат /3 сараас дээш/-ыг эзэмшиж, захиран зарцуулах эрх даатгалын компанид үүссэн нөхцөлд хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Хадгаламж, хадгаламжийн сертификатыг анх удаа хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ. Бодит үнэ цэн нь гэрээний дагуу байршуулсан хөрөнгийн дүнтэй тэнцүү байна. Хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хөнгөлөлт урамшууллыг үр ашигт хүүгийн аргаар тооцно. Санхүүгийн тайланд хадгаламж, хадгаламжийн сертификатыг тайлагналын өдөр хорогдуулсан өртгөөр үнэлж, тайлагнана. Хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хорогдуулсан өртөг нь анх хүлээн зөвшөөрч хэмжсэн дүнг (бодит үнэ цэнэ)-ээс тайлант хугацаанд нэмэгдсэн хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын орлого, тайлант хугацаанд хийгдсэн зарлагын гүйлгээ, холбогдох шимтгэлийг хасч, түүний үлдэгдэлд тооцсон хүүний авлагыг нэмж тодорхойлно. Хүүний авлагыг гэрээнд заасан хувиар тооцоолж, хуримтлуулан бүртгэнэ. Гадаад валютаар байршуулсан хөрөнгийг Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар тооцож төгрөгт хөрвүүлэн, төгрөг, гадаад валютаар давхар бүртгэх ба ханшийн хэлбэлзлээс үүсэх орлого, зардлыг гадаад валютын ханшийн тэгшитгэлийн орлого, зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.

Д. БҮРТГЭЛ

Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламжийн сертификат худалдан авах болон хадгаламжид орлого хийвэл

Дебит: Хадгаламж, хадгаламжийн сертификат

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дотоод болон гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хүү тооцож хуримтлуулахад

Дебит: Хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хүүний авлага

Кредит: Хүүний орлого

Хуримтлагдсан хүү төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хүүний авлага

Дотоод болон гадаад банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламжийн сертификат, хадгаламжийн хугацаа дуусах үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хадгаламж, хадгаламжийн сертификат

Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хөнгөлөлттэй хадгаламжийн сертификат худалдан авахад

Дебит: Хадгаламжийн сертификат

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хадгаламжийн сертификатын хөнгөлөлт

Дотоод болон гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламжийн сертификатын хөнгөлөлтийг орлогод хүлээн зөвшөөрөхөд

Дебит: Хадгаламжийн сертификатын хөнгөлөлт

Кредит: Хүүний орлого

Дотоод болон гадаад банк, санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламжийн сертификатын хугацаа дуусах үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хадгаламжийн сертификат

Е. ТОДРУУЛГА

Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хувьд дараах зүйлсийг санхүүгийн тайлангийн тодруулгад тусгана.

- Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын бүрэлдэхүүн, ангилал
- Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын бодит үнэ цэн болон хорогдуулсан өртөг
- Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын хүү буюу бусад өгөөж
- Даатгалын компанийн эзэмшилд байгаа боловч компани өөрөө ашиглах боломжгүй, хязгаарлагдмал хадгаламж, хадгаламжийн сертификат
- Дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна.
- СТОУС 7-д заасан бусад тодруулгад холбогдох үнэлгээний аргачлалыг ашиглан тооцсон дотоод болон гадаадын банк санхүүгийн байгууллагад байршуулсан 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын үнэ цэн бууралтыг тодруулна.

Үнэлгээний аргачлалаар үнэ цэнийн бууралтыг тогтоох боломжгүй тохиолдолд хөрөнгийн чанарын талаар тодруулж, тайлбарлаж болно.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификат тус бүрийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна
- 3 сараас дээш хугацаатай хадгаламж, хадгаламжийн сертификатын бодит үлдэгдэлд гэнэтийн болон тогтмол шалгалт хийнэ.

3.4.2 ҮНЭТ ЦААС

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Үнэт цаас гэдэг нь өмчийн эрхийг илэрхийлсэн хөрөнгө буюу орлогыг эзэмших эрхийг гэрчилсэн хууль зүйн баримт бичиг юм.

Тухайлбал Засгийн газрын өрийн хэрэгсэл, Төв банкны үнэт цаас, Хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас, Орон нутгийн гаргасан өрийн бичиг, Компанийн бонд, Хөрөнгийн Биржийн I ба II ангиллын хувьцаа, Вексель, Хөрөнгө оруулалтын сангийн үнэт цаас /нэгж эрх/, гадаадын үнэт цаас зэрэг хамаарна.

Үнэт цаасаарх хөрөнгө оруулалтыг хөрөнгө оруулалтын зорилгыг харгалзан "Арилжааны буюу ашиг, алдагдлаарх бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх", "Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших", "Зээл ба авлага гэж ангилсан үнэт цаас" "Борлуулахад бэлэн" гэж 4 ангилна.

"Арилжааны буюу ашиг, алдагдлаарх бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх" ангилалд 1) арилжааны ба 2) ашиг, алдагдлаарх бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх сонголтыг ашиглан бүртгэсэн үнэт цаасыг хамруулан бүртгэнэ.

Ашиг олох зорилгоор худалдан аваад, богино хугацаанд эргүүлэн худалдах зориулалттай үнэт цаасыг "арилжааны үнэт цаас" гэж ойлгоно. Үнэт цаасыг худалдан авснаас нь хойш 6 хүртэлх сарын хугацаанд буюу харьцангуй богино хугацаагаар эзэмшээд, эргүүлэн худалдах зориулалттай байгаа бол үнэт цаасыг арилжааны гэж ангилна.

Тодорхой, тогтмол төлбөрийн хуваарьтай, тогтсон хугацаанд дуусгавар болох үнэт цаасыг хугацааг нь дуустал эзэмшихээр шийдвэрлэсэн бол *"Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас"* гэж ангилна. Хэрэв компани үнэт цаасыг дуусгавар хугацаанаас нь өмнө эргүүлэн төлөх буюу худалдан авахыг үнэт цаас гаргагчаас шаардах эрхтэй тохиолдолд уг хөрөнгийг хугацааны эцэс хүртэл эзэмших шинж алдагдаж байна гэж үзэх тул энэ ангилалд бүртгэхгүй. Мөн Хувьцаа,

түүнтэй адилтгах өмчийн хэрэглүүр болон дуусгавар хугацаа нь тодорхойгүй үнэт цаасыг энэ ангилалд бүртгэхгүй.

Компани үнэт цаасыг эргүүлэн төлүүлэх төлөвлөгөөтэй байгаа бөгөөд үнэт цаасыг хөрөнгийн бирж дээр арилжаалдаггүй буюу жишиг үнэ байхгүй тохиолдолд үнэт цаасыг зээл ба авлага гэж бүртгэнэ. Жишиг үнэгүй үнэт цаас нь хугацааны эцэс хүртэл эзэмших санхүүгийн хөрөнгийн тодорхойлолтыг хангахгүй тул компани жишиг үнэгүй үнэт цаасыг хугацааны эцэс хүртэл эзэмших хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасаар ангилахгүй, харин *"Зээл, авлага гэж ангилсан үнэт цаас"* дансанд бүртгэнэ. Зөвхөн өрийн үнэт цаасыг энэ ангилалд бүртгэх бөгөөд өмчийн үнэт цаасыг арилжааны эсвэл борлуулахад бэлэн гэж ангилж, бүртгэх тул хугацааны эцэс хүртэл эзэмших эсвэл зээл ба авлага гэж ангилахгүй.

Дээрх гурван ангилалд багтаагүй үнэт цаасыг *"борлуулахад бэлэн үнэт цаас"*-аар ангилна. Энэ ангилалд тодорхойгүй хугацаагаар компанийн эзэмшиж буй үнэт цаасыг бүртгэх бөгөөд хөрвөх чадвартай хөрөнгө, хүү, валютын ханш, өөрийн хөрөнгийн үнэлгээ өөрчлөгдөхөд эргүүлэн худалдаж болох үнэт цаас багтана. Энэ ангилалд өрийн үнэт цаас ба өмчлөлийн үнэт цаасыг хамруулна.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Үнэт цаасыг эзэмших эрх үүссэн болон гэрээний нэг тал болсон үед санхүүгийн тайландаа хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Даатгалын компани бодитой нотолгоо бүрдүүлсний үндсэн дээр үнэт цаасыг тохирох ангиллаар ангилж бүртгэнэ. Тухайлбал, хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасны хувьд хугацааг нь дуустал эзэмших нотолгоо, арилжааны үнэт цаасны хувьд богино хугацаанд эзэмшиж, ашиг олох нотолгоо баримт гэх мэт.

Үнэт цаасны хугацаа дуусч, үнэт цаас гаргагч төлбөрөө бүрэн төлсөн эсвэл үнэт цаасанд хамаарах бүх эрсдэл, өгөөж бусдад шилжсэн үед хөрөнгө оруулалтыг данснаас хасна. Даатгалын компани санхүүгийн хөрөнгийг шилжүүлсэн нөхцөлд тухайн санхүүгийн хөрөнгийн өмчлөлтэй холбоотойгоор үлдсэн эрсдэл, өгөөжийг харгалзан хөрөнгийн үнэлгээг хийнэ. Энэ тохиолдолд:

Хэрэв компани санхүүгийн хөрөнгийн өмчлөлтэй холбоотой бүх эрсдэл, өгөөжийг бүрэн шилжүүлээгүй бол уг санхүүгийн хөрөнгийн зарим хэсгийг өөртөө үлдээж, үлдсэн хэсгийг нь данснаас хасч бүртгэнэ. Өөрт үлдээх хэсгийг дараах байдлаар тогтооно:

- 1) Хэрэв компанийн хяналтыг өөртөө үлдээгээгүй бол уг санхүүгийн хөрөнгийг данснаас хасна.
- 2) Хэрэв компани хяналтыг өөртөө үлдээсэн бол уг санхүүгийн хөрөнгөөс хяналтын хувь хэмжээгээр тооцоолсон өөрт харгалзах хэсгийг бүртгэлдээ үлдээнэ.

Ногдол ашиг авах эрх компанид үүсч, авах магадлалтай гэж үзвэл ногдол ашгийн орлогод бүртгэнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Үнэт цаасны үнэлгээ нь түүний ангиллаас шалтгаалах тул эхлээд үнэт цаасны ангиллыг тодорхойлно.

Үнэт цаасыг дөрвөн ангиллын аль нэгээр ангилж, бүртгэнэ. Санхүүгийн хөрөнгийг анхны удаад хүлээн зөвшөөрсний дараа түүний ангиллаас шалтгаалан тайлагналын өдрөөр хийгдэх үнэлгээ, холбогдох орлого, зардлыг хэрхэн бүртгэх нь хамаарна.

Үнэт цаасны бодит үнэ цэн гэж тухайн өдрийн идэвхтэй зах зээлийн жишиг үнийг ойлгоно. Өөрөөр хэлбэл, олон улсын болон дотоодын зах зээл дээр идэвхтэй арилжаалж буй үнэт цаасны

үнэ нь бодит үнэ цэн юм. Хэрэв үнэт цаасны зах зээл идэвхтэй биш бол үнэлгээний аргыг ашиглан бодит үнэ цэнийг тогтооно. Тухайлбал, дискаунтчилсан мөнгөн гүйлгээний шинжилгээ, опционы үнийн загвар гэх мэт тухайн төрлийн үнэт цаасанд түгээмэл ашиглагддаг аргачлалыг сонгон бодит үнэ цэнийг тодорхойлно. Компани үнэт цаасны бодит үнэ цэнийг тооцоолох аргачлалаа өөрийн дотоод журмаар тогтоож, мөрдөнө.

1. Арилжааны үнэт цаас буюу Ашиг, алдагдлаарх бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх үнэт цаас

Арилжааны үнэт цаас буюу ашиг, алдагдлаарх бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх үнэт цаасыг анх хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээр үнэлнэ. Энэ нь тухайн үнэт цаасыг худалдан авахад төлсөн мөнгөн дүн юм.

Энэ ангиллын үнэт цаасыг тайлагналын өдөр бодит үнэ цэнээр нь дахин үнэлэх ба бодит үнэ цэнд гарсан өсөлт, бууралтыг хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз, гарзад бүртгэнэ. Үр ашигт хүүгийн аргыг ашиглан арилжааны үнэт цааснаас тооцсон хүүг тухайн тайлант хугацааны орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Энэ ангиллын хөрөнгийг данснаас хасах үед үүсэх хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарз болон хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтийг тухайн тайлант хугацааны хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз, гарзад бүртгэнэ.

Энэ бүлгийн бүртгэлийн хэсэгт заасны дагуу хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз, гарзыг хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарзаас салгаж бүртгэнэ.

Компанийн удирдлагын шийдвэрт үндэслэн арилжааны үнэт цаасны зориулалтыг өөрчилж, бусад ангилалд шилжүүлж болох бөгөөд арилжааны үнэт цаасыг тухайн өдрийн бодит үнэ цэнээр үнэлж, бүртгэнэ. Өмнө нь хүлээн зөвшөөрч бүртгэсэн орлого, зардлыг хуримтлуулах буюу буцаах бичилт хийхгүй.

Үнэт цаасыг арилжааны үнэт цааснаас бусад ангилалд шилжүүлэн, өөрчлөх тохиолдолд дараах зарчмыг баримтлана:

- Хэрэв үнэт цаасны ангиллыг өөрчлөх гэж буй өдөр уг үнэт цаас зээл ба авлагын тодорхойлолтонд нийцэж байгаа бөгөөд компани тухайн өдөр уг хөрөнгийг ойрын хугацаанд худалдахгүй эсвэл уг үнэт цаасыг хугацааны эцэс хүртэл эзэмших зорилготой байгаа бол зээл ба авлага ангиллын үнэт цаасаар бүртгэнэ.
- Үнэт цаасыг арилжаалдаг зах зээл идэвхтэй эсвэл уг үнэт цаас нь зээл ба авлага болохгүй хөрөнгийн багцад багтдаг тохиолдолд компани уг үнэт цаасыг зээл ба авлагаар ангилахгүй.
- Зээл, авлагын тодорхойлолтонд нийцэхгүй бусад санхүүгийн хөрөнгийн хувьд ойрын хугацаанд худалдах зорилгоор эзэмшээгүй нөхцөлд хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасаар ангилна.

2. Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмшихээр ангилсан үнэт цаасыг анх хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэн дээр холбогдох шууд зардлыг нэмсэн дүнгээр бүртгэнэ.

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасыг санхүүгийн тайланд хорогдуулсан өртгөөр үнэлж, толилуулна.

Үнэт цаасны хорогдуулсан өртгийг тооцохдоо анх хүлээн зөвшөөрсөн үнээс үндсэн төлбөрийн төлөлтийг хасч, үр ашигт хүүний аргаар тооцоолсон урамшууллын хорогдуулалтыг хасах эсвэл хөнгөлөлтийн хорогдуулалтыг нэмнэ. Үнэт цаасны хорогдуулсан өртөгт уг үнэт цаасанд хуримтлуулан тооцсон хүүний авлага мөн багтана.

Үр ашигт хүүний аргаар үнэт цаасны урамшуулал, хөнгөлөлтийн хорогдуулалтыг тооцоолохдоо анхны үнээс тооцсон үр ашигт хүүгээс хүүний төлбөрийг хасна. Урамшуулал, хөнгөлөлтөөс тайлант хугацаанд ногдох хорогдуулсан дүнг хүүний орлогод бүртгэнэ.

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмшихээр ангилсан үнэт цаасны ангиллыг борлуулахад бэлэн ангилалд шилжүүлж болно. Ийнхүү ангиллыг өөрчлөх болон хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасыг хугацаанаас нь өмнө худалдах үед компанийн удирдлагын зорилго болон багцын бүтцийг өөрчлөх болдог. Иймд хугацааны эцэс хүртэл эзэмших хөрөнгө оруулалтыг мэдэгдэхүйц их дүнгээр худалдан борлуулах эсвэл ангиллыг нь өөрчлөх үед хугацааны эцэс хүртэл эзэмших

хөрөнгө оруулалтын дансанд үлдсэн бусад үнэт цаасны ангиллыг өөрчилж, борлуулахад бэлэн ангилалд шилжүүлнэ. Энэ тохиолдолд үнэт цаасыг бодит үнэ цэнээр нь үнэлж, үүссэн үнэлгээний зөрүүг бусад дэлгэрэнгүй орлогод бүртгэнэ.

Тайлант хугацааны эцэст СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бууралтыг тооцож бүртгэнэ. СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бууралтыг хэмжихдээ санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хөрөнгийн үнэ цэн буурсан эсэхийг шалгах ба үнэ цэн буурсан шинж тэмдэг байгаа бол тухайн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцож, дансны үлдэгдэлтэй харьцуулан, хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс хэтэрсэн дансны үлдэгдлээр эрсдэлийн сан байгуулна. Эрсдэлийн сангийн зардлыг буцаах нөхцөл хангагдсан үед эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг анх бүртгэсэн эрсдэлийн сангийн зардлаас хэтрүүлэлгүйгээр бүртгэнэ.

Үнэ цэнийн бууралтыг тооцох СТОУС-д нийцэх аргачлалыг компани дотооддоо боловсруулж, мөрдөж болно.

3. Зээл ба авлага гэж ангилсан үнэт цаас

Зээл ба авлагаар ангилсан үнэт цаасны үнэлгээ, бүртгэл нь хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаастай адил хорогдулсан өртгийн аргаар бүртгэнэ. НББОУС 39-ийн дагуу энэ ангиллын үнэт цаасыг анхны удаад бодит үнэ цэн дээр тухайн үнэт цаасыг худалдан авахтай шууд холбоотой арилжааны шимтгэлийг нэмсэн дүнгээр буюу үнэт цаасыг олж авахын тулд төлсөн зардлыг хасч цэвэр дүнгээр хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Ийм үнэт цаасыг тайлагналын өдөр хорогдуулсан өртгөөр үнэлнэ.

Компани зээл ба авлагын тодорхойлолтыг хангаж буй үнэт цаасыг анх авах үедээ борлуулахад бэлэн гэж ангилж болох боловч зээл, авлага гэж ангилсан үнэт цаасыг борлуулахад бэлэн үнэт цаасны ангиллаас бусад ангилалд шилжүүлэн бүртгэж болохгүй.

Үнэт цаасыг зээл ба авлагаар ангилж, бүртгэсний дараа уг үнэт цаасны зах зээлийн жишиг үнийг тодорхойлох боломжтой болж, улмаар зээл ба авлагын тодорхойлолтыг хангахгүй болсон тохиолдолд компани уг хөрөнгийн ангиллыг өөрчлөх эсвэл хэвээр үлдээх эсэхээ өөрөө сонгож, шийдвэрлэх ба сонгосон бодлогоо тууштай мөрдөнө. Хэрэв компани өөрийн нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын бичиг баримтандаа ангиллыг өөрчилнө гэж заасан бол идэвхтэй зах зээлийн жишиг үнэтэй болсон үед бүх зээл ба авлагыг борлуулахад бэлэн үнэт цаасны ангиллаар ангилна.

4. Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасыг анх хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэн дээр холбогдох шууд зардлыг нэмсэн дүнгээр бүртгэнэ. Энэ нь үнэт цаасыг худалдан авахад төлсөн цэвэр дүнгээр илэрхийлэгддэг.

Санхүүгийн тайланд борлуулахад бэлэн үнэт цаасыг бодит үнэ цэнээр нь үнэлж, толилуулах ба бодит үнэ цэнэд гарсан өсөлт, бууралтыг үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл дансанд хуримтлуулна. Үнэт цаасыг бусдад худалдах буюу шилжүүлэн данснаас хасах үед дахин үнэлгээний санг тайлант үеийн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ.

Үнэт цаасны зах зээлийн үнийг ашиглан бодит үнэ цэнийг тодорхойлох ба харин жишиг үнэ байхгүй тохиолдолд үнэлгээний аргачлалыг ашиглан бодит үнэ цэнийг тодорхойлно.

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасны бодит үнэ цэнийг хэмжих боломжгүй тохиолдолд өртгөөр нь бүртгэнэ. Гэхдээ энэ заалт нь зөвхөн жишиг үнэгүй өмчийн хэрэглүүрт хамаарна.

Борлуулахад бэлэн санхүүгийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтөөс үүссэн үнэлгээний орлого, зардлыг доорхоос бусад тохиолдолд олз, гарзаар бүртгэнэ:

- Үр ашигт хүүний аргаар тооцоолсон хүүг орлого, зардалд бүртгэнэ. НББОУС 18-д заасны дагуу борлуулахад бэлэн өмчийн хэрэглүүрийн ногдол ашгийг авах эрх Даатгалын компанид үүссэн өдөр тайлант хугацааны холбогдох орлогод бүртгэнэ.

- Мөнгөн хэлбэртэй санхүүгийн хөрөнгийн ханшийн тэгшитгэлийн орлого, зардлыг тайлант хугацааны орлого, зардалд бүртгэнэ.
- Эрсдэлийн сангийн зардлыг тайлант хугацааны зардалд бүртгэнэ. Өрийн хэрэгслийн эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг орлого, зардлын дансанд бүртгэх боловч өмчийн хэрэглүүрийн эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг доор тайлбарласан байдлаар бүртгэнэ.

Борлуулахад бэлэн санхүүгийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн өсөлт, бууралтын тохируулгыг өөрийн хөрөнгийн "Үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл" дансанд бүртгэж, бусад дэлгэрэнгүй орлогоор хүлээн зөвшөөрнө. Бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтийг үнэн зөв тооцоолж гаргахын тулд санхүүгийн хэрэглүүрийн бодит үнэ цэнийг тухайн өдрөөрх хорогдуулсан өртөгтэй нь харьцуулна. Энэ тооцоололд хуримтлуулан тооцсон хүүний авлагын дүнг оруулахгүй. Ийм төрлийн санхүүгийн хэрэглүүрийг санхүүгийн тайланд бодит үнэ цэнээр бүртгэж, харуулах боловч хүлээн зөвшөөрөх хүүний орлогын дүнг гаргах зорилгоор уг хэрэгслийн хорогдуулсан өртгийг үр ашигт хүүний аргаар тооцно.

Санхүүгийн хөрөнгийг данснаас хасах үед уг хөрөнгөтэй холбоотойгоор хуримтлуулж, дахин үнэлгээний нэмэгдэлд бүртгэсэн дүнг тайлант хугацааны орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэж, тохируулна.

Тайлант хугацааны эцэст СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бууралтыг тооцож бүртгэнэ. СТОУС-ын дагуу үнэ цэнийн бууралтыг хэмжихдээ санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хөрөнгийн үнэ цэн бүүрсан эсэхийг шалгах ба үнэ цэн бүүрсан шинж тэмдэг байгаа бол тухайн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тооцож, дансны үлдэгдэлтэй харьцуулан, хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс хэтэрсэн дансны үлдэгдлээр эрсдэлийн сан байгуулна. Эрсдэлийн сангийн зардлыг буцаах нөхцөл хангагдсан үед эрсдэлийн сангийн зардлын буцаалтыг анх бүртгэсэн эрсдэлийн сангийн зардлаас хэтрүүлэлгүйгээр бүртгэнэ.

Үнэ цэнийн бууралтыг тооцох СТОУС-д нийцэх аргачлалыг компани дотооддоо боловсруулж, мөрдөж болно.

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасанд эрсдэлийн сан байгуулсан тохиолдолд уг үнэт цаастай холбоотойгоор дахин үнэлгээний нэмэгдэлд хуримтлуулж, бүртгэсэн дүнг тухайн тайлант хугацааны эрсдэлийн сангийн зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ.

Дээр дурдсан тайлант хугацааны эрсдэлийн зардалд шилжүүлэн тохируулах дүнг тооцоолохдоо анхны удаад хүлээн зөвшөөрсөн өртөг (үндсэн өрийн төлөлт ба хорогдлыг хассан цэвэр дүн) - өөс өмнө нь байгуулсан эрсдэлийн сангаар бууруулсан тухайн өдрийн бодит үнэ цэнийн дүнг хасна. Гадаад валютын өөрчлөлттэй холбоотойгоор хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэлд бүртгэсэн дүнг мөн тайлант хугацааны зардалд шилжүүлнэ. Тухайн хөрөнгийг данснаас хасах хүртэл гадаад валютын өөрчлөлтөөс шалтгаалан тодорхойлогдсон хуримтлуулсан цэвэр зардлын хэсгийг тайлант хугацааны зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ.

Санхүүгийн хэрэглүүр гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн байж болно. Санхүүгийн хөрөнгө ба өр төлбөрийн дүнд гадаад валютын ханшийн тэгшитгэл хийж байгаа бол НББОУС 21-ийг мөрдөнө. Харин гадаад валютын хейджээс бусад санхүүгийн хөрөнгө, өр төлбөрийн үнэлгээнд НББОУС 39-ийг мөрдөнө. НББОУС 21-ийн дагуу гадаад валютаар гарсан бүх арилжааг тухайн өдрийн спот ханшаар хөрвүүлэн бүртгэнэ. Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн бүх төрлийн санхүүгийн хэрэглүүрийг анхны удаад албан ханшаар хөрвүүлэн хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Хүүгийн орлого, хүүний зардал, эрсдэлийн сангийн зардал гэх мэт санхүүгийн хэрэглүүртэй холбоотой орлого, зардлыг бүртгэсэн өдрийн албан ханшаар хөрвүүлж, хүлээн зөвшөөрнө.

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасыг "хугацааны эцэс хүртэл эзэмших" ангилалд шилжүүлэн өөрчилж болно.

Үнэт цаасны ангиллыг өөрчлөхдөө тухайн өдрөөрх үнэт цаасны бодит үнэ цэнийг шинэ өртөг буюу хорогдуулсан өртөг болгон бүртгэнэ. Өмнө нь орлого, зардалд бүртгэсэн дүнг буцаахгүй. Харин уг үнэт цаастай холбоотойгоор дахин үнэлгээний нэмэгдэл дансны үлдэгдлийг тухайн

хөрөнгө оруулалтын үлдэж буй хугацаанд үр ашигт хүүний аргаар орлого, зардалд хорогдуулж бүртгэнэ. Шинэ өртгийг цаашид тухайн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтыг үнэлэх суурь болгон ашиглана. Ангилал өөрчилж буй өдрийн бодит үнэ цэнийг үр ашигт хүүний хувь хэмжээгээр тооцоолон гаргана. Энд ашиглаж буй үр ашигт хүүний түвшинг ирээдүйн тайлант хугацаанд хүүний орлогын тооцоололд болон үнэ цэнийн бууралтыг хэмжих үед анхны үр ашигт хүү болгон тус тус ашиглана.

Харин ангилал өөрчлөгдсөний улмаас үр ашигт хүүний аргаар тооцсон хүүний орлогын дүн өөрчлөгдөхгүй.

Гадаад валютаар байршуулсан хөрөнгийг Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар тооцож төгрөгт хөрвүүлэн, төгрөг, гадаад валютаар давхар бүртгэх ба ханшийн хэлбэлзлээс үүсэх орлого, зардлыг гадаад валютын ханшийн тэгшитгэлийн олз, гарзаар хүлээн зөвшөөрнө. Ногдол ашгийг олгохоор зарласан дүнгээр бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Арилжааны үнэт цаас

Арилжааны үнэт цаасыг худалдан авах үед

Дебит: Арилжааны үнэт цаасны данс

Кредит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хэрэв үнэт цаасыг хоёрдогч зах зээлээс урамшуулалтай худалдан авсан бол

Дебит: Арилжааны үнэт цаасны данс (нэрлэсэн дүнгээр)

Дебит: Арилжааны үнэт цаасны урамшуулал (зөрүүгээр)

Кредит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хэрэв үнэт цаасыг хоёрдогч зах зээлээс хөнгөлөлттэй худалдан авсан бол

Дебит: Арилжааны үнэт цаасны данс (нэрлэсэн дүнгээр)

Кредит: Арилжааны үнэт цаасны хөнгөлөлт (зөрүүгээр)

Кредит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Үнэт цаасны хүүг тооцоолж, хуримтлуулахад

Дебит: Үнэт цаасны хүүгийн авлага

Кредит: Үнэт цаасны хүүгийн орлого

Үнэт цаасны хүү төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Үнэт цаасны хүүгийн авлага

Арилжааны үнэт цаасыг дахин үнэлэх үед

Хэрэв үнэт цаасны хани өссөн бол зөрүүгээр нь

Дебит: Үнэт цаасны хөнгөлөлт, урамшуулал, хасагдуулга

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз

Хэрэв үнэт цаасны хани буурсан бол зөрүүгээр нь

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний гарз

Кредит: Үнэт цаасны хөнгөлөлт, урамшуулал, хасагдуулга

Тайлант хугацааны эцэст үнэт цаасны үнэлгээний олз, гарзыг цэвэршүүлэн хаана.

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний гарз

Арилжааны үнэт цаасыг худалдаж борлуулбал үнэт цаас худалдсан өдрийн дансны үлдэгдэл ба борлуулсан үнийн зөрүүг хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарзаар бүртгэнэ. Энэ үед үнэт цаасны урамшуулал, хөнгөлөлтийн дансны үлдэгдлийг хааж тохируулна.

Ашигтай бол

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз

Кредит: Арилжааны үнэт цаасны данс

Алдагдалтай бол

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсаны гарз

Кредит: Арилжааны үнэт цаасны данс

Үүний зэрэгцээ хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз, гарзыг хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарз болгон шилжүүлж, тохируулна.

Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз, гарзыг хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарзад бүртгэх үед

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний гарз

Кредит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз

Эсвэл

Дебит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсаны гарз

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасыг худалдан авахдаа бодит үнэ цэнээр бүртгэх ба үнэт цаасны нэрлэсэн үнэ ба бодит үнийн зөрүүгээр урамшуулал, хөнгөлөлтийг бүртгэх үед

Урамишуулалтай бол:

Дебит: Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Дебит: Үнэт цаасны урамишуулал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хөнгөлөлттэй бол:

Дебит: Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Үнэт цаасны хөнгөлөлт

Үнэт цаасны хүүг хуримтлуулан бүртгэж, орлогоор хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага

Кредит: Үнэт цаасны хүүний орлого

Хэрэв үнэт цаасыг анх урамишуулалтай авсан бол урамишууллыг хорогдуулсан дүнгээр үнэт цаасны хүүний орлогыг бууруулна

Дебит: Үнэт цаасны хүүний орлого

Кредит: Үнэт цаасны урамишуулал

Хэрэв үнэт цаасыг анх хөнгөлөлттэй авсан бол хөнгөлөлтийг хорогдуулсан дүнгээр үнэт цаасны хүүний орлогыг нэмэгдүүлнэ

Дебит: Үнэт цаасны хөнгөлөлт

Кредит: Үнэт цаасны хүүний орлого

Үнэт цаасны хүү төлөгдсөн бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага

Үнэт цаасны хугацаа дуусч үндсэн төлбөр төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасны үнэ цэн бууралтыг тооцсон бол

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний гарз

Кредит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний бууралт/эрсдэлийн сан/

Хэрэв үнэт цаасны үнэ цэнийн бууралтыг буцаасан бол

Кредит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний бууралт/хасагдуулга

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний гарз

Хэрэв Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаасны ангиллыг өөрчилж Борлуулахад бэлэн үнэт цаас болгосон бол

Дебит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Кредит: Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас

Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасыг худалдан авахдаа бодит үнэ цэнээр нь

Дебит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Үнэт цаасны хүүг тооцоолж, хуримтлуулахад

Дебит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага

Кредит: Үнэт цаасны хүүний орлого

Үнэт цаасны хүүг хүлээн авахад

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага

Хэрэв үнэт цаасны бодит үнэ цэн нь дансны үнээс хэтэрсэн бол

Дебит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Кредит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Хэрэв үнэт цаасны ханш буурсан бол

Дебит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Кредит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Борлуулахад бэлэн үнэт цаасыг худалдаж борлуулбал үнэт цаас худалдсан тухайн өдрийн дансны үлдэгдэл ба борлуулсан үнийн зөрүүг арилжааны орлого, зардлаар бүртгэнэ.

Ашигтай бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсны олз

Кредит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Алдагдалтай бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсны гарз
Кредит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Үнэт цаасыг худалдах үед үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэлд хуримтлагдсан үлдэгдлийг хөрөнгө оруулалт борлуулсны олз, гарзад хааж бүртгэнэ.

Хэрэв үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл эерэг буюу кредит үлдэгдэлтэй бол
Дебит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл
Кредит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсны олз

Хэрэв үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл сөрөг буюу дебит үлдэгдэлтэй бол
Дебит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсны гарз
Кредит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Хэрэв Борлуулахад бэлэн үнэт цаасны ангиллыг өөрчилж Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас болгосон бол
Дебит: Хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас
Кредит: Борлуулахад бэлэн үнэт цаас

Хэвийн ангилалд байсан Үнэт цаасыг ангилал буурвал
Дебит: Хугацаа хэтэрсэн-Үнэт цаас
Кредит: Үнэт цаас (хэвийн)

Үнэт цаасанд эрсдэлийн сан байгуулах болон дутуу байгуулсан эрсдэлийн санг нэмж байгуулахад
Дебит: Холбогдох эрсдэлийн сангийн зардал
Кредит: Үнэт цаасны дахин үнэлгээний бууралт, эрсдэлийн сан

Ногдол ашиг олгохоор зарласан үед
Дебит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага
Кредит: Хөрөнгө оруулалтын орлого /Ногдол ашгийн орлого/

Ногдол ашиг төлөгдсөн үед
Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Үнэт цаасны хуримтлуулж тооцсон авлага

Е. ТОДРУУЛГА

- Даатгалын компани үнэт цаасны ангиллыг тодорхойлсон үндэслэлээ баримтжуулж, баталгаажуулах бөгөөд ангилал тус бүрээр санхүүгийн тайлангийн тодруулга бэлтгэнэ.
- Үнэт цаасны дансны ангилал бүрээр эргэн төлөгдөх хугацааг тодруулна. СТОУС 7-д шаардсан бусад тодруулгууд болон хөрөнгө оруулалтын үнэт цаасны чанарын талаарх тодруулга, дараах ангилал бүрээр хугацаа хэтэрсэн боловч үнэ цэн буураагүй үнэт цаасыг тодруулна: арилжааны үнэт цаас, хугацааны эцэс хүртэл эзэмших үнэт цаас.
- Даатгалын компани хугацаа хэтрээгүй бөгөөд үнэ цэн буураагүй гэж ангилсан өрийн үнэт цаасны хөрөнгийн чанарын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг тодруулна.
- Үнэт цаасны бодит үнэ цэнийг үнэлэн, тооцсон аргачлалыг тодруулна.
- Үнэт цаасны арилжаатай холбоотой хүлээж болзошгүй эрсдэл, эрсдэлийн үнэлгээ, шинжилгээний талаар тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Үнэт цаасны ангиллыг тодорхойлсон үндэслэлийг баримтжуулна.
- Үнэт цаасны нэр, төрлөөр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хяналтын дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Үнэт цаасны бүртгэлийг үндсэн баримттай нь тулган шалгана.

3.4.3. ХАРААТ, ХАМТЫН ХЯНАЛТТАЙ, ОХИН КОМПАНИД ОРУУЛСАН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 3 Бизнесийн нэгдэл
- СТОУС 10 Нэгтгэсэн санхүүгийн тайлан
- СТОУС 11 Хамтын хэлцэл
- СТОУС 12 Бусад аж ахуйн нэгж дэх хувь оролцоог тодруулах
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 27 Тусдаа санхүүгийн тайлан
- НББОУС 28 Хараат компани ба хамтарсан үйлдвэр дэх хөрөнгө оруулалт
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Охин компани гэж толгой компанийн хяналтанд буй аж ахуйн нэгжийг хэлнэ.

Өгөөж хүртэхийн тулд охин компанийн санхүү ба үйл ажиллагааг бодлогын түвшинд удирдах эрх мэдлийг хяналт гэнэ. Хөрөнгө оруулагч охин компанид оруулсан хөрөнгийн хэмжээгээрээ ашиг хүртэх эрх үүссэн бөгөөд охин компани дахь эрх мэдлээрээ дамжуулан ашигт нөлөөлөх боломжтой үед охин компанид хяналтаа тогтоосон гэж үзнэ.

Хоёр ба түүнээс дээш оролцогч талууд үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг гэрээгээр тохиролцож санхүүгийн болон үндсэн үйл ажиллагааны талаар шийдвэр гаргахад хамтын хэлцэл байгуулж, хамтын хяналтандаа байлгах аж ахуйн нэгжийг *хамтын хяналттай аж ахуйн нэгж* гэнэ.

Хөрөнгө оруулагчийн охин компани эсвэл хамтын хөрөнгө оруулалтын аль ч биш бөгөөд хөрөнгө оруулагчийн зүгээс мэдэгдэхүйц нөлөө бүхий аж ахуйн нэгжийг *хараат компани* гэнэ.

Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны бодлогын түвшний шийдвэр гаргахад оролцох эрхтэй боловч хяналт тогтоогоогүй бол мэдэгдэхүйц нөлөө гэнэ.

Өмчийн арга гэдэг нь хөрөнгө оруулалтыг эхэлж өртгөөр нь хүлээн зөвшөөрч, дараагийн тайлант үед хараат ба хамтын хяналттай компанийн өөрийн хөрөнгөнд гарсан өөрчлөлтийг компанийн эзэмшлийн хувиар тохируулан бүртгэх аргыг хэлнэ.

Өртгийн арга нь хөрөнгө оруулалтыг эхэлж өртгөөр хүлээн зөвшөөрч, бүртгэх арга ба хөрөнгө оруулалтын өртөг үнэ цэнийн бууралтаас бусад тохиолдолд өөрчлөгдөхгүй байх аргыг хэлнэ.

Хяналтын эрхгүй хувь оролцоо гэж охин компанийн хувьцаанаас толгой компанийн эзэмшээгүй хэсгийг ойлгоно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Бусад аж ахуйн нэгжийн хувьцаанд оруулсан хөрөнгө оруулалт нь охин, хараат компани, хамтын хяналттай компанийн аль нь болох эсэхийг компани холбогдох хууль тогтоомж болон СТОУС-ын дагуу үнэлнэ.

Охин болон хамтын хяналттай, хараат компаниас ногдол ашиг авах эрх үүссэн үед ногдол ашгийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

1. Охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалт

Хэрэв компани аж ахуйн нэгжийн саналын эрхтэй хувьцааны 50, түүнээс дээш хувийг эзэмшиж хяналт тогтоох үед охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Толгой компани нь хяналт тогтохгүй гэж үзсэн тусгай нөхцөл байдлаас бусад тохиолдолд шууд болон шууд бусаар охин компанийн саналын эрхийн 50%-иас илүүг эзэмшиж байгаа үед хяналт оршино.

Саналын эрхийн 50%-иас бага хувийг эзэмшиж байгаа боловч доорх нөхцөлүүдийн аль нэгийг хангаж байгаа тохиолдолд хяналт тогтсон гэж үзэж болно:

- а) Бусад хөрөнгө оруулагчидтай хэлцэл хийсний үндсэн дээр саналын эрхийн талаас илүүг гаргах эрхтэй болох;
- б) Хууль тогтоомж, гэрээ хэлцлийн дагуу компанийн санхүү болон үйл ажиллагааны бодлогыг удирдах эрх мэдэлтэй болох;
- в) Төлөөлөн удирдах зөвлөл эсвэл түүнтэй адил төстэй удирдах дээд байгууллагын гишүүдийн дийлэнхийг томилох, халах эрх мэдэлтэй ба үүгээрээ дамжуулан уг компанийг хянах;
- г) Төлөөлөн удирдах зөвлөл эсвэл түүнтэй адил төстэй удирдах дээд байгууллагын хурал дээр олонх саналыг гаргах эрх мэдэлтэй ба үүгээрээ дамжуулан уг компанийг хянах.

2. Хараат компанид оруулсан хөрөнгө оруулалт

Аж ахуйн нэгжийн саналын эрхтэй хувьцааны 20 ба түүнээс дээш хувийг компани шууд болон шууд бусаар эзэмших үед хараат компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Аж ахуйн нэгжийн саналын эрхтэй хувьцааны 20 ба түүнээс дээш хувийг компани шууд болон шууд бусаар эзэмшсэн бол компани уг аж ахуйн нэгжид мэдэгдэхүйц нөлөөтэй байна гэж үзнэ. Аж ахуйн нэгжийн мэдэгдэхүйц их хэсгийг буюу дийлэнх хэсгийг өмчлөх нь тухайн хөрөнгө оруулагч нь мэдэгдэхүйц нөлөөтэй гэсэн үг биш юм.

Даатгалын компани аж ахуйн нэгжид мэдэгдэхүйц нөлөөтэй эсэх талаар удирдлагын зүгээс гаргасан шийдвэрийг хэлэлцэж, баримтжуулахдаа ашиглаж болох, хөрөнгө оруулагчийн мэдэгдэхүйц нөлөөг хэрхэн илэрхийлэх талаар НББОУС 28-д заасан байдаг.

Үүнд:

- а) Хувьцаа гаргасан компанийн захирлуудын зөвлөл эсвэл адил эрх мэдэл бүхий удирдах нэгжид төлөөлөлтэй бол;
- б) Ногдол ашиг эсвэл ашгийн хуваарилалтын бусад шийдвэр гаргах зэрэг бодлого боловсруулах үйл ажиллагаанд оролцдог бол;
- в) Хөрөнгө оруулагч ба санхүүжигчийн хооронд материаллаг дүнтэй ажил гүйлгээ гарсан бол;
- г) Компанийн удирдах албан тушаалтанг харилцан солилцдог бол; эсвэл
- д) Компанийн дотоод дэлгэрэнгүй мэдээллээр компанийг хангадаг бол.

3. Хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалт

Хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг хамтын хяналт тогтоосон үед хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Дараах шинж чанарыг бүх төрлийн хамтын хяналттай аж ахуйн нэгжийн хөрөнгө оруулалтанд ашиглана:

- а) Гэрээний дагуу хоёр буюу түүнээс олон тооны хамтын хяналттай аж ахуйн нэгж бий болсон;
- б) Гэрээний үндсэн дээр хамтын хяналтыг тогтоосон.

Хамтын хяналттай компанид гэрээний үндсэн дээр хамтарсан хяналт тогтдог. Зарим тохиолдолд гэрээ хэлцэлд хамтын хяналттай компанитай холбоотой хуулийн заалт, журам, заавар багтаж болно. Байгуулсан гэрээнд оролцогчдын аль нэг нь хамтын хяналттай компанийн удирдлагад ажиллахыг заасан байж болно. Энэ албан тушаалтан хамтын хяналттай компанийг хянахгүй боловч гэрээнд заасны дагуу оролцогчдын харилцан зөвшөөрсөн хэм хэмжээнд санхүүгийн болон бусад үйл ажиллагаанд оролцоно.

Хэрэв дээрх албан тушаалтан санхүү болон бусад үйл ажиллагааны бодлогыг удирдах эрх мэдэлтэй болсон тохиолдолд уг компанийг хамтын хяналттай компани бус харин охин компани гэж үзнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг өртгөөр нь бүртгэх буюу өөрөөр хэлбэл борлуулахад бэлэн үнэт цаастай адил хэмжилт, бүртгэлийн зарчмыг ашиглана.

Хараат ба хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг өмчийн аргаар бүртгэнэ. Хэрэв даатгалын компани НББОУС 27-ийн дагуу тусдаа санхүүгийн тайлан бэлтгэдэг бол хараат компани ба хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг тусдаа санхүүгийн тайланд өртгөөр эсвэл бодит үнэ цэнээр бүртгэж тайлагнана.

Компани өмчийн аргын дагуу хараат ба хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг тэдгээр компанийн тайлант үеийн цэвэр ашиг, дахин үнэлгээний нэмэгдэл, бусад дэлгэрэнгүй орлогоор нэмэгдүүлж, тайлант үеийн цэвэр алдагдал, хуваарилсан ногдол ашиг, буцаасан хөрөнгө оруулалтын дүнгээр бууруулж бүртгэнэ.

Компани хараат ба хамтын хяналттай компани дахь мэдэгдэхүйц нөлөөгөө алдсан тохиолдолд өмчийн аргыг хэрэглэхгүй.

Компани санхүүгийн нэгдсэн тайлан бэлтгэдэг бол хараат, хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг өмчийн аргаар бүртгэнэ.

Даатгалын компани нь охин компанид хяналтаа тогтоосон өдрөөс эхлэн хяналтаа алдах хүртэл санхүүгийн нэгдсэн тайланг бэлтгэнэ.

Санхүүгийн нэгдсэн тайланг бэлтгэхдээ охин компанийн хөрөнгө, өр төлбөр, орлого, зардал, мөнгөн гүйлгээг зүйл зүйлээр нь нэгтгэх ба охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг дансны үнээр нь хаана. Нэгтгэлийн үед охин ба толгой компани, охин компаниудын хооронд үүссэн орлого, зардал, хөрөнгө, өр төлбөрийг хооронд нь хаана.

Санхүүгийн нэгдсэн тайланд хяналтын эрхгүй хувь оролцоог бусад өөрийн хөрөнгийн хэсэгт толилуулна.

Тусдаа санхүүгийн тайланд өртгөөр бүртгэсэн охин, хараат, хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтын үнэ цэнийн бууралтыг хэмжиж, бүртгэхэд НББОУС 36 -г мөрдөнө. Санхүүгийн нэгдсэн тайланд болон өмчийн аргаар бүртгэсэн хараат ба хамтын хяналттай компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтын үнэ цэнийн бууралтыг бүртгэхдээ НББОУС 36-г мөрдөнө. Гэхдээ үнэ цэнийн буурсан гэх нотолгоог тогтооход НББОУС 39-ийг мөрдөнө.

Д. БҮРТГЭЛ

Өртгийн аргаар бүртгэсэн хөрөнгө оруулалт

Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтыг өртгийн аргаар бүртгэх үед.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Кредит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Санхүүжигч компани ногдол ашиг олгохоор зарлахад

Дебит: Ногдол ашгийн авлага

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын орлого /Ногдол ашгийн орлого/

Зарласан ногдол ашиг төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Ногдол ашгийн авлага

Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтын үнэ цэн буурсан үед

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн сангийн зардал

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн сан

Өмчийн аргаар бүртгэсэн хөрөнгө оруулалт

Хөрөнгө оруулалтыг анх өртгөөр нь бүртгэнэ.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Кредит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Тайлант хугацааны эцэст санхүүжигч компани ашигтай ажилласан бол уг цэвэр ашгаас компанид ногдох хувь хэмжээгээр буюу эзэмшлийн хувиар тооцоолж хөрөнгө оруулалтаа нэмэгдүүлнэ.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтын олз

Тайлант хугацааны эцэст санхүүжигч компани алдагдалтай ажилласан бол уг цэвэр алдагдлаас компанид ногдох хувь хэмжээгээр буюу эзэмшлийн хувиар тооцоолж хөрөнгө оруулалтаа бууруулна.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компанид оруулсан хөрөнгө оруулалтын гарз

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Хувьцаа гаргагч тал ногдол ашиг олгохоор зарлахад

Дебит: Ногдол ашгийн авлага

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын орлого /Ногдол ашгийн орлого/

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн сангийн зардал

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Ногдол ашиг төлөгдөхөд

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Ногдол ашигийн авлага

Санхүүжигч компанийн эздийн өмчид гарсан бусад өөрчлөлт болон бусад дэлгэрэнгүй орлогыг хувь тэнцүүлэн хөрөнгө оруулалтаа тохируулна. Тухайлбал, санхүүжигч компани үндсэн хөрөнгөө дахин үнэлж, үнэ цэнийг нь нэмэгдүүлсэн бол дахин үнэлгээний нэмэгдлээс компанид ногдох хувь хэмжээгээр буюу эзэмшлийн хувиар тооцоолж хөрөнгө оруулалтаа нэмэгдүүлнэ.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын үнэлгээний олз

Өмчийн аргаар бүртгэсэн хөрөнгө оруулалтын үнэ цэн буурсан бол эрсдэлийн сангийн зардалд бүртгэнэ.

Дебит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн сангийн зардал

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийн сан

Хөрөнгө оруулалтыг худалдан борлуулсан бол хөрөнгө оруулалтыг дансны үнээр нь бууруулж, хүлээн авсан төлбөр ба дансны үнийн зөрүүг тайлант хугацааны олз, гарзаар бүртгэнэ.

Дебит: Мөнгө түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит эсвэл Кредит: Хөрөнгө оруулалт борлуулсаны олз, гарз

Кредит: Хараат ба хамтын хяналттай, охин компаниудад оруулсан хөрөнгө оруулалт

Е. ТОДРУУЛГА

- Хараат ба хамтын хяналттай аж ахуйн нэгж, охин компанийн саналын эрхтэй энгийн болон давуу эрхтэй хувьцаанаас компанийн эзэмшилд буй хувь оролцоо, түүнд гарсан өөрчлөлтийг тодруулна.
- Санхүүгийн нэгдсэн тайланд хяналтын эрхгүй хувь оролцоо, түүнд гарсан хөдөлгөөнийг мөн тодруулна.
- Хараат ба хамтын хяналттай аж ахуйн нэгжид хамаарах охин компанид тогтоосон хяналтыг баримтжуулж, тодруулна.
- Хараат ба хамтын хяналттай аж ахуйн нэгжид оруулсан хөрөнгө оруулалтыг бүртгэсэн арга, уг аргатай холбогдуулан хийсэн үнэлгээ, тооцооллын нэмэлт тодруулгыг хийнэ.
- Хараат ба хамтын хяналттай аж ахуйн нэгж, охин компанид оруулсан үнэт цаасны эрсдэлийн санд гарсан өөрчлөлтийг хөрөнгө оруулалтын ангилал тус бүрээр тодруулна.
- Хөрөнгө оруулалтыг бусадтай хийх тооцоонд барьцаа болгосон бол энэ талаар тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Мэдэгдэхүйц нөлөө, хяналттай холбоотой баримжуулалтыг иж бүрэн бүрдүүлнэ.
- Үнэт цаасны нэр, төрлөөр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг ерөнхий дэвтэрийн үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Үнэт цаасны бүртгэлийг үндсэн баримттай нь тулган шалгана.

3.4.4 ДЕРИВАТИВ САНХҮҮГИЙН ХЭРЭГЛҮҮР

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 7 Мөнгөн гүйлгээний тайлан
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Дериватив (санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэл) гэж үнэлгээ нь суурь хүчин зүйлийн үнээс хамаарч өөрчлөгддөг, ирээдүйд хэрэгжих нөхцөлтэй дараах шинжийг агуулсан гэрээ, хэлцлийг хэлнэ.

- Хүүгийн түвшин, санхүүгийн хэрэглүүрийн үнэ, барааны үнэ, гадаад валютын ханш, үнийн индекс, зээлийн зэрэглэл, эсвэл зээлийн индекс гэх мэт бусад үзүүлэлтийн өөрчлөлтөөс шалтгаалан үнэ цэн нь өөрчлөгддөг;
- Бусад төрлийн ижил төстэй гэрээтэй харьцуулахад анхны хөрөнгө оруулалт бага буюу эсвэл огт шаардагддаггүй.
- Ирээдүйд арилжаа хийгдэнэ.

Гэрээ, хэлцэлд оролцогч талд тусгайлан хамаарах санхүүгийн бус заалтуудыг дериватив гэж үзэхгүй. Жишээлбэл: а) гэрээнд оролцогч талын хөрөнгөд давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдох, эс тохиолдох, б) тухайн байгууллагын орлого, хүү, татвар, элэгдэл, хорогдлын өмнөх ашиг, хуулиар шаардсан хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээ зэрэгт санхүүгийн дериватив үүсэхгүй.

Деривативт олон төрлийн гэрээ, хэлцэл, санхүүгийн хэрэглүүр багтаж болох бөгөөд үүнээс даатгалын компанид ашиглагдаж болох төрлүүд нь гадаад валют, үнэт металлыг худалдах буюу худалдан авах форвард, своп, опшин, фьючерс юм.

Форвард хэлцэл нь гадаад валют, үнэт металлыг гэрээнд тохирсон үнээр, тогтсон хугацааны дараа (спот өдрөөс урт хугацаанд) худалдан авах буюу худалдах хэлцэл юм.

Фьючерс хэлцэл нь зуучлагч буюу биржээр дамжуулан гадаад валют, үнэт металлыг гэрээнд тохирсон үнээр, тогтсон хугацааны дараа (спот өдрөөс урт хугацаанд) худалдан авах буюу худалдах хэлцэл юм.

Гадаад валют, үнэт металлын своп хэлцэл гэж дараах хоёр арилжааг нэгэн зэрэг гүйцэтгэх хэлцлийг ойлгоно:

- Валют, үнэт металлыг өнөөдрийн арилжааны ханшаар худалдаж, түүнийг тохиролцсон ханшаар ирээдүйд эргүүлэн худалдан авах; эсвэл

- Валют, үнэт металлыг өнөөдрийн арилжааны ханшаар худалдан авч, түүнийг тохиролцсон ханшаар ирээдүйд эргүүлэн худалдах.

Опшин хэлцэл нь гадаад валют, үнэт металлыг талуудын хооронд байгуулсан гэрээнд тохирсон үнэ, ханшаар ирээдүйд худалдан авах эрх (колл опшин) буюу худалдах эрх (пут опшин) юм. Опшин хэрэгжсэн үед валютыг худалдах буюу худалдан авах арилжаа хийгдэнэ.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Даатгалын компани гэрээ, хэлцэлд аль нэг тал болон оролцож, хэлцэл хүчин төгөлдөр болсноор хэлцлээр үүссэн хөрөнгө (эрх), өр төлбөр (үүрэг) -ийг хэлцлийн дуусах хугацаа хүртэл тэнцлийн гадуур бүртгэнэ.

Хэлцлийн хугацаа дуусах хүртэл хэлцлийг бодит үнэ цэнээр үнэлж, санхүүгийн тайланд деривативаар хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Деривативын бодит үнэ цэнийг үнэлгээний тодорхой загвар ашиглан тооцоолно.

Деривативын үнэлгээгээр орлого хүлээн зөвшөөрсөн үед дериватив санхүүгийн хөрөнгө, зардал хүлээн зөвшөөрсөн үед дериватив санхүүгийн өглөг тус тус бүртгэнэ.

Санхүүгийн тайланд деривативын дахин үнэлгээний орлого, зардлыг цэвэршүүлж, толилуулах ба мөн арилжааны орлогыг харгалзах зардалтай цэвэршүүлж, толилуулна.

1. Форвард хэлцэл

Гадаад валют, үнэт металлыг худалдах эсвэл худалдан авах форвард хэлцлээр хүлээсэн үүргийн дагуу үүсэх форвард арилжааны хөрөнгө, өр төлбөрийн нэрлэсэн дүнг хэлцэл хийсэн өдөр тэнцлийн гадуур бүртгэнэ.

Форвард хэлцлийн хугацаа дуусах хүртэл форвард хэлцлээр үүсэх деривативыг бодит үнэ цэнээр үнэлж, балансад толилуулах ба үүнтэй холбоотой орлого, зардлыг орлогын тайланд толилуулна.

Форвард хэлцлийг биелүүлэх буюу хэлцлийн хугацаа дуусахад арилжааны позицийг хааж, (форвард арилжааны деривативыг хааж, тэнцлийн гадуур бүртгэсэн форвард арилжааны хөрөнгө, өр төлбөрийн дансыг зарлагадна) арилжааны орлого, зардлыг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

2. Своп хэлцэл

Хэлцлийн эхний арилжааг спот арилжааны нэгэн адил бүртгэж, үүссэн арилжааны зөрүүг орлого, зардалд бүртгэнэ. Өөрөөр хэлбэл деривативийн бодит үнэ цэнийг хөрөнгө эсвэл өр төлбөрөөр бүртгэнэ.

Своп хэлцлээр хийгдэх хоёр дахь арилжааг форвард арилжааны нэгэн адил бүртгэнэ.

Своп хэлцлийн хугацаа дуусах хүртэл своп хэлцлээр үүсэх деривативыг бодит үнэ цэнээр үнэлж, эхний арилжаанаас үүссэн хөрөнгө эсвэл өр төлбөртэй цэвэршүүлэх ба холбогдох орлого, зардлыг орлогын тайланд хүлээн зөвшөөрнө.

3. Опшин хэлцэл

Хэлцэл байгуулсан өдрөөр опшин хэлцэлд заасан худалдах ба худалдан авах гадаад валют, үнэт металлын дүнгээр тэнцлийн гадуурх дансанд өглөг, авлага бүртгэнэ.

Хэлцэл хийсэн өдрөөр опшин арилжааны премиумыг деривативаар бүртгэж (премиум төлсөн бол хөрөнгө, премиум авсан бол өр төлбөр бүртгэнэ), хэлцлийн хугацаа дуусах буюу тухайн опшин хэрэгжих хүртэл дахин үнэлж, үнэлгээний зөрүү (деривативын бодит үнэ цэнийн өөрчлөлт)-г тайлант хугацааны орлого, зардалд бүртгэнэ.

Хэлцлийн хугацаа дуусах буюу тухайн опшин хэрэгжих үед опшины деривативыг хааж, арилжааны эцсийн үр дүнг орлого, зардалд хүлээн зөвшөөрнө. Мөн тэнцлийн гадуурх дансанд бүртгэсэн дүнг зарлагадна.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Деривативыг анх удаа хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээр нь үнэлэх ба бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтийг орлого, зардалд бүртгэнэ. Хэлцэл хийсэн өдөр деривативын бодит үнэ цэнийг тэг гэж үнэлсэн бол уг деривативыг санхүүгийн тайланд хүлээн зөвшөөрч, харуулахгүй. Деривативын нэрлэсэн дүнг тэнцлийн гадуурх дансанд бүртгэнэ. Деривативын бодит үнэ цэнийг үнэлэх арга, загварыг компани дотооддоо тогтоож, мөрдөнө. Хэрэв даатгалын компани деривативыг үнэлэх тусгайлсан аргачлалыг дотооддоо батлаагүй зах зээлийн ханшийг үнэлгээний сууриар тооцож, үнэлгээ хийнэ. Деривативыг бодит үнэ цэнээр дахин үнэлэхдээ хэлцлийн хугацаа дуусах үед эсвэл тухайн арилжааны позици хаагдах хүртэл сард нэгээс доошгүй удаа гүйцэтгэнэ. Харин жилийн эцсийн тайланд бүх деривативыг үнэлж, толилуулна.

Дериватив хэлцлээр үүсэх өглөг, авлагын зөрүүг бодит үнэ цэнээр үнэлнэ. Деривативын бодит үнэ цэн нь тухайн хэлцлээр үүсэх өглөг ба авлагын зөрүүгээр тодорхойлогдоно. Өөрөөр хэлбэл бодит үнэ цэн эерэг бол хөрөнгө, сөрөг бол өр төлбөр үүснэ.

Харин опшин хэлцлийн хувьд премиумыг тэнцэлд деривативаар бүртгэж, хэлцлийн хугацаа дуусах буюу тухайн арилжааны позици хаагдах хүртэл дахин үнэлнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Форвард арилжаа

Гадаад валютыг форвард хэлцлээр худалдан авах арилжаа

Форвард хэлцлийг байгуулсан өдрөөр тэнцлийн гадуур форвард хэлцлийн авлага, өглөгийг бүртгэх ба форвард хэлцлийн хугацаа дуусах буюу позици хаагдахад тэнцлийн гадуурх авлага, өглөгийг зарлагадна. Санхүүгийн тайлагналын өдрөөр форвард хэлцлийн бодит үнэ цэнийг үнэлнэ. Бодит үнэ цэн эерэг гарсан тохиолдолд хөрөнгө, сөрөг гарсан тохиолдолд өр төлбөр бүртгэнэ.

Санхүүгийн тайлагналын өдөр форвард хэлцлийн деривативыг үнэлээд өр төлбөр хүлээн зөвшөөрсөн бол (тэнцлийн дотуур)

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Кредит: Форвард арилжаа

Санхүүгийн тайлагналын өдөр форвард хэлцлийн деривативыг үнэлээд хөрөнгө хүлээн зөвшөөрсөн бол (тэнцлийн дотуур)

Дебит: Форвард арилжаа

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Форвард хэлцлийн хугацаа дуусахад худалдан авах валютын хэлцлийн дүнгээр холбогдох гадаад валютын дансыг нэмэгдүүлнэ.

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Хэлцлээр худалдах валютын гэрээнд заасан ханшаар илэрхийлсэн дүнгээр холбогдох мөнгөн хөрөнгийн дансыг хорогдуулна.

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Форвард арилжаа дансны үлдэгдлийг дээрх гүйлгээнээс үүссэн валют хөрвүүлэлтийн түр дансанд хаана.

Форвард арилжааны данс кредит үлдэгдэлтэй бол

Дебит: Форвард арилжаа

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Форвард арилжааны данс дебит үлдэгдэлтэй бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Форвард арилжаа

Дээрх бичилтүүд хийгдсэний дараа валют хөрвүүлэлтийн түр дансны үлдэгдлээр арилжааны үр дүн тодорхойлогдоно.

Хэрэв ашигтай бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв алдагдалтай бол

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Мөн гадаад валютын хэрэгжээгүй (цэвэр) орлого, зардалд бүртгэсэн деривативын бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтийг гадаад валютын арилжааны хэрэгжсэн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ. Ингэхдээ дараах журналтын бичилтийг хийнэ:

Хэрэгжээгүй цэвэр орлогын хувьд:

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого (хэрэгжээгүй)

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого (хэрэгжсэн)

Хэрэгжээгүй цэвэр зардлын хувьд:

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал (хэрэгжсэн)

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал (хэрэгжээгүй)

Үнэт металлын хувьд дээрхтэй нэгэн адил бүртгэнэ.

Гадаад валютыг форвард хэлцлээр худалдах арилжаа

Форвард хэлцлийг байгуулсан өдрөөр тэнцлийн гадуур форвард хэлцлийн авлага, өглөгийг (нэрлэсэн дүн) бүртгэх ба форвард хэлцлийн хугацаа дуусах буюу позици хаагдахад тэнцлийн гадуурх уг авлага, өглөгийг зарлагадна.

Хэрэв деривативын бодит үнэ цэн сөрөг гарсан тохиолдолд санхүүгийн тайлагналын өдөр форвард хэлцлийн деривативыг үнэлээд өр төлбөр хүлээн зөвшөөрсөн бол (тэнцлийн дотуур)

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Кредит: Форвард арилжаа

Хэрэв деривативын бодит үнэ цэн эерэг гарсан тохиолдолд санхүүгийн тайлагналын өдөр форвард хэлцлийн деривативыг үнэлээд хөрөнгө хүлээн зөвшөөрсөн бол (тэнцлийн дотуур)

Дебит: Форвард арилжаа

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Форвард хэлцлийн хугацаа дуусахад худалдан авах валютын албан ханиаар илэрхийлсэн дүнгээр холбогдох гадаад валютын дансыг хорогдуулна.

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн гадаад валютын холбогдох данс

Хэлцлээр худалдах валютын гэрээнд заасан ханиаар илэрхийлсэн дүнгээр холбогдох мөнгөн хөрөнгийн дансыг нэмэгдүүлнэ.

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Форвард арилжаа дансны үлдэгдлийг дээрх гүйлгээнээс үүссэн валют хөрвүүлэлтийн түр дансанд хаана.

Форвард арилжааны данс кредит үлдэгдэлтэй буюу бодит үнэ цэн сөрөг гарч өр төлбөр үүссэн бол

Дебит: Форвард арилжаа

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Форвард арилжааны данс дебит үлдэгдэлтэй буюу бодит үнэ цэн эерэг гарч хөрөнгө үүссэн бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Форвард арилжаа

Дээрх бичилтүүд хийгдсэний дараа валют хөрвүүлэлтийн түр дансны үлдэгдлээр арилжааны үр дүн тодорхойлогдоно.

Хэрэв ашигтай бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв алдагдалтай бол

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Арилжааны позицийг хаах үед гадаад валютын хэрэгжээгүй (цэвэр) орлого, зардалд бүртгэсэн деривативын бодит үнэ цэнд гарсан өөрчлөлтийг гадаад валютын арилжааны хэрэгжсэн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ. Үүнийг дараах дансны харилцаагаар бүртгэнэ:

Хэрэгжээгүй цэвэр орлогын хувьд:

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэгжээгүй цэвэр зардлын хувьд:

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Своп арилжаа

Своп хэлцлийн дагуу эхний арилжааг бүртгэхдээ худалдсан валютын дүнгээр балансанд хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ (үнэт металлын своп хэлцлийн бүртгэл үүнтэй адил байх боловч "Бусад санхүүгийн бус хөрөнгө" ба үнэт металлын орлого, зардал дансанд бүртгэнэ)

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Худалдан авсан валютын дүнгээр балансанд бүртгэнэ
Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Своп позици хаах үед (хэлцлийн хоёр дахь арилжаагаар) төлөх буюу төлөгдөхөөр зөвшөөрсөн ирээдүйн мөнгөн гүйлгээний нэрлэсэн дүнг тэнцлийн гадуур бүртгэнэ.

Хэрэв эхний арилжаагаар албан хани болон арилжааны ханшийн зөрүүгээр орлого үүссэн бол үүнийг хэрэгжсэн орлогод бүртгэнэ
Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс
Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Харин зардал үүссэн бол үүнийг хэрэгжсэн зардалд бүртгэнэ
Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал
Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Тайлагналын өдөр (сарын эцэст) своп хэлцлийн бодит үнэ цэнийг тооцоолж, деривативын бодит үнэ цэнээр хөрөнгө, өр төлбөр хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Санхүүгийн тайлагналын өдөр деривативын бодит үнэ цэн сөрөг гарсан тохиолдолд валютын своп хэлцлийн деривативыг өр төлбөрөөр хүлээн зөвшөөрсөн бол
Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал
Кредит: Валютын своп арилжаа

Санхүүгийн тайлагналын өдөр деривативын бодит үнэ цэн эерэг гарсан тохиолдолд валютын своп хэлцлийн деривативыг хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрсөн бол
Дебит: Валютын своп арилжаа
Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Своп хэлцлийн дагуу хоёр дахь арилжааг бүртгэхдээ хэлцлийн гэрээгээр худалдан авах валют дүнгээр (үнэт металлын хувьд "Бусад санхүүгийн бус хөрөнгө" болон үнэт металлын орлого, зардал дансдыг ашиглан бүртгэнэ)
Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс
Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Харин хэлцлээр худалдан авах гадаад валютын дүнгээр
Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс
Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Своп арилжаа дансны үлдэгдлийг дээрх гүйлгээнээс үүссэн валют хөрвүүлэлтийн түр дансанд хаана.

Своп арилжааны данс кредит үлдэгдэлтэй бол
Дебит: Валютын своп арилжаа
Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Своп арилжааны данс дебит үлдэгдэлтэй бол
Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс
Кредит: Валютын своп арилжаа

Дээрх бичилтүүд хийгдсэний дараа валют хөрвүүлэлтийн түр дансны үлдэгдлээр арилжааны үр дүн тодорхойлогдоно.

Хэрэв ашигтай бол
Дебит: Валютын своп арилжааны түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв алдагдалтай бол

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Валютын своп арилжааны түр данс

Хоёр дахь арилжааны үед нэрлэсэн дүнгээр тэнцлийн гадуур бүртгэсэн дансдыг зарлагадна. Гадаад валютын хэрэгжээгүй (цэвэр) орлого, зардалд бүртгэсэн деривативын бодит үнэ цэнд гарсан өөрчлөлтийг гадаад валютын арилжааны хэрэгжсэн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ. Үүнийг дараах дансны харилцаагаар бүртгэнэ:

Хэрэгжээгүй цэвэр орлогын хувьд:

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэгжээгүй цэвэр зардлын хувьд:

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Опшин арилжаа

Гадаад валют, үнэт металлын арилжааны эрхийг худалдах

Хэрэв даатгалын компани гадаад валют, үнэт металлын колл болон пүт опшин хэлцлийн эрхийг худалдсан бол авсан премиумын дүнгээр опшин арилжааны дансанд бүртгэнэ. Гадаад валютын опшинтой холбоотой бүртгэлийг дараах байдлаар хийнэ. Үнэт металлын хувьд бүртгэл нь адилхан боловч "Бусад санхүүгийн бус хөрөнгө" болон үнэт металлын орлого, зардал дансдыг ашиглан бүртгэнэ.

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Опшин арилжаа

Худалдсан ба худалдан авсан гадаад валют, үнэт металлын нэрлэсэн дүнг тэнцлийн гадуурх дансанд бүртгэнэ.

Тайлагналын өдөр даатгалын компани опшины бодит үнэ цэнийг тодорхойлж, уг дүнгээр Санхүүгийн тайланд деривативыг харуулна.

Хэрэв опшиныг дахин үнэлэх үед бодит үнэ хэлцлийн үнээс давсан бол

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Кредит: Опшин арилжаа

Хэрэв опшиныг дахин үнэлэх үед бодит үнэ хэлцлийн үнээс бага бол

Дебит: Опшин арилжаа

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Хэлцэл биелсэн үед гэрээгээр худалдан авах валют, үнэт металлын дүнгээр

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Худалдах валют, үнэт металлын дүнгээр

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Валютын опшин арилжааны дансыг валют хөрвүүлэлтийн түр дансанд хаана

Дебит: Опшин арилжаа

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа тухайн арилжааны үр дүнг тооцно.

Хэрэв ашигтай бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв алдагдалтай бол

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Хэлцэл биелээгүй бол зөвхөн премиумын дансыг орлогод хаана.

Дебит: Опшин арилжаа

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэгжээгүй орлого, зардлыг хэрэгжсэн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ.

Гадаад валютын арилжааны эрхийг худалдан авах

Даатгалын компани гадаад валютын колл болон пүт опшин хэлцлийн эрхийг худалдан авсан бол төлсөн үнийн дүнгээр опшин арилжааны дансанд бүртгэнэ. Үнэт металлын хувьд дээр дурдсан дансыг ашиглана.

Дебит: Опшин арилжаа

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Худалдсан ба худалдан авсан гадаад валют, үнэт металлын нэрлэсэн дүнг тэнцлийн гадуурх дансанд бүртгэнэ.

Тайлагналын өдөр даатгалын компани опшины бодит үнэ цэнийг тодорхойлж, уг дүнгээр Санхүүгийн байдлын тайланд деривативыг харуулна.

Хэрэв опшиныг дахин үнэлэх үед бодит үнэ хэлцлийн үнээс бага бол

Дебит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн зардал

Кредит: Опшин арилжаа

Хэрэв опшиныг дахин үнэлэх үед бодит үнэ хэлцлийн үнээс давсан бол

Дебит: Опшин арилжаа

Кредит: Деривативын бодит үнэ цэнийн үнэлгээний тэгшитгэлийн орлого

Хэлцэл биелсэн бол гэрээгээр худалдан авах валют, үнэт металлын дүнгээр

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Худалдах валют, үнэт металлын дүнгээр

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Опшин арилжааны премиумын валют хөрвүүлэлтийн түр дансанд хаана

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Опшин арилжаа

Дээрх гүйлгээ хийгдсэний дараа тухайн арилжааны үр дүнг тооцно.

Хэрэв ашигтай бол

Дебит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Кредит: Гадаад валютын арилжааны орлого

Хэрэв алдагдалтай бол

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Валют хөрвүүлэлтийн түр данс

Хэлцэл биелээгүй бол зөвхөн премимумын дансыг зардалд хаана.

Дебит: Гадаад валютын арилжааны зардал

Кредит: Опшин арилжаа

Хэрэгжээгүй орлого, зардлыг хэрэгжсэн орлого, зардалд шилжүүлэн бүртгэнэ.

Е. ТОДРУУЛГА

- Гадаад валют, үнэт металлыг арилжаалах хэлцэл, бусад деривативыг ангилал бүрээр нь бүлэглэж, холбогдох үлдэгдэл, тайлант хугацаанд гарсан өөрчлөлт, хүлээн зөвшөөрсөн үнэлгээний ба арилжааны орлого, зардлыг тодруулна.
- Тодруулгад форвард, своп, фьючерс, опшин хэлцэл, бусад деривативтай холбоотойгоор хүлээн зөвшөөрч бүртгэсэн деривативын бодит үнэ цэнийн тооцоолол, түүнд ашигласан үнэлгээний аргыг оруулна.
- Гадаад валют, үнэт металл, үнэт цаасыг худалдах эсвэл худалдан авахаар байгуулсан форвард, своп, фьючерс, опшин хэлцэлтэй холбоотой хүлээж болзошгүй эрсдэл, түүнд даатгалын компанийн зүгээс хийсэн үнэлгээ, шинжилгээг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Гүйлгээний баримтын бүрдлийг хангана.
- Хэлцлийн нэр, төрлөөр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг хяналтын дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Арилжааны бүртгэлийг үндсэн баримт, гэрээ хэлцэлтэй нь тулган шалгана.

3.5. ДААТГАЛЫН ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 4 Даатгалын гэрээ
- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б.ТОДОРХОЙЛОЛТ

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамж гэдэгт давхар даатгалын хураамжийн давхар даатгалын гэрээний хугацаатай уялдуулан хувь тэнцүүлэх аргаар тооцоолж тайлант хугацаанд зардлаар хүлээн зөвшөөрөөгүй байгаа хэсгийг ойлгоно.

Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг гэж байгуулсан нөөц сангийн давхар даатгагчийн хариуцах хэсэг буюу нөхөн төлбөрт зориулан актуарчийн тооцоолсон нөөцийн дүнгийн давхар даатгагчаас нөхөн төлүүлэхээр актуарчийн тооцоолсон хэсгийг ойлгоно. Энэ нь

УБМХНС-ийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг, МБТХНС-ийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг гэсэн 2 хэсгээс бүрдэнэ.

Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал гэж даатгалын гэрээг олж бэлтгэхтэй холбогдон гарсан зардлын тайлант хугацаанд зардлаар хүлээн зөвшөөрөөгүй хэсгийг хэлнэ. Тухайлбал зуучлагч болон төлөөлөгчийн даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал, даатгалын хураамжийн дүнтэй хамааралтай гарсан даатгалын гэрээний хойшлогдсон бусад шууд зардлаас бүрдэнэ.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийг тайлагналын өдөр хүлээн зөвшөөрнө.

Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийг тайлагналын өдөр хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлыг даатгалын гэрээ байгуулж гэрээнд заасан даатгалын орлогыг хүлээн зөвшөөрөх үед Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлыг нийт дүнгээр хуримтлуулж хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Даатгалын гэрээний хойшлогдсон бусад шууд зардалд даатгалын гэрээ байгуулахтай шууд холбогдон гарсан зардал хамаарна. Даатгалын гэрээ байгуулахтай шууд холбогдон гарсан зардалд тухайн гэрээг байгуулсан эсэхээс үл хамаарах зардлыг хамруулахгүй. Энэхүү хойшлогдсон зардлыг холбогдох гэрээний хугацаанд зардалд шингээнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн үлдэгдэл нь давхар даатгалын хариуцлага эхэлсэн бөгөөд тайлагналын өдрөөр давхар даатгагчийн даатгалын хариуцлага дуусаагүй байгаа давхар даатгалын гэрээ тус бүрийн хувьд гэрээний үлдэх хугацаанд хувь тэнцүүлэх аргаар тооцсон дүн байна.

Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийг тайлагналын өдөр УБМХНС болон МБТХНСангийн тайлант хугацаанд давхар даатгагчид ногдох хэсгийг актуарчийн тооцоолсон дүнгээр бүртгэнэ.

Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлыг даатгалын гэрээнд заасан даатгалын орлогын шимтгэлийн дүнгээр хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Тайлагналын өдрөөр давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн үлдэгдлийг тохируулахад

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн үлдэгдлийг нэмэгдүүлэхэд

Дебит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамж

Кредит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн үлдэгдлийг бууруулахад

Дебит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт

Кредит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамж

Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох УБМХНСангийн хэсгийг тохируулах үед

Уг дансны үлдэгдэл өссөн тохиолдолд

Дебит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг-УБМХНС

Кредит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт

Уг дансны үлдэгдэл буурсан тохиолдолд

Дебит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт

Кредит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг-УБМХНС

Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох МБТХНСангийн хэсгийг тохируулах үед

Уг дансны үлдэгдэл өссөн тохиолдолд

Дебит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг-МБТХНС

Кредит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт

Уг дансны үлдэгдэл буурсан тохиолдолд

Дебит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт

Кредит: Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсэг-МБТХНС

Даатгалын орлогын шимтгэлийг бүрэн төлөх үед

Дебит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Даатгалын орлогын шимтгэлийг хэсэгчлэн төлөх үед гэрээнд заасан дүнгээр

Дебит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын гэрээний шимтгэлийн өглөг

Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг зардлаар хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Даатгалын гэрээний зардал

Кредит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал

Е. ТОДРУУЛГА

Санхүүгийн тайлангийн тодруулгад дараах зүйлсийг тусгана.

- Даатгалын хөрөнгийн ангиллын өөрчлөлтийг тодруулна.
- Даатгалын хөрөнгүүдийн үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна.
- Даатгалын хөрөнгийг тооцоолсон аргыг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Даатгалын хөрөнгө тус бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Даатгалын хөрөнгийг холбогдох гэрээ болон шийдвэрийг үндэслэн бүртгэнэ.
- Даатгалын хөрөнгийн үлдэгдлийг холбогдох журмын дагуу тооцоолон, шаардлагатай хэмжээнд байлгана.

3.6. ҮНДСЭН ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 16 Үндсэн хөрөнгө
- НББОУС 17 Түрээс
- НББОУС 23 Зээлийн өртөг
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 40 Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Үндсэн хөрөнгө нь даатгалын ажил, үйлчилгээ үзүүлэх, бусдад түрээслүүлэх эсвэл захиргааны зориулалтаар ашиглах үүднээс даатгалын компани эзэмшиж байгаа бөгөөд нэгээс дээш жилээр ашиглагдах биет хөрөнгө юм.

Элэгдэл нь хөрөнгийн элэгдүүлэх дүнг түүний ашиглалтын хугацаанд тодорхой аргаар хуваарилж зардалд шингээсэн хуваарилалт юм.

Элэгдүүлэх дүн гэж хөрөнгийн өртгөөс үлдэх өртгийг хассан зөрүүг хэлнэ.

Ашиглалтын хугацаа нь хөрөнгийг ашиглахаар тооцоолж буй даатгалын компанийн тогтоосон хугацааг болон техникийн тодорхойлолтонд заасан хугацааг хэлнэ.

Хөрөнгийн өртөг гэж хөрөнгийг худалдаж авах эсвэл барьж байгуулах үеийн бодит үнэ цэн, эсвэл төлсөн мөнгө, түүнтэй адилтгах зүйлсийн дүн юм.

Үлдэх өртөг гэж хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа дуусахад хөрөнгийг худалдаж, борлуулаад олохоор тооцоолж буй цэвэр мөнгөн орлого буюу хөрөнгийг данснаас хасахтай холбоотой аливаа зардлыг хасаад даатгалын компанид орж ирэх цэвэр дүнг хэлнэ.

Дансны үнэ гэж хуримтлагдсан элэгдэл, хуримтлагдсан үнэ цэнийн бууралтыг хассан цэвэр дүн юм.

Үнэ цэнийн бууралтын зардал гэж хөрөнгийн нөхөгдөх дүнгээс давсан дансны үнийг хэлнэ.

Нөхөгдөх дүн гэж хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс борлуулалтын зардлыг хассан дүн ба ашиглалтын үнэ цэнийн аль ихийг хэлнэ.

Ашиглалтын үнэ цэн гэж тухайн хөрөнгөөс хүлээгдэж буй ирээдүйн мөнгөн гүйлгээний өнөөгийн үнэ цэн юм.

Түрээс нь түрээслүүлэгч тохиролцсон хугацаагаар хөрөнгийг ашиглах эрхийг түрээслэгчид шилжүүлээд, тодорхой төлбөр авах хэлцэл юм.

Түрээсийн хөрөнгө гэж даатгалын компани өөрөө санхүүгийн түрээсээр худалдан авч, ашиглаж буй хөрөнгийг хэлнэ. Уг хөрөнгийг үндсэн хөрөнгийн нэгэн адил үнэлж, хэмжих боловч тусдаа дансанд бүртгэж тайлагнана.

Санхүүгийн түрээс нь түрээсийн хөрөнгийн эзэмшилтэй холбоотойгоор хойшид үүсэх эрсдэл болон өгөөжийг бүгдийг түрээслэгч хүлээдэг түрээс юм. Санхүүгийн түрээсийн үед хөрөнгийг өмчлөх эрхийг эцэст нь шилжүүлдэг эсвэл шилжүүлдэггүй ч байж болно.

Гүйцээх горим гэж нягтлан бодох бүртгэлийн заавар өөрчлөгдсөн өдрөөс хойш гарсан ажил гүйлгээ, үйл явдлыг шинэ бүртгэлийн заавраар бүртгэх, мөн тооцооллын өөрчлөлтийн нөлөөг гарсан тайлант хугацаа болон ирээдүйн тайлант хугацаануудад хүлээн зөвшөөрч бүртгэхийг хэлнэ.

Үндсэн хөрөнгөнд газрын сайжруулалт, барилга байгууламж, машин тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэл, тавилга, эд хогшил, компьютер, түүний дагалдах хэрэгсэл, санхүүгийн түрээсийн хөрөнгө, дуусаагүй барилгыг хамруулна.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Хөрөнгө хүлээн зөвшөөрөх шалгуурыг хангаж үндсэн хөрөнгийн тодорхойлолтонд нийцсэн бөгөөд худалдан борлуулах зориулалтгүй хөрөнгийг үндсэн хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Үндсэн хөрөнгийн ашиглалтын явцад гарсан зардал нь хөрөнгийн ерөнхий чанарыг сайжруулж, анх тогтоосон бүтээмжийг дээшлүүлж, даатгалын компанийн ирээдүйд хүртэх өгөөжийг нэмэгдүүлж байвал ийм зардлыг үндсэн хөрөнгийн өртөгт капиталжуулж бүртгэнэ. Энэ шинжийг агуулаагүй бусад бүх засвар, үйлчилгээний урсгал зардлыг тайлант үеийн зардалаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Үндсэн хөрөнгийг худалдан борлуулах үед авсан мөнгөн дүн ба дансны үнийн зөрүүг тухайн тайлант хугацааны олз, гарзад бүртгэнэ.

Санхүүгийн түрээсийн гэрээгээр хөрөнгө түрээсэлж байгаа нөхцөлд түрээсийн хөрөнгийг авсан өдөр холбогдох үндсэн хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Барилга байгууламжийг өөрөө барьж, бий болгож байгаа бол тухайн барилгын гүйцэтгэлийн ажил дуусч үндсэн хөрөнгөнд шилжүүлэх хүртэлх хугацаанд тухайн барилгатай холбоотой гарсан бүх зардлыг хуримтлуулан бүртгэснээр дуусаагүй барилгыг хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Үндсэн хөрөнгийг анх хүлээн зөвшөөрөхдөө өртгөөр нь хэмжиж, бүртгэнэ.

Үндсэн хөрөнгийг худалдан авсан бол өртөг нь хөнгөлөлт, буцаалтыг хассан худалдан авалтын үнэ, гаалийн татвар, буцаан олгогдохгүй худалдааны татвар (НӨАТ) болон тухайн хөрөнгийг ашиглахад бэлэн болгож байршуулах ба ашиглахад шаардлагатай нөхцлийг хангахад шууд хамаарах зардал зэргээс бүрдэнэ.

Үндсэн хөрөнгийг өөрөө барьж байгуулсан бол хөрөнгийн өртөг нь барилгын материал, шууд холбогдох цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмж, талбай бэлтгэх зардал, бусад холбогдох нэмэлт зардал болон барилгын ажлыг гэрээгээр гүйцэтгэгчид төлөх төлбөр зэргээс бүрдэнэ. Энэ тохиолдолд хөрөнгийн өртгийн бүрэлдэхүүнд НББОУС 23-д заасан шалгуурыг хангасан хүүний зардлыг оруулах ба харин хэвийн бус хорогдол гэж үзэх зардлыг оруулахгүй.

Бэлтгэл ажиллагаа шаардагдах хөрөнгийг худалдан авах, барьж байгуулахад шууд хамааралтай зээлийн зардлыг хөрөнгийн өртөгт шингээн капиталжуулна. Зээлийн зардалд хөрөнгө зээлж авахтай холбоотой хүү болон бусад зардал багтана.

Зээлийн зардалд дараах зардлыг оруулна:

1. НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөл ба хэмжилт -д тайлбарласан үр ашигт хүүний аргаар тооцоолсон хүүний зардал. Үр ашигт хүүний түвшинд бонд гаргах болон хөрөнгийг санхүүжүүлэх зээлийн эх үүсвэрийг татан төвлөрүүлэхтэй холбоотой зардал багтана.
2. Санхүүгийн түрээст багтсан санхүүгийн үйлчилгээний зардал. Энэ нь газар, барилгын ажилд ашиглах тоног төхөөрөмжинд хамаатай байж болно.
3. Зээлийн эх үүсвэрийг гадаад валютаар авсан тохиолдолд хүүний зардалд хамаарах гадаад валютын ханшийн зөрүү.

Хандиваар авсан хөрөнгийг авсан өдрийн бодит үнэ цэнээр үнэлж, хэмжинэ.

Хэд хэдэн үндсэн хөрөнгийг багцаар худалдан авсан бол харгалзах бодит үнэ цэнээр нь өртгийг хуваарилж хэмжинэ.

Үндсэн хөрөнгийг өөр хөрөнгөөр мөнгө оролцуулан солилцох замаар олж бэлтгэж болно. Доорхоос бусад тохиолдолд үндсэн хөрөнгийг бодит үнэ цэнээр хэмжинэ: (а) хөрөнгийг солилцох нь арилжааны бус шинжтэй эсвэл (б) авсан ба өгсөн хөрөнгийн аль алиных нь бодит үнэ цэнийг найдвартай хэмжих боломжгүй. Хэрэв авсан хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг хэмжих боломжгүй бол уг хөрөнгийг өгсөн хөрөнгийн дансны үнээр бүртгэнэ.

Санхүүгийн түрээсээр хөрөнгө авсан бол түрээсэлсэн хөрөнгийн бодит үнэ цэн ба түрээсийн төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэнийн аль багаар түрээсийн хөрөнгийг хэмжинэ. Түрээсийн төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэнийг тооцоолоход ашиглах үр ашигт хүү нь түрээслэгчийн ашиглаж буй нуугдмал хүү байна.

Санхүүгийн түрээсийн явцад хөрөнгийн элэгдлийн зардал болон санхүүгийн зардал жил бүр гарна. Түрээсийн хөрөнгийг элэгдүүлэх бодлого нь компанийн өмчлөлд буй хөрөнгийн элэгдэлтэй адил байх ба элэгдлийг тооцоолоходоо НББОУС 16 "Үндсэн хөрөнгө" ба НББОУС 38 "Биет бус хөрөнгө" -ийг тус тус мөрдөнө. Хэрэв түрээсийн хугацааны эцэст түрээсийн хөрөнгийг өмчлөх эрх түрээслэгчид шилжих нь тодорхой бус тохиолдолд хөрөнгийг түрээсийн хугацаа ба ашиглалтын хугацааны аль богино хугацаанд элэгдүүлнэ. Түрээсийн хөрөнгийн элэгдүүлэх өртгийг уг хөрөнгийг ашиглахаар таамаглаж буй хугацаанд системтэйгээр хуваарилна. Үүний үр дүнд түрээсийн хөрөнгө, түүнтэй холбоотой өр төлбөр нь анх хүлээн зөвшөөрөх үед тэнцүү байх боловч үүнээс цаашид хоорондоо тэнцэхгүй.

Үндсэн хөрөнгийг санхүүгийн тайланд толилуулахдаа анхны өртгөөс хуримтлагдсан элэгдэл, үнэ цэнийн бууралтыг хассан цэвэр дүнгээр буюу өртгөөр үнэлж илэрхийлнэ.

Хөрөнгийн өгөөжийг компани хэрхэн хүртэх болон ашиглалтын хугацааг харгалзан компанийн бодлого, шийдвэрээр үндсэн хөрөнгийг ашиглах зохистой хугацааг тогтоож, элэгдэл тооцох тохиромжтой аргыг сонгоно.

Элэгдлээрээ анхны өртгөө бүрэн нөхсөн хөрөнгөнд элэгдэл байгуулахгүй. Мөн дуусаагүй барилгад элэгдэл тооцохгүй.

Үндсэн хөрөнгийн үлдэгдэл өртөг, ашиглалтын хугацаа, элэгдүүлэх арга өөрчлөгдвөл нягтлан бодох бүртгэлийн тооцооллын өөрчлөлт гэж үзэж гүйцээх горимоор бүртгэнэ.

Үндсэн хөрөнгийн элэгдэл байгуулах компанийн бодлого нь татварын хуулиар тогтоосон хувь хэмжээнээс зөрүүтэй бол зөрүүг хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өр төлбөрөөр бүртгэж тайлагнана.

Үндсэн хөрөнгийн тодорхой бүлэгт багтсан хөрөнгийг дахин үнэлж байгаа тохиолдолд тухайн бүлэгт багтсан бусад бүх үндсэн хөрөнгийг дахин үнэлнэ.

Дахин үнэлгээний үед хөрөнгийг хуримтлагдсан элэгдэл, үнэ цэнийн бууралтыг тусгасан бодит үнэ цэнийг илтгэх дүнгээр үнэлнэ. Энэ тохиолдолд тодорхой хугацааны давтамжтайгаар дахин үнэлгээг үргэлжлүүлэн хийх шаардлагатай болно. Дахин үнэлгээг хийх давтамж нь хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтөөс шалтгаална. Хөрөнгийн дансны үнэ ба бодит үнэ цэнийн хооронд ихээхэн зөрүү үүсч байвал дахин үнэлгээг хийлгэнэ. Зах зээлийн үнэ харьцангуй тогтвортой байгаа нөхцөлд 3-5 жил тутамд хөрөнгийн дахин үнэлгээг хийнэ.

Үндсэн хөрөнгийг дахин үнэлэх үед дахин үнэлгээ хийж буй өдрөөрх хөрөнгийн хуримтлагдсан элэгдлийн дансыг дараах аргуудын аль нэгээр бүртгэнэ:

- Хөрөнгийн нийт дансны үнэтэй хувь тэнцүүлэн дахин илэрхийлэх ба ингэснээр хөрөнгийн дансны үнэ нь уг хөрөнгийг дахин үнэлсэн дүнтэй тэнцэнэ. Хөрөнгийн орлуулах өртгийг тодорхойлохын тулд индекс ашиглах замаар дахин үнэлсэн үед энэ аргыг ашигладаг.
- Хуримтлагдсан элэгдлийг тэглэж, хөрөнгийг дахин үнэлсэн дүнгээр шинээр бүртгэх. Энэ аргыг ихэвчлэн барилга байгууламжинд ашигладаг.

Санхүүгийн тайлангийн өдрөөр үндсэн хөрөнгийн үнэ цэн буурсан эсэхийг тогтооно. Хэрэв үнэ цэн буурсан гэх нотолгоо байгаа бол тухайн хөрөнгийн нөхөгдөх дүнг тооцоолж, дансны үнэтэй харьцуулан, үнэ цэнийн бууралтыг тодорхойлно. Хөрөнгийн нөхөгдөх дүн гэж хөрөнгийн буюу мөнгө бий болгогч нэгжийн бодит үнэ цэнээс борлуулалтын зардлыг хассан дүн ба ашиглалтын үнэ цэнийн аль ихийг хэлнэ. Компанийн хөрөнгийн дансны үнэ нөхөгдөх дүнгээс хэтэрсэн тохиолдолд үнэ цэнийн бууралтын зардлыг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Хэрэв үнэ цэнийн бууралтын алдагдал байхгүй гэх нотолгоо байгаа бол үнэ цэнийн бууралтыг буцааж болох ба буцаалт нь хуримтлагдсан үнэ цэнийн бууралтаас хэтрэхгүй. Өөрөөр хэлбэл хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын буцаалтанд харгалзах хөрөнгийн дансны үнийн өсөлт нь хөрөнгийн үнэ цэн буураагүй үеийн дансны үнэ (элэгдэл, хорогдол хассан цэвэр дүн) -ийг сэргээх хүртэлх өсөлтөөс хэтрэхгүй.

Үндсэн хөрөнгийг даатгалын компанийн салбар, нэгжүүдийн хооронд дотооддоо шилжүүлэх үед шилжүүлсэн хөрөнгийг дансны үнээр шинээр бүртгэх эсвэл анхны өртгөөр бүртгэж, хуримтлагдсан элэгдэл ба хуримтлагдсан үнэ цэнийн бууралтыг нь давхар бүртгэх эсэхийг даатгалын компанийн бүртгэлийн заавраар тогтоож, тууштай мөрдөнө.

Д. БҮРТГЭЛ

Үндсэн хөрөнгө худалдан авах ба бэлтгэх

Компани үндсэн хөрөнгө худалдан авахад

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Санхүүгийн түрээсийн гэрээгээр хөрөнгө авахад

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн өглөг

Барилга, байгууламжийг өөрөө барьж байгуулж байгаа тохиолдолд холбогдох өртгийг Дуусаагүй барилга дансанд хуримтлуулна.

Дебит: Үндсэн хөрөнгө - Дуусаагүй барилга

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө / Холбогдох данс

Харин барилгын ажил дуусч, эзэмших ашиглах зөвшөөрөл авсан бол дуусаагүй барилгаа үндсэн хөрөнгийн дансруу шилжүүлж бүртгэнэ.

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Үндсэн хөрөнгө - Дуусаагүй барилга

Үндсэн хөрөнгийн элэгдэл, үнэ цэнийн бууралт

Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн зардлыг бүртгэхдээ

Дебит: Элэгдлийн зардал

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Үнэ цэнийн бууралтын зардлыг бүртгэхдээ

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Дахин үнэлсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтыг дахин үнэлгээний нэмэгдэл дансруу хаана.

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Хэрэв хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт нь дахин үнэлгээний нэмэгдлээс хэтэрсэн бол хэтэрсэн зөрүүгээр

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээ

Дахин үнэлсэн хөрөнгийн хуримтлагдсан элэгдлийн дансыг дор дурьдсан хоёр аргын аль нэгээр бүртгэнэ:

- 1. Хуримтлагдсан элэгдлийг хөрөнгийн дансны үнийн өөрчлөлттэй хувь тэнцүүлэн дахин тооцох*
- 2. Хуримтлагдсан элэгдлийг тэглэж, хөрөнгийг шинээр бүртгэх*

Дахин үнэлгээний үр дүнд хөрөнгийн дансны үнэ нэмэгдсэн нөхцөлд дахин үнэлгээний нэмэгдлээр бүртгэнэ.

- 1. Хуримтлагдсан элэгдлийг хөрөнгийн дансны үнийн өөрчлөлттэй хувь тэнцүүлэн дахин тооцохоор сонгосон бол үндсэн хөрөнгө болон хуримтлагдсан элэгдэл нь үндсэн хөрөнгийн өсөлтөөр хувь тэнцүүлэн өсгөнө*

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл

- 2. Хуримтлагдсан элэгдлийг тэглэж, хөрөнгийг шинээр бүртгэхээр сонгосон бол эхлээд хуримтлагдсан элэгдлийн дансаа хаана*

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Дараа нь үндсэн хөрөнгийн өсөлтийг бүртгэнэ

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Дахин үнэлсэн хөрөнгийг давтан дахин үнэлээд үнэ цэн буурсан бол уг дахин үнэлгээний нэмэгдлийг бууруулах ба нэмэгдлээс хэтэрсэн дүнг хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардалд бүртгэнэ.

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал /хэтэрсэн дүнгээр/

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Дахин үнэлгээний үр дүнд хөрөнгийн дансны үнэ буурсан бол бууралтыг үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардалд бүртгэнэ.

1. Хуримтлагдсан элэгдлийг хөрөнгийн дансны үнийн өөрчлөлттэй хувь тэнцүүлэн дахин тооцохоор сонгосон бол

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

2. Хуримтлагдсан элэгдлийг тэглэж, хөрөнгийг шинээр бүртгэхээр сонгосон бол эхлээд хуримтлагдсан элэгдлийн дансаа хаана

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Дараа нь үндсэн хөрөнгийн бууралтыг бүртгэнэ

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Дахин үнэлсэн хөрөнгөө дараа давтан дахин үнэлэх үед үнэлгээ нь өсвөл өмнө хүлээн зөвшөөрсөн зардалтай тэнцэхүйц орлого хүлээн зөвшөөрөөд илүү гарч буй дүнгээр хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдлийг хүлээн зөвшөөрнө.

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын орлого

Кредит: Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл /хүлээн зөвшөөрсөн зардлаас хэтэрсэн зөрүүгээр/

Үндсэн хөрөнгийг данснаас хасах, шилжүүлэх

Хөрөнгийг ашиглалтаас хасч, борлуулах эсвэл хөрөнгөөс эдийн засгийн өгөөж хүртэхгүй болсон нөхцөлд үндсэн хөрөнгийг данснаас хасахаар шийдвэрлэж болно.

Үндсэн хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа дуусч, элэгдлээрээ бүрэн нөхөгдсөн хөрөнгийг актлаж данснаас хассан бол үндсэн хөрөнгийн дансыг хуримтлагдсан элэгдэл дансанд нь хаана.

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа дуусахаас өмнө ашиглалтын шаардлага хангахгүй хэмээн актлахаар шийдвэрлэж данснаас хассан бол ашиглалтаас хасч буй хөрөнгийн дансны үнээр гарз бүртгэнэ.

Дебит: Үндсэн хөрөнгө данснаас хассаны гарз

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийг худалдан борлуулсан бол хүлээн авсан төлбөрийн цэвэр дүн ба хөрөнгийн дансны үнийн зөрүүгээр олз, гарзаар бүртгэнэ.

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө /хүлээн авсан цэвэр дүнгээр/

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Дебит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны гарз эсвэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны олз /зөрүүгээр/

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийг компанийн салбар, нэгжүүдийн хооронд дотооддоо шилжүүлэх үед үндсэн хөрөнгийг авч байгаа нэгж нь

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Салбар хоорондын тооцоо

Үндсэн хөрөнгийг өгсөн нэгж нь

Дебит: Салбар хоорондын тооцоо

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгийн засвар, үйлчилгээ

Үндсэн хөрөнгийн засвар, үйлчилгээний зардлыг капиталжуулсан бол

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө /холбогдох данс

Үндсэн хөрөнгийн засвар, үйлчилгээний зардлыг тайлант үеийн зардлаар бүртгэсэн бол

Дебит: Засварын зардал /холбогдох данс

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө /холбогдох данс

Е. ТОДРУУЛГА

- Тайлант хугацааны элэгдлийн зардлын дүн, ашигласан элэгдлийн арга, элэгдүүлэх хувь хэмжээг үндсэн хөрөнгийн ангилал бүрээр тодруулна.
- Хэрэв үндсэн хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралттай холбоотой хөдөлгөөн гарсан бол хүлээн зөвшөөрсөн үнэ цэнийн бууралтын зардал эсвэл буцаалт, холбогдох тооцоолол, үнэлгээг тодруулна.
- Хэрэв үндсэн хөрөнгийг дахин үнэлсэн бол үнэлгээ хийгдсэн өдөр, дахин үнэлгээний нэмэгдэл дансанд гарсан өсөлт, бууралт, ашигласан үнэлгээний аргачлал, эсвэл хөрөнгийн үнэлгээчдээр үнэлүүлсэн эсэх талаар тус тус тодруулна.
- Санхүүгийн түрээсээр авсан хөрөнгө, холбогдох санхүүгийн түрээсийн өглөг болон барьцаанд байгаа үндсэн хөрөнгийн талаар тодруулна.
- Бүтээн босгох ажлын үе шатанд байгаа буюу үндсэн хөрөнгийн өртөгт хүлээн зөвшөөрсөн зардлын дүнг тодруулна.
- Үндсэн хөрөнгийн урьдчилгааг бүртгэсэн, хараахан хүлээн аваагүй үндсэн хөрөнгийн худалдан авалтын тухай тодруулна.
- Үндсэн хөрөнгийг данснаас хасахад үүссэн олз ба гарзыг тодруулна.
- Элэгдлээрээ өртгөө бүрэн нөхсөн боловч ашиглалтаас хасаагүй байгаа үндсэн хөрөнгийн нэр төрлөөр тодруулна.
- Ашиглалтын хугацааг өөрчлөн тооцсон хөрөнгийг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил, үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Үндсэн хөрөнгийн дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, санхүүгийн тайлангийн үлдэгдэлтэй нийлж тохируулна.

- Үндсэн хөрөнгө бүрт, хувийн дугаар өгч, картын бүртгэл хөтөлнө.
- Үндсэн хөрөнгийг жилд нэгээс доошгүй удаа тоолж, дансны үлдэгдэлтэй тулгаж шалгана.

3.7. БИЕТ БУС ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 38 Биет бус хөрөнгө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Биет бус хөрөнгө гэж биет шинж чанаргүй, тодорхойлж болохуйц, мөнгөөр илэрхийлэгдээгүй хөрөнгө юм. Биет бус хөрөнгөнд зохиогчийн эрх, программ хангамж, патент, барааны тэмдэг, тусгай зөвшөөрөл, газар эзэмших эрх, бусад биет бус хөрөнгө зэрэг хамаарна.

Хорогдол гэдэг нь биет бус хөрөнгийн хорогдуулах дүнг түүний ашиглалтын хугацаанд системтэй хуваарилж зардалд шингээсэн хуваарилалт юм.

Хорогдуулах дүн гэдэг нь биет бус хөрөнгийн анхны өртөг, эсвэл өртөг хэмээн төлөөлүүлэн хүлээн зөвшөөрсөн дүнгээс өртгийг хассан дүн юм.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Биет бус хөрөнгө нь доорх шалгуурыг хангаж байвал хүлээн зөвшөөрнө:

- Тодорхойлогдохуйц байх. Биет бус хөрөнгө доорх нөхцлүүдээс хангаж байвал тодорхойлогдохуйц байна гэж үзнэ:
 - Тусад нь авч үзэх боломжтой буюу бусад түрээслэх, борлуулах, шилжүүлэх, солилцох, арилжаалах боломжтой байх.
 - Гэрээ эсвэл бусад хууль эрхийн актын дагуу тэдгээр эрхийн шилжүүлэгдэх эсвэл тусад нь авч үзэх шинж чанараас үл хамааран үүссэж байвал.
- Хянагдах боломжтой байх: Компани биет бус хөрөнгөөс ирээдүйн үр өгөөж олох боломжтой ба тэр үр өгөөжийг зөвхөн өөрөө хүртэж чадахаар байвал хөрөнгөд хяналт тавих чадвартай байна гэж үзнэ.
- Ирээдүйд эдийн засгийн өгөөж авчрах.
- Өртгийг нь найдвартай хэмжих боломжтой байх.

Дотооддоо бий болгосон биет бус хөрөнгө нь хүлээн зөвшөөрөх шалгуурыг хангаж байгаа эсэхийг үнэлэхийн тулд даатгалын компани хөрөнгийг бий болгох үе шатыг дараах байдлаар ангилна:

- судалгааны үе шат
- хөгжүүлэлтийн үе шат

Судалгаа, хөгжүүлэлтийн зардлыг хүлээн зөвшөөрөх:

- Судалгааны зардлыг гарсан тухай бүрт нь зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.
- Хэрэв биет бус хөрөнгийг бий болгох судалгааны үе шатыг хөгжүүлэлтийн үе шатаас ялгаж чадахгүй байгаа бол зарцуулсан зардлыг зөвхөн судалгааны үе шатанд гарсан гэж үзээд зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.
- Биет бус хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрөх шалгуурыг хангаагүй хөгжүүлэлтийн зардлыг гарсан тухай бүрт зардлаар хүлээн зөвшөөрнө
- Биет бус хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрөх шалгуурыг хангасан хөгжүүлэлтийн зардлыг гарсан тухай бүрт биет бус хөрөнгөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Биет бус хөрөнгийг анх удаад нь өртгөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Худалдаж авсан биет бус хөрөнгийн өртөг нь хөнгөлөлт ба хямдруулалтыг хасч, импортын болон буцаагдахгүй татварыг оруулж тооцсон худалдан авалтын үнэ ба хөрөнгийг тухайн зориулалтаар нь ашиглахад бэлэн болгохтой холбоотой шууд нэмэлт зардлуудын нийлбэрээр тодорхойлогдоно.

Бизнесийн нэгдлийн үр дүнд биет бус хөрөнгө худалдан авсан, хандиваар эсвэл хөрөнгийн солилцоогоор авсан биет бус хөрөнгийн өртгийг түүний худалдан авалтын өдрийн бодит үнэ цэнээр илэрхийлнэ.

Дотооддоо бий болгосон биет бус хөрөнгийн хувьд хөгжүүлэлтийн үе шатанд хамаарах зардлын дүнгээр биет бус хөрөнгийг хэмжинэ.

Биет бус хөрөнгийн хорогдол:

- Биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа тодорхой бол ашиглалтын хугацаанд хорогдуулна. Биет бус хөрөнгийг тохиромжтой аргаар хорогдуулна. Хэрэв тохиромжтой арга тодорхойлогдохгүй бол шулуун шугамын аргаар хорогдуулна.
- Биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа тодорхойгүй бол хорогдуулахгүй, үнэ цэнийн бууралтыг үнэлж, бүртгэнэ. НББОУС 36-ын дагуу ашиглалтын хугацаа тодорхойгүй биет бус хөрөнгийн дансны үнийг нөхөгдөх дүнтэй нь харьцуулах замаар үнэ цэнийн бууралтыг жил бүр шалгаж, үнэ цэн буурсан гэх шинж тэмдэг байгаа эсэхийг тодруулна.

Биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа нь:

- Гэрээ болон бусад хууль эрх зүйн заалтын дагуу бий болсон биет бус хөрөнгийн ашиглагдах хугацаа нь тухайн гэрээнд заасан хугацаанаас хэтрэх ёсгүй.
- Хэрэв эрх нь тодорхой хугацаанд шинэчлэгдэж байхаар хязгаартай хугацаатайгаар өгөгдсөн бол зөвхөн шинэчлэлтийг баталсан зардлыг нотолсон нотолгоо байгаа үед хөрөнгийн ашиглагдах хугацааг шинэчилж тогтооно.

Хэрэв компани нь биет бус хөрөнгийг ашигласнаар бий болох нийт цэвэр мөнгөн гүйлгээний хугацааг урьдчилан тооцох боломжгүй байна гэж үзвэл тухайн биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа тодорхойгүй байна гэж үзнэ.

Хорогдуулахгүй байгаа биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацааг тайлант жилийн төгсгөлд хянаж, тухайн хөрөнгийн тодорхойгүй ашиглагдах хугацааг хэвээр үлдээх шалтгаан байгаа эсэхийг тогтооно. Ийм шалтгаан байхгүй нөхцөлд тодорхойгүй ашиглалтын хугацааг тодорхой хугацаагаар сольж өөрчлөлтийг нягтлан бодох бүртгэлийн тооцооллын өөрчлөлт гэж үзээд, бүртгэлд тусгана.

Компани нь тодорхойгүй ашиглалтын хугацаатай биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтыг түүний нөхөгдөх дүнг дансны үнэтэй харьцуулах замаар жил бүр болон тухайн биет бус хөрөнгийн үнэ цэн буурсан гэх ямар нэгэн шинж тэмдэг мэдэгдэх тухай бүрт үнэлнэ. Биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтыг үнэлэхдээ:

- Дансны үнийг тооцоолно.
- Нөхөгдөх дүнг тодорхойлно. Нөхөгдөх дүнг уг хөрөнгийн ашиглалтын үнэ цэн (хүлээгдэж буй ирээдүйн мөнгөн гүйлгээний өнөөгийн үнэ цэн) ба борлуулалтын цэвэр үнэ (бодит үнэ цэнээс борлуулалтын зардлыг хассан цэвэр дүн)-ийн аль ихээр тодорхойлно.
- Дансны үнэ ба нөхөгдөх дүнгийн аль багаар үнэлнэ. Хэрэв нөхөгдөх дүн нь дансны үнээс бага бол эдгээрийн зөрүүгээр үнэ цэнийн бууралт хүлээн зөвшөөрнө. Ийнхүү хүлээн зөвшөөрсний дараах тайлант хугацаанд хүлээн зөвшөөрч бүртгэсэн үнэ цэнийн бууралтын шалтгаан өөрчлөгдөж, байхгүй болсон гэж үзвэл үүнийг буцаана.

Шаардлагатай гэж үзвэл биет бус хөрөнгийг дахин үнэлж болох ба бүртгэл нь дээр дурьдсан үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээтэй ижил хийглэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Биет бус хөрөнгийг худалдан авахад

Дебит: Биет бус хөрөнгө

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө /холбогдох данс

Биет бус хөрөнгийн хорогдлын зардлыг хүлээн зөвшөөрч, хуримтлуулахад

Дебит: Биет бус хөрөнгийн хорогдлын зардал

Кредит: Биет бус хөрөнгийн хуримтлагдсан хорогдол

Биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтыг бүртгэхэд

Дебит: Биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын зардал

Кредит: Биет бус хөрөнгийн хуримтлагдсан хорогдол

Биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын буцаалтыг бүртгэхэд

Дебит: Биет бус хөрөнгийн хуримтлагдсан хорогдол

Кредит: Бусад орлого - Биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын орлого

Биет бус хөрөнгийг данснаас хасахад

Дебит: Хуримтлагдсан хорогдол

Кредит: Биет бус хөрөнгө

Хэрэв биет бус хөрөнгийг данснаас хасах үед ашиглалтын хугацаа дуусаагүй бөгөөд хорогдуулах өртгийг хараахан бүрэн нөхөөгүй бол хорогдуулаагүй үлдсэн өртгийн дүнг гарзаар бүртгэнэ.

Дебит: Биет бус хөрөнгө данснаас хассаны гарз

Дебит: Хуримтлагдсан хорогдол

Кредит: Биет бус хөрөнгө

Хэрэв биет бус хөрөнгийг бусдад худалдан борлуулж данснаас хассан бол хөрөнгийн дансны үнэ ба орсон мөнгө хоёрын зөрүүгээр олз, гарз үүснэ.

Биет бус хөрөнгийг олзтой борлуулсан бол

Дебит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хуримтлагдсан хорогдол

Кредит: Биет бус хөрөнгө данснаас хассаны олз /зөрүүгээр/

Кредит: Биет бус хөрөнгө

Биет бус хөрөнгийг гарзтай борлуулсан бол

Дебит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хуримтлагдсан хорогдол

Дебит: Биет бус хөрөнгө данснаас хассаны гарз /зөрүүгээр/

Кредит: Биет бус хөрөнгө

Е. ТОДРУУЛГА

- Биет бус хөрөнгийн ашиглалтын хугацаа тодорхой бол ашиглалтын хугацаа, хорогдол тооцоолсон арга зэргийг тодруулна.
- Хэрэв биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралттай холбоотой хөдөлгөөн гарсан бол хүлээн зөвшөөрсөн үнэ цэнийн бууралтын алдагдал эсвэл буцаалт, холбогдох тооцоолол, үнэлгээг тодруулна.

- Хэрэв биет бус хөрөнгийг дахин үнэлсэн бол үнэлгээ хийгдсэн өдөр, дахин үнэлгээний нөөц дансанд гарсан өсөлт, бууралт, үнэлгээний ямар аргачлалыг ашигласан, эсвэл хөрөнгийн үнэлгээчдээр үнэлүүлсэн эсэх талаар тус тус тодруулна.
- Бүтээн босгох ажлын үе шатанд байгаа биет бус хөрөнгийн өртөгт хүлээн зөвшөөрсөн зардлын дүнг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил, үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Биет бус хөрөнгийн дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, санхүүгийн тайлангийн үлдэгдэлтэй нийлж тохируулна.

3.8. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ЗОРИУЛАЛТТАЙ ҮЛ ХӨДЛӨХ ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 16 Үндсэн хөрөнгө
- НББОУС 17 Түрээс
- НББОУС 23 Зээлийн өртөг
- НББОУС 36 Хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралт
- НББОУС 40 Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө гэж хөрөнгийн үнийг өсгөх, түрээсийн орлого олох зорилгоор эзэмшиж, өмчилж буй хөрөнгийг хэлэх бөгөөд үүнд дор дурдсанаас бусад үл хөдлөх хөрөнгө багтана:

- (а) Үйлчилгээ үзүүлэх эсвэл удирдлагын зориулалтаар ашиглаж байгаа;
- (б) Бизнесийн хэвийн нөхцөлд худалдан борлуулах гэж байгаа;

Компани ашгийн бус зорилгоор буюу холбогдох зардлаа нөхөхийн тулд хөрөнгө оруулалтын зориулалттай хөрөнгийг эзэмшиж, өмчилж болно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг дараах шалгуур хангагдсан үед хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Үүнд:

- а) Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой эдийн засгийн өгөөжийг компани хүртэх магадлалтай;
- б) Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн өртгийг найдвартай хэмжих боломжтой;

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг анхны удаад өртгөөр хэмжинэ. Анхны хэмжилтэд ажил гүйлгээний өртгийг оруулна. Худалдан авсан Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн өртөгт худалдан авсан үнэ, бусад шууд холбоотой зардал багтана. Шууд холбоотой зардалд мэргэжлийн үйлчилгээний зардал, хуулийн үйлчилгээний төлбөр, хөрөнгийг шилжүүлэхэд төлөх татвар, бусад зардал хамрагдана.

Үл хөдлөх хөрөнгийн зарим хэсгийг (тухайлбал, барилгын тодорхой давхар) салгаж үнэлэх боломжтой тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын зориулалттай хөрөнгөөр бүртгэж болно.

Түрээсээр эзэмшиж буй ХОЗҮХХ гэж ангилсан үл хөдлөх хөрөнгийн анхны өртгийг НББОУС 17-ийн 20-р зүйлд заасны нэгэн адил тодорхойлно. Өөрөөр хэлбэл, бодит үнэ цэн ба хамгийн бага түрээсийн төлбөрүүдийн өнөөгийн үнэ цэнийн аль багаар хүлээн зөвшөөрнө.

Компани бодит үнэ цэнийн загвар ба өртгийн загварын аль нэгийг сонгож, хөрөнгө оруулалтын зориулалттай бүх хөрөнгөндөө тууштай мөрдөнө.

Бодит үнэ цэнийн аргаар хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг бүртгэх нь өртөгийн аргаас дараах хоёр зүйлээр ялгаатай:

- Хөрөнгийн дахин үнэлгээгээр өсч, буурсан зөрүүг орлого, зардалд бүртгэнэ.

- Бодит үнэ цэнийг жил бүрийн эцсээр тодорхойлно. Ийм тохиолдолд уг хөрөнгийг элэгдүүлэхгүй. Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ цэнийг тайлант жилийн эцсээрх нөхцөл байдлыг харгалзан жил бүр шинэчлэнэ.

Хэрэв компани нь хөрөнгө оруулалтын зориулалттай хөрөнгийн бодит үнэ цэнийг тогтвортой сууриар найдвартай тодорхойлох боломжгүй бол үүнийг НББОУС 16 заасан өртөгийн загвар ашиглан хэмжинэ. Компани өртгийн аргыг сонгосон бол хөрөнгө оруулалтын зориулалттай хөрөнгөө НББОУС 16 -ын дагуу үндсэн хөрөнгийн нэгэн адил бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Үндсэн хөрөнгийг хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгөнд шилжүүлэн ангиллыг өөрчлөн бүртгэсэн бол (өртгийн аргыг ашигладаг тохиолдолд)

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө - өртгөөр

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн хуримтлагдсан элэгдэл

Дебит: Үндсэн хөрөнгийн хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгийн анхны өртөг

(НББОУС 16 -ын дагуу үндсэн хөрөнгийн бүртгэлийг Үндсэн хөрөнгө хэсгээс харна уу)

Үндсэн хөрөнгийг хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгөнд шилжүүлэн ангиллыг өөрчлөн бүртгэсэн бол (дахин үнэлгээний аргыг ашигласан тохиолдолд)

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ өсөхөд

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ цэнийн өсөлтийн олз

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ дахин үнэлгээгээр буурсан бол:

Дебит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын гарз

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг дансны үнээс доогуур үнээр худалдан борлуулсан бол:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Үл хөдлөх хөрөнгө борлуулсны гарз

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг дансны үнээс дээгүүр үнээр худалдан борлуулсан бол:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө

Кредит: Үл хөдлөх хөрөнгө борлуулсны олз

Е. ТОДРУУЛГА

- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн хувьд бодит үнэ цэнийн эсвэл өртгийн загварын алийг сонгон хэрэглэснээ тодруулна.
- Өртөгийн аргыг ашигладаг бол Тайлант хугацааны элэгдлийн зардлын дүн, ашигласан элэгдлийн арга, элэгдүүлэх хувь хэмжээг хөрөнгө оруулалтын зориулалттай хөрөнгийн ангилал бүрээр тодруулна.
- Хэрэв хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралттай холбоотой хөдөлгөөн гарсан бол хүлээн зөвшөөрсөн үнэ цэнийн бууралтын зардал эсвэл буцаалт, холбогдох тооцоолол, үнэлгээг тодруулна.
- Хэрэв хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг дахин үнэлсэн бол үнэлгээ хийгдсэн өдөр, дахин үнэлгээний нэмэгдэл дансанд гарсан өсөлт, бууралт, ашигласан үнэлгээний аргачлал, эсвэл хөрөнгийн үнэлгээчдээр үнэлүүлсэн эсэх талаар тус тус тодруулна.
- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн тайлант үеийн түрээсийн болон бусад орлого болон орлого бий болгосон хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбогдон гарсан үндсэн үйл ажиллагааны шууд зардлыг тодруулна.
- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг данснаас хасахад үүссэн олз ба гарзыг тодруулна.
- Ашиглалтын хугацааг өөрчлөн тооцсон хөрөнгийг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил, үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлж, санхүүгийн тайлангийн үлдэгдэлтэй нийлж тохируулна.
- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө бүрт, хувийн дугаар өгч, картын бүртгэл хөтөлнө.
- Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг жилд нэгээс доошгүй удаа тоолж, дансны үлдэгдэлтэй тулгаж шалгана

ДӨРӨВ. ӨР ТӨЛБӨР, ЭЗДИЙН ӨМЧ

4.1. ДААТГАЛЫН ӨГЛӨГ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 4 Даатгалын гэрээ
- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б.ТОДОРХОЙЛОЛТ

Даатгалын өглөг нь даатгалын үйл ажиллагаатай холбоотой өглөгүүд хамаарна.

Тухайлбал даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөг, даатгалын гэрээний шимтгэлийн өглөг, давхар даатгагчид өгөх өглөг хамаарна.

Даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөг нь даатгалын гэрээ цуцлагдахад гэрээний үлдэх хугацаанд ногдох хураамжаас гэрээнд заасны дагуу даатгуулагчид өгөх даатгалын хураамж юм
Даатгалын орлогын шимтгэлийн өглөг нь даатгалын төлөөлөгч болон зуучлагч нь даатгагчийг даатгуулагчтай холбож өгснөөр даатгалын гэрээ байгуулсных нь төлөө төлөх хөлс, шагнал юм.

Давхар даатгагчид өгөх өглөг нь давхар даатгагчтай байгуулсан давхар даатгалын гэрээтэй холбоотойгоор үүссэн давхар даатгагчид төлөхөөр хүлээгдэж буй үүрэг хариуцлага байна. Тухайлбал давхар даатгагчид өгөх нөхөн төлбөр, хураамж, шимтгэлийн өглөг хамаарна.

Давхар даатгагчид өгөх хураамжийн өглөг нь давхар даатгагчтай байгуулсан давхар даатгалын гэрээний дагуу давхар даатгагчид төлөх даатгалын хураамж юм.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөгийг даатгалын орлогын хойшлогдсон шимтгэлийн зардлыг хүлээн зөвшөөрсөн үед бүртгэнэ.

Даатгалын орлогын шимтгэлийн өглөгийг даатгалын гэрээний зардлаар хүлээн зөвшөөрсөн үед бүртгэнэ.

Давхар даатгагчид өгөх өглөгийг давхар даатгалтай байгуулсан гэрээтэй холбогдон гарсан үүрэг хариуцлага үүссэн тухай бүр хүлээн зөвшөөрнө.

Давхар даатгагчид өгөх хураамжийн өглөгийг давхар даатгалын гэрээ байгуулагдснаар хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Давхар даатгалын гэрээнд давхар даатгагчийн хүлээх хариуцлага хүчин төгөлдөр болох хугацааг тусгайлан заасан бол тухайн өдрөөр өглөгийг хүлээн зөвшөөрнө. Хэрэв Давхар даатгалтай хийсэн гэрээнд (Cut through clause) давхар даатгагч даатгалын нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид шууд олгохоор зааж Даатгалын компанийг тухайн гэрээгээр үүргээс чөлөөлж, түүний үүргийг Давхар даатгагч өөртөө шилжүүлэн авсан бол даатгуулагчаас давхар даатгагчид өгөх хураамжийг даатгагчид шилжүүлсэн тухай бүр хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөгийг даатгалын хураамжийн буцаалтын зардлын дүнгээр бүртгэнэ.

Даатгалын гэрээний шимтгэлийн өглөгийг даатгалын орлогын хойшлогдсон шимтгэлийн зардалд хүлээн зөвшөөрсөн дүнгээр бүртгэнэ.

Давхар даатгагчид өгөх өглөгийг давхар даатгалтай байгуулсан гэрээтэй холбогдон гарсан үүрэг хариуцлагыг тооцоолсон дүнгээр бүртгэнэ.

Давхар даатгагчид өгөх хураамжийн өглөгийг давхар даатгалын гэрээнд заасан төлөх дүнгээр бүртгэнэ. Хэрэв Давхар даатгалтай хийсэн гэрээнд (Cut through clause) давхар даатгагч даатгалын нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид шууд олгохоор зааж Даатгалын компанийг тухайн гэрээгээр үүргээс чөлөөлж, түүний үүргийг Давхар даатгагч өөртөө шилжүүлэн авсан бол даатгуулагчаас давхар даатгагчид өгөх хураамжийг даатгагчид шилжүүлсэн дүнгээр бүртгэнэ.

Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн өглөгийг тайлант хугацааны эцэст Монголбанкнаас зарласан албан ханшаар төгрөгт хөрвүүлэн тэгшитгэнэ.

Д.БҮРТГЭЛ

Даатгалын гэрээ цуцлагдаж даатгуулагчид хураамж буцаан олгохоор шийдвэрлэсэн бол

Дебит: Даатгалын хураамжийн буцаалт

Кредит: Даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөг

Даатгалын гэрээний хураамжийн буцаалтыг төлөх үед

Дебит: Даатгалын хураамжийн буцаалтын өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Даатгалын орлогын шимтгэл хүлээн зөвшөөрсөн үед

Дебит: Даатгалын орлогын хойшлогдсон шимтгэлийн зардал

Кредит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн өглөг

Даатгалын орлогын шимтгэлийн өглөгийг төлөх үед

Дебит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Даатгалын орлогын шимтгэлийн тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг даатгалын гэрээний зардлаар хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Даатгалын гэрээний зардал

Кредит: Даатгалын орлогын хойшлогдсон шимтгэлийн зардал

Давхар даатгагчийн төлсөн нөхөн төлбөр буцаагдах буюу нөхөн төлбөр илүү олгогдсон нь тогтоогдсон бол

Дебит: Давхар даатгалын хариуцсан нөхөн төлбөр

Кредит: Давхар даатгагчид өгөх өглөг

Давхар даатгагчид өгөх нөхөн төлбөрийг төлөх үед

Дебит: Давхар даатгагчид өгөх өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Давхар даатгалын хураамжийн өглөг үүсэх үед

Дебит: Давхар даатгалын хураамж

Кредит: Давхар даатгагчид өгөх хураамжийн өглөг

Давхар даатгалын хураамжийн өглөгийг төлөх үед

Дебит: Давхар даатгагчид өгөх хураамжийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Давхар даатгалын гэрээ цуцлагдаж уг гэрээний шимтгэлийн тодорхой хэсгийг давхар даатгагчид буцаан олгохоор шийдвэрлэсэн бол

Дебит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Кредит: Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг

Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг төлөгдөх үед

Дебит: Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Давхар даатгалын шимтгэлийг хэсэгчлэн орлогод бүртгэсэн байсан бол

Дебит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Кредит: Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг

Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг төлөгдөх үед

Дебит: Давхар даатгагчид өгөх шимтгэлийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Е. ТОДРУУЛГА

Санхүүгийн тайлангийн тодруулгад дараах зүйлсийг тусгана.

- Даатгалын өглөгийн өөрчлөлтийн тайлан (эхний үлд нэмэгдсэн хасагдсан эц үлд)
- Холбоотой талд өгөх даатгалын өглөг
- Даатгалын өглөгийн үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг тайлбарын хамт тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Даатгуулагч, даатгагч бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Материаллаг үлдэгдэлтэй даатгалын өглөгийг харилцагч бүрээр нь тооцоо нийлсэн актыг үйлдэнэ.
- Даатгалын өр төлбөрүүдийг холбогдох шийдвэртэй тулган шалгана.

4.2. БУСАД САНХҮҮГИЙН БА САНХҮҮГИЙН БУС ӨР ТӨЛБӨР

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 17 Түрээс
- НББОУС 19 Ажилчдын тэтгэвэр, тэтгэмж
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 37 Нөөц, Болзошгүй өр төлбөр, Болзошгүй хөрөнгө ба нөхөн олговор
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Санхүүгийн ба санхүүгийн бус өр төлбөрийг салгаж тайлагнахыг СТОУС-д шаардсан байдаг. Иймээс бусад санхүүгийн өр төлбөрийг бусад санхүүгийн бус өр төлбөрөөс салгаж тайлагнана.

Бусад санхүүгийн өр төлбөр гэж ихэнхдээ бусад этгээдэд мөнгө ба бусад санхүүгийн хөрөнгийг шилжүүлэхээр хүлээсэн гэрээний үүргийг ойлгоно. Хэрэв мөнгө ба бусад санхүүгийн хөрөнгийг шилжүүлэх гэрээний бус үүрэг хүлээсэн бол энэ нь *санхүүгийн бус өр төлбөр* болно. Санхүүгийн хөрөнгийн дэлгэрэнгүй тодорхойлолтыг НББОУС 32-ын 11-д заасан бөгөөд даатгалын компани нийтлэг тохиолдол, нөхцөл байдлыг энэ зааврын дагуу өр төлбөрийн ангиллыг тогтоох боломжгүй тохиолдолд уг стандартыг ашиглана.

Бусад санхүүгийн өр төлбөрт дараах өр төлбөр багтана:

- Зээлийн өглөг
- Өрийн бичиг
- Санхүүгийн түрээсийн өр төлбөр

- Ногдол ашгийн өглөг
- Бусад санхүүгийн өр төлбөр
- Салбар хоорондын тооцооны өглөг

Бусад санхүүгийн бус өр төлбөрт дараах өр төлбөр багтана:

- Цалингийн өглөг
- НДШ-ийн өглөг, бусад татварын өглөг
- ААНОАТ-ын өглөг
- Хойшлогдсон татварын өглөг Урьдчилж орсон орлого
- Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөр
- Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр
- Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опцион
- Тэтгэврийн сангийн өр төлбөр
- Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлого
- Бусад санхүүгийн бус өр төлбөр

Хоёрдогч өглөг болон давуу эрхийн хувьцаа нь санхүүгийн өр төлбөр болж болох бөгөөд эдгээрийг Санхүүгийн тайланд тусдаа мөрөөр харуулна.

Зээлийн өглөгт банк, санхүүгийн байгууллага болон бусдаас авсан зээл хамаарна.

Өрийн бичигт бонд, өрийн бичиг гэх мэт бондын нөхцлөөс шалтгаалан хүү төлөх буюу дуусгавар хугацаатай бөгөөд хугацааны эцэст эргүүлэн төлөх үүргийг бонд эзэмшигчийн өмнө хүлээж, татсан эх үүсвэр хамаарна.

Санхүүгийн түрээс нь түрээсийн хөрөнгийн эзэмшилтэй холбоотойгоор хойшид үүсэх эрсдэл болон өгөөжийг бүгдийг шилжүүлдэг түрээс юм. Санхүүгийн түрээсийн тодорхойлолтыг хангахгүй түрээсийг үйл ажиллагааны түрээс гэнэ.

Ногдол ашгийн өглөг гэж ногдол ашиг олгохоор зарласны дараа хувьцаа эзэмшигчдэд олгохоор хуваарилж, бүртгэсэн ногдол ашгийг хэлнэ.

Бусад санхүүгийн өр төлбөрт санхүүгийн өр төлбөрийн өмнөх ангиллуудад багтаагүй, ирээдүйд төлөгдөх тооцооны өглөг байна. Үүнд иргэн, аж ахуйн нэгж, ажиллагсад, үйл ажиллагааны түрээстэй холбоотой өглөгүүд хамаарна.

Цалингийн өглөг гэж цалин, түүнтэй адилтгах орлого, амралтын цалин, урамшуулалт цалин гэх мэт ажилтнуудтай холбоотой зардалд бүртгэсэн өр төлбөрийг хэлнэ.

НДШ-ийн өглөг гэж ажилтан, албан хаагчдын цалингаас суутгасан болон ажил олгогчоос төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэлийн тайлант хугацааны эцэст төлөгдөөгүй үлдэгдлийг *ойлгоно*.

Бусад албан татвар гэдэг нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвараас бусад бүх төрлийн албан татварын төлөгдөөгүй хэмжээ юм. Үүнийг нэр төрөл тус бүрээр тооцоог хийж, баталгаажуулсан байна.

ААНОАТатвар нь татварын тайлангаар тооцоолсон, дутуу төлсөн орлогын албан татварын өглөгийг хэлнэ.

Хойшлогдсон татварын өглөг гэж татвар ногдох түр зөрүүтэй холбоотойгоор ирээдүйд төлөх орлогын албан татварын өрийн дүнг хэлнэ. *Хойшлогдсон татварын өрийг НББОУС 12-ын дагуу тооцож бүртгэлд тусгана*.

Урьдчилж орсон орлого гэж урьдчилан авсан боловч компанийн зүгээс үйлчилгээ үзүүлж дуусах хүртэл хараахан орлого гэж тооцохгүй тул хойшлуулан бүртгэж, тайлант хугацааны орлогод оруулаагүй төлбөрийг хэлнэ. Мөн даатгуулагч болон даатгалын зүйл нь тодорхойгүй орж ирсэн орлогыг бүтээгдэхүүн тодорхойгүй орлого хэсэгт, санхүүгийн түрээсээр өгсөн хөрөнгийн дансны үнээс давсан түрээсийн авлагын өнөөгийн үнэ цэнийн зөрүүг хэрэгжээгүй орлого буюу урьдчилж орсон орлогоор бүртгэнэ.

Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөр гэж ажилтанд компанийн зүгээс олгохоор холбогдох хууль, тогтоомж, журмын дагуу хүлээсэн үүрэг эсвэл үүсмэл үүргийг ойлгоно.

Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр гэж компани даатгалын бус үйл ажиллагаанаас бусдад хохирол учруулсны улмаас үүссэн хэрэгтэй холбогдуулан хүлээсэн, төлөгдөх магадлалтай өр төлбөрийг хэлнэ.

Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опцион гэж мөнгөөр төлөгдөх хувьцаанд суурилсан ажил гүйлгээгээр ажилтнууд болон гадны этгээдэд үзүүлсэн ажил, үйлчилгээний өр төлбөрийг хэлнэ. Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опцион ба хувьцаанд суурилсан төлбөрийг "Эздийн өмч" бүлгээс үзнэ үү.

Тэтгэврийн сангийн өр төлбөр гэж улсын тэтгэврийн сангаас гадуур тэтгэвэр, тэтгэмж олгох зорилгоор хувийн тэтгэврийн сангаар дамжуулан ажилтнууддаа тэтгэвэр, түүнтэй адил төстэй тэтгэмж олгохоор холбогдох хууль, тогтоомж, журмын дагуу хүлээсэн үүрэг эсвэл үүсмэл үүргийг ойлгоно.

Бусад санхүүгийн бус өр төлбөрт санхүүгийн бус өр төлбөрийн өмнөх ангиллуудад багтаагүй, ирээдүйд төлөгдөх тооцооны өглөг байна.

Хоёрдогч өглөг гэдэг нь санхүүгийн эх үүсвэр болгож хөрөнгө оруулагчдаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө бөгөөд хувьцаагаар солих талаар холбогдох гэрээнд заасан өрийн бичгийг хэлнэ.

Давуу эрхийн хувьцааг гаргасан нөхцлөөс нь шалтгаалан өөрийн хөрөнгө болон өр төлбөрөөр бүртгэнэ. (Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө хэсгээс харна уу)

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Даатгалын компани нь гэрээ буюу хэлцэлд зааснаар эсвэл хуулийн дагуу үүрэг хүлээсэн үед холбогдох өр төлбөрийг санхүүгийн тайландаа хүлээн зөвшөөрч, толилуулна. Өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэхдээ холбогдох зардлыг аккруэл сууриар (СТОУС-д заасны дагуу) хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Санхүүгийн түрээсийн өглөгийн хувьд түрээсийн гэрээ хүчин төгөлдөр болж, түрээсийн хөрөнгийг авснаар санхүүгийн түрээсийн өглөгийг хүлээн зөвшөөрнө.

Ногдол ашигийн өглөгийг ногдол ашиг зарласан үед хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Цалингийн өглөгийг зохих дотоод журам, хөдөлмөрийн гэрээний дагуу СТОУС-ын зарчимд нийцүүлэн тайлант хугацаанд зардал, өглөгөөр тус тус хүлээн зөвшөөрнө. Цалингийн өглөгөөс хуулийн дагуу НДШ болон холбогдох татваруудыг суутгаж бүртгэнэ.

Татвар, НДШ-ийн өглөгийг сар, улирал ба жилийн эцэс дэх татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг тайлагнаснаар хүлээн зөвшөөрнө. Тайлант хугацааны татварын дутуу төлөлт болон хойшлогдсон татварын өглөгийг хүлээн зөвшөөрч, хэмжих талаар энэ зааврын "Орлогын албан татвар" бүлгээс үзнэ үү.

Урьдчилж орсон орлогыг ажил үйлчилгээ үзүүлэхээс өмнө тэдгээрийн үнийг үйлчлүүлэгчээс урьдчилан хүлээн авсан тохиолдолд хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Мөн бүтээгдэхүүн тодорхойгүй орлогыг орж ирсэн тухай бүр, санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлогыг санхүүгийн түрээсийн авлагыг бүртгэх үед хүлээн зөвшөөрнө. Урьдчилж орсон орлогыг холбогдох гэрээний дагуу тайлагналын хугацаанд ногдох хэсгийг орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөрийг компанийн удирдлагын тушаал, шийдвэрээр эсвэл тухайн тайлант хугацаанд хүчин төгөлдөр үйлчилж буй эрх зүйн болон үүсмэл үүргийн дагуу хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөрийг өнгөрсөн үйл явдлын үр дүнд үүссэн, тайлагналын өдрөөр хүлээж буй үүрэг, эдийн засгийн нөөцийн гадагшлах хөдөлгөөн, өр төлбөрийг барагдуулахын тулд гарах мөнгөн гүйлгээ зэрэг нь хийгдэх магадлалтай бөгөөд дүнг нь найдвартай хэмжих боломжтой, НББОУС 37-д заасан хүлээн зөвшөөрөлтийн шалгуур хангагдсан нөхцөлд хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Ажил, үйлчилгээг үзүүлсэн даруйд мөнгөөр төлөгдөх хувьцаанд суурилсан төлбөрийн өглөгийг (опционыг оруулсан) хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Компани мөнгөөр төлөгдөх

хувьцаанд суурилсан төлбөр бүхий арилжаагаар үйлчилгээг үзүүлсэн даруйд өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Тэтгэврийн сангийн өр төлбөрийг холбогдох гэрээ, дүрэм журмын дагуу хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Хоёрдогч өглөгийг компани нь гэрээ буюу хэлцэлд заасаны дагуу эх үүсвэр татан төвлөрүүлсэн үед хүлээн зөвшөөрнө. Хоёрдогч өглөг нь компанийг татан буулгах үед бусад өр төлбөрийг барагдуулсны дараа төлж барагдуулах өр төлбөр байна. Хоёрдогч өглөгийг санхүүгийн тайланд тусдаа мөрөөр харуулна. Зарим төрлийн хоёрдогч өр төлбөрийн хувьд хөрвөх нөхцөл заасан тохиолдолд өр төлбөрийн хугацааны эцэст эсвэл төлбөр барагдуулах өдөр хувьцаа эзэмшигчдийн албан ёсны шийдвэрээр энгийн хувьцаа санд хөрвүүлж болно.

Зарим тохиолдолд хоёрдогч өглөг нь НББОУС 32-ын дагуу өр төлбөр бус харин өөрийн хөрөнгийн тодорхойлолтыг хангаж болно. Ийм тохиолдолд үүнийг өөрийн хөрөнгөнд бүртгэнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Зээлийн болон өрийн бичгийн өр төлбөрийг анх удаа хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээр үнэлнэ. Санхүүгийн өр төлбөрийн хувьд ажил гүйлгээний зардлыг анх хүлээн зөвшөөрсөн дүнгээс хасна.

Санхүүгийн тайланд үр ашигт хүүний аргаар тооцоолсон хорогдуулсан өртгөөр үнэлж, толилуулна. Хүүгүй өр төлбөрийн хувьд хорогдуулсан өртөг нь анх хүлээн зөвшөөрсөн бөгөөд төлөгдөөгүй өр төлбөрийн дүнтэй тэнцүү байна.

Зээлийн үндсэн төлбөр ба зээлийн хүүг тусад нь хүлээн зөвшөөрч өглөгөөр бүртгэнэ. Зээлийн, хүүг тайлангийн хугацааны өдрөөр тасалбар болгон хуримтлуулж өглөгөөр бүртгэнэ.

Санхүүгийн түрээсийн өглөгийг санхүүгийн түрээсээр хөрөнгө авсан нөхцөлд түрээсэлсэн хөрөнгийн бодит үнэ цэн ба түрээсийн төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэнийн аль багаар хэмжинэ. Түрээсийн төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэнийг тооцоолоход ашиглах үр ашигт хүү нь түрээсийн гэрээнд заасан буюу эсвэл түрээслэгчийн ашиглаж буй нуугдмал хүү эсвэл зах зээлийн дундаж хүү байж болно.

Ногдол ашгийн өглөгийг мөнгөн хэлбэрийн ногдол ашгийн тайлагналын үед төлөгдөөгүй байгаа дүнгээр илэрхийлнэ.

Бусад санхүүгийн өр төлбөрийг барагдуулахад төлөх мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн дүнгээр үнэлнэ.

Цалингийн өглөгийг зохих дотоод журам, хөдөлмөрийн гэрээний дагуу ажилтанд олгохоор тооцоолсон дүнгээр бүртгэнэ.

Татвар, НДШ-ийн өглөгийг сар, улирал ба жилийн эцэс дэх татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийг тайлагнасан дүнгээр бүртгэнэ.

Урьдчилж орсон орлогыг төлөгдсөн дүнгээр үнэлж, бүртгэнэ. Урьдчилж орсон орлогын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг холбогдох орлогоор бүртгэнэ.

Санхүүгийн түрээсээр хөрөнгө түрээслүүлсэн нөхцөлд санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлогыг түрээсийн нийт хөрөнгө оруулалт болон түрээсийн цэвэр хөрөнгө оруулалтын зөрүүгээр бүртгэнэ. Түрээсийн нийт хөрөнгө оруулалт гэдэг нь түрээслүүлэгчийн хувьд санхүүгийн түрээсийн дагуу олгогдох түрээсийн хамгийн бага төлбөрүүдийн нийлбэр ба түрээслүүлэгчид хуримтлагдсан баталгаагүй үлдэх үнэ цэн юм. Түрээсийн цэвэр хөрөнгө оруулалт гэдэг нь түрээсийн нийт хөрөнгө оруулалтыг түрээсийн нуугдмал хүүний түвшингээр дискаунтчилсан дүн юм. Нуугдмал хүүний түвшин гэдэг нь түрээсийн эхэнд түрээсийн хамгийн бага төлбөрүүд ба түрээслэсэн хөрөнгийн бодит үнэ цэнтэй тэнцэх баталгаагүй үлдэх үнэ цэн хоёрын нийлбэрийн өнөөгийн үнэ цэнийг түрээсийн хөрөнгийн бодит үнэ цэн ба түрээслүүлэгчийн аливаа анхдагч шууд зардал хоёрын нийлбэртэй тэнцүүлэхэд хүргэдэг хорогдуулсан тооцох хүүний түвшин юм.

Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөрийг ажилтнуудад олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн төлөгдөх дүнгээр зардалд хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ. Үүнийг компанийн удирдлагын зөвлөл буюу

бусад удирдах дээд байгууллагын шийдвэрээр жил бүр байгуулна. Энэ нь өр төлбөрийн тодорхойлолтыг хангаж байгаа тохиолдолд тооцоолж гаргасан дүнгээр зардал болон холбогдох өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Хэрэв өр төлбөрийн тодорхойлолтыг хангахгүй тохиолдолд компани уг санг хуримтлагдсан ашгаас хуваарилан байгуулах ба энэ үед өр төлбөр болон зардал бүртгэхгүй. Ийм тэтгэмжийг төлөх хуулиар болон дотоод журамд заасан үүрэг эсвэл үүсмэл үүрэг байгаа тохиолдолд өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрнө. Үүсмэл үүрэг нь хууль, тогтоомж, гэрээ, компанийн дотоод журам, дүрэмд заагаагүй хэдий ч өнгөрсөн жилүүдэд олгож байсан тэтгэмжинд үндэслэн тэтгэмж авах талаарх ажилтнуудын таамаглал болон өмнө нь өгч байсан тэтгэмжийг үргэлжлүүлэн өгөх тухай компанийн удирдлагын шийдвэртэй холбоотойгоор үүссэн үүрэг юм.

Нийгмийн хөгжлийн сан нь янз бүрийн төрлийн тэтгэвэр, тэтгэмжээс бүрдсэн байдаг ба тэтгэмжийн төрлөөс шалтгаалан түүний бүртгэл янз бүр байж болно. Иймд тэтгэмжийн төрлүүдэд ялгаатай стандартууд мөрдөгдөнө. Тэтгэмжийг өр төлбөр эсвэл өөрийн хөрөнгийн сангаар бүртгэхэд аль алинд нь СТОУС-ын дагуу шинжилгээг хийж гүйцэтгэнэ.

Тэтгэвэр, шагнал гэх мэт урт хугацааны тэтгэмж нь Монгол улсын хууль, тогтоомжийн дагуу заавал төлөх тэтгэмж болох тул НББОУС 19 "Ажилчдын тэтгэвэр, тэтгэмж"-д хамаарна. Тэтгэмжийг бүртгэхдээ цаг хугацааны үнэ цэнийн зөрүүг мэдэгдэхүйц их гэж үзэж байгаа тохиолдолд ирээдүйн мөнгөн гүйлгээний өнөөгийн үнэ цэнээр үнэлнэ. НББОУС 19-ын дагуу тэтгэмж ба шагнал, урамшууллыг компанийн ажилтнуудын ажлаас гарах магадлалыг харгалзан ирээдүйн хугацаанд хамаарах тэтгэмжийн өглөг буюу шагнал, урамшууллын өглөгийн өнөөгийн үнэ цэнд үндэслэн хүлээн зөвшөөрч, бүртгэсэн урт хугацаат тэтгэмжийн дүнг тайлант хугацаа бүрийн төгсгөлд үнэлж байна.

Тэтгэмжээс гадна ажилтнуудыг орон сууц худалдан авахад тусламж үзүүлэх, хоол унааны тэтгэмж, байр сууцны тэтгэмж гэх мэт өөр зориулалт бүхий нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөр байж болно. Аливаа тэтгэмж нь НББОУС 19-д багтсан богино хугацааны тэтгэмж (хоол унааны тэтгэмж, сар бүрийн байр сууцны тэтгэмж гэх мэт) болох эсэх эсвэл орон сууц худалдан авах тэтгэмж гэх мэт тодорхой бус дүнтэй өр төлбөр буюу нөөц болох эсэхийг компани шинжилнэ.

Шүүх, хуулийн байгууллагаар шийдүүлэх зарга маргаан, түүнтэй адилтгах зүйлсийн өр төлбөрийг санхүүгийн тайланг баталгаажуулах хугацаанд олдсон мэдээлэлд үндэслэн тооцоолсон мөнгөн дүнгээр бүртгэнэ. Өр төлбөрийн дүнг тайлант хугацааны эцэст дахин үнэлж, үлдэгдэлд гарсан өөрчлөлтийг орлого, зардалд бүртгэнэ.

Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опционыг компанид үзүүлсэн ажил, үйлчилгээг өр төлбөрийн бодит үнэ цэнээр үнэлнэ. Компани өр төлбөрийг барагдуулах хүртэл тайлант хугацаа бүрийн эцэст болон төлбөр барагдуулах өдрөөр өр төлбөрийг бодит үнэ цэнээр дахин үнэлж (наад зах нь жил нэг удаа), үнэлгээнд гарсан өөрчлөлтийг тайлант хугацааны орлого, зардалд бүртгэнэ.

Хэрэв өмчөөр хаагдах хувьцаанд суурилсан төлбөр бүхий арилжаагаар компанид үйлчилгээ үзүүлсэн тохиолдолд үүнийг өөрийн хөрөнгийн хувьцаанд суурилсан төлбөр барагдуулах капиталын дансанд бүртгэх тул өр төлбөр бүртгэхгүй. ("Өөрийн хөрөнгө" бүлгийг үзнэ үү)

Тэтгэврийн сангийн өр төлбөрийг холбогдох гэрээ, дүрэм журмын дагуу тооцоолсноор бүртгэнэ.

Бусад санхүүгийн бус өр төлбөрийг барагдуулахад төлөх мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн дүнгээр үнэлнэ.

Хоёрдогч өглөгийг бусад эх үүсвэрийн нэгэн адил анхны удаад бодит үнэ цэнээр үнэлж, санхүүгийн тайланд хорогдуулсан өртгөөр хэмжиж тайлагнана. Хоёрдогч өглөгийг өмчийн хэрэглүүрээр барагдуулахдаа тухайн өмчийн хэрэглүүрийн бодит үнэ цэнээр тооцож үүсэх аливаа зөрүүг нэмж төлөгдсөн капитал дансанд бүртгэнэ.

Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн бусад санхүүгийн ба санхүүгийн бус өр төлбөрийг Монголбанкнаас зарласан ханшаар тооцож төгрөгт хөрвүүлэн төгрөг, валютаар давхар бүртгэх ба ханшийн тэгшитгэлээс үүсэх өөрчлөлтийг тайлант хугацааны орлого, зардалд бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Зээл авсан бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Зээлийн өглөг

Зээлийн хүүг хуримтлуулан бүртгэхэд

Дебит: Хүүний зардал

Кредит: Зээлийн хүүний өглөг

Зээлийн хүүг төлсөн бол

Дебит: Зээлийн хүүний өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Үндсэн зээлээс төлсөн болон зээл хаасан бол

Дебит: Зээлийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Компани бонд, өрийн бичиг гаргасан бол үнэт цаасны нэрлэсэн үнээр холбогдох үнэт цаасны дансанд бүртгэх ба нэрлэсэн үнэ, бодит үнийн зөрүүгээр урамшуулал, хөнгөлөлтийн дансанд бүртгэж, "Өрийн бичгийн өглөг", "Бондын өглөг" гэсэн мөрөөр тайлагнана.

Урамшуулалтай бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Өрийн бичгийн өглөгийн урамшуулал/Бондын өглөгийн урамшуулал

Кредит: Өрийн бичгийн өглөг/Бондын өглөг

Хөнгөлөлттэй бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Өрийн бичгийн өглөгийн хөнгөлөлт/ Бондын өглөгийн хөнгөлөлт

Кредит: Өрийн бичгийн өглөг/Бондын өглөг

Өрийн бичиг, бондын хүүг хуримтлуулахад (нэрлэсэн хүүгээр)

Дебит: Үнэт цаасны хүүний зардал

Кредит: Өрийн бичгийн хүүний өглөг/Бондын хүүний өглөг

Хуримтлуулсан хүүг төлөхөд

Дебит: Өрийн бичгийн/Бондын хүүний өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хэрэв өрийн бичиг, бондыг анх урамшуулалтай гаргасан бол урамшууллыг хорогдуулах дүнгээр хүүний зардлыг бууруулна. Үр ашигт хүүний түвшин нь нэрлэсэн хүүний түвшнээс бага байгаагийн улмаас хүлээн зөвшөөрч, бүртгэх хүүний зардлыг гаргахдаа нэрлэсэн хүү болон урамшууллыг аль алийг нь бууруулна.

Дебит: Өрийн бичгийн өглөгийн урамшуулал/Бондын өглөгийн урамшуулал

Кредит: Үнэт цаасны хүүний зардал

Хэрэв өрийн бичиг, бондыг анх хөнгөлөлттэй гаргасан бол хөнгөлөлтийг хорогдуулах дүнгээр хүүний зардлыг нэмэгдүүлнэ. Үр ашигт хүүний түвшин нь нэрлэсэн хүүний түвшнээс өндөр байгаагийн улмаас хүлээн зөвшөөрч, бүртгэх хүүний зардлыг гаргахдаа нэрлэсэн хүүг

нэмэгдүүлж, хөнгөлөлтийг бууруулна. Энэ мэтээр анхны удаад хүлээн зөвшөөрсөн хөнгөлөлтийг бонд буюу өрийн бичгийн хугацаанд хорогдуулна.

Дебит: Үнэт цаасны хүүний зардал

Кредит: Өрийн бичгийн өглөгийн урамшуулал/Бондын өглөгийн урамшуулал

Өрийн бичиг, бондын хугацаа дуусч, төлбөрийг барагдуулсан бол

Дебит: Өрийн бичгийн өглөг/Бондын өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Өрийн бичиг, бондын нэрлэсэн хугацаа дуусахаас өмнө компани эзэмшигчээс нь эргүүлэн авсан бол өрийн бичгийн дансны үлдэгдэл ба төлсөн мөнгөний дүнгийн зөрүүгээр олз, гарз үүснэ.

Үндсэн дүнгээр

Дебит: Өрийн бичгийн өглөг/ Бондын өглөг

Дебит эсвэл Кредит: Өрийн бичиг/ Бонд эргэлтээс гаргалтын олз, гарз

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урамшуулалтай бол

Дебит: Өрийн бичгийн өглөгийн урамшуулал/Бондын өглөгийн урамшуулал

Дебит эсвэл Кредит: Өрийн бичиг, Бонд эргэлтээс гаргалтын олз, гарз

Кредит: Үнэт цаасны хүүний зардал

Хөнгөлөлттэй бол

Дебит: Үнэт цаасны хүүний зардал

Дебит эсвэл Кредит: Өрийн бичиг, Бонд эргэлтээс гаргасны олз, гарз

Кредит: Өрийн бичгийн өглөгийн хөнгөлөлт/Бондын өглөгийн хөнгөлөлт

Санхүүгийн түрээсийн гэрээгээр хөрөнгө авахад

Дебит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн өглөг

Санхүүгийн түрээсийн хүүний зардлыг хуримтлуулах бол

Дебит: Хүүний зардал

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн хүүний өглөг

Түрээслүүлэгчид түрээсийн төлбөр шилжүүлэхэд

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн өглөг

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн хүүний өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Ногдол ашиг мөнгөн хэлбэрээр олгохоор зарласан бол

Ногдол ашигийг олгохоор зарлах үед

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг

Кредит: Ногдол ашигийн өглөг

Ногдол ашигийг мөнгөөр олгох үед

Дебит: Ногдол ашигийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Бусад санхүүгийн өр төлбөр

Цалинг олгохоор тооцоолох үед

Дебит: Цалингийн зардал

Кредит: Цалингийн өглөг

НДШ-ийг суутгах үед

Дебит: Цалингийн өглөг

Кредит: НДШ өглөг

ХХОАТ-ыг суутгах үед

Дебит: Цалингийн өглөг

Кредит: ХХОАТ өглөг

Цалинг мөнгөөр олгох үед

Дебит: Цалингийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Байгууллагаас төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэлийн зардлыг тооцох үед

Дебит: НДШ зардал

Кредит: НДШ өглөг

Компани нь НӨАТ төлөгч бөгөөд түрээсийн орлогоос НӨАТ төлөхөөр тооцсон бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Түрээсийн орлого

Кредит: НӨАТ-ын өглөг

НӨАТатвар ногдох орлоготой холбоотой ашиглалтын зардлыг бүртгэх үед

Дебит: Ашиглалтын зардал

Дебит: НӨАТ-ын авлага

Кредит: Холбогдох данс

НӨАТ төлөх үед

Дебит: НӨАТ-ын өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

ААНОАТ-ыг тайлагнасан үед

Дебит: Орлогын татварын зардал

Кредит: ААНОАТ-ын өглөг

ААНОАТ-ыг төлсөн үед

Дебит: ААНОАТ-ын өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж мөнгө орж ирсэн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Урьдчилж орсон орлого

Урьдчилж орсон орлогоос тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг бүртгэх үед

Дебит: Урьдчилж орсон орлого

Кредит: Холбогдох орлогын данс

Санхүүгийн түрээсээр хөрөнгө түрээслүүлж санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлогыг бүртгэх үед

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн авлага

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлого

Санхүүгийн түрээсийн төлбөр төлөгдөх үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн авлага

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн хүүний орлого

Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлогын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг орлогоор хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлого

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн орлого

Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Холбогдох зардал

Кредит: Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөр

Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөрийг мөнгөөр олгох үед

Дебит: Нийгмийн хөгжлийн сангийн өр төлбөр

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

(Холбогдох татвар суутгалыг тухайн үед мөрдөгдөж буй хуулийн дагуу хийнэ.)

Компани тэтгэмж өгөх үүрэг хүлээгээгүй хэдий ч өөрийн шийдвэрээр тэтгэмж олгох боломжтой нөхцөлд өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэхгүй. Энэ тохиолдолд компани уг санг хуримтлагдсан ашгаас хуваарилж, өөрийн хөрөнгийн дансанд бүртгэж болно.

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг

Кредит: Нийгмийн хөгжлийн сан (Өөрийн хөрөнгө)

Тайлагналын өдөр Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр өссөн бол

Дебит: Торгуулийн зардал

Кредит: Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр

Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөрийг мөнгөөр төлсөн бол

Дебит: Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Тайлагналын өдөр Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр буурсан бол

Дебит: Хуулийн байгууллагаар шийдэгдэж байгаа зүйлсийн өр төлбөр

Кредит: Торгуулийн зардал/ Үйл ажиллагааны бус бусад орлого

Тэтгэврийн сангийн өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Холбогдох зардал

Кредит: Тэтгэврийн сангийн өр төлбөр

Тэтгэврийн сангийн өр төлбөрийг хувийн тэтгэврийн санд шилжүүлэх үед

Дебит: Тэтгэврийн сангийн өр төлбөр

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хоёрдогч өглөг үүсэх үед

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Хоёрдогч өглөг

Хоёрдогч өглөгийг мөнгөөр барагдуулсан бол

Дебит: Хоёрдогч өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хоёрдогч өглөгийг энгийн хувьцаагаар барагдуулахад

Дебит: Хоёрдогч өглөг

Кредит: Энгийн хувьцаа

Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал

Болзошгүй өр төлбөр. Бизнесийн үйл ажиллагааны явцад урьд өмнөх хийж гүйцэтгэсэн ажил үйлчилгээнээс хамаарч ирээдүйд гарч болзошгүй гарзаас үүсэх өр төлбөрийг урьдчилан тооцож бүртгэлд тусгахыг болзошгүй өр төлбөр гэнэ.

Болзошгүй өр төлбөр нь:

- Өнгөрсөн үйл явдлын үр дүнд үүссэн бөгөөд ирээдүйн тодорхой бус үйл явдал тохиолдсоноор эсвэл үл тохиолдсоноор оршин байх нь баталгаажих; эсвэл
- Өнгөрсөн үйл явдлын улмаас үүссэн өнөөгийн үүрэг бөгөөд дараах шалтгаанаар бүртгээгүй байгаа:
 - Үүргийг биелүүлэхэд төлбөр хийгдэх магадлал байхгүй; эсвэл
 - Өр төлбөрийн дүнг найдвартай хэмжих боломжгүй.

Болзошгүй өр төлбөрийг Санхүүгийн тайланд харуулахгүй, тодруулгад тусгана. Бүх болзошгүй өр төлбөрийг тэнцлийн гадуур бүртгэнэ.

Е. ТОДРУУЛГА

- Ногдол ашгийг тайлагналын өдрөөс санхүүгийн тайланг албан ёсоор баталгаажуулж гаргах өдрийг хүртэлх хугацаанд зарласан ногдол ашгийг санхүүгийн тайланд дараа үеийн үйл явдлаар тодруулна.
- Бусад өр төлбөрт багтсан хуримтлуулж тооцсон хүүний өглөг, бусдад өгөх өглөг, салбар хоорондын өглөг, бусад өглөг, тухайлбал, татвар, НДШ-ийн өглөг, ажилтнуудтай үүссэн тооцоо зэргийг өмнөх тайлант үеийн үлдэгдэлтэй харьцуулан тодруулна.
- Ажилтнуудын тэтгэвэр, тэтгэмж, нийгмийн хөгжлийн сантай холбоотойгоор дараах зүйлсийг тодруулна:
 - o Тэтгэвэр, тэтгэмжийн төрлүүд, тэдгээрт харгалзах зардал
 - o Урт хугацаат тэтгэвэр, тэтгэмжийн актуар тооцоолол, холбогдох орлого, зардал
 - o Удирдах албан тушаалтнуудад олгохоор тооцоолсон нийт тэтгэвэр, тэтгэмжийн дүн
 - o Ажилтнуудад хувьцаагаар олгосон шагнал, урамшуулал, тэтгэвэр, тэтгэмж ба хувьцаанд суурилсан төлбөрийн нөхцөл
 - o Болзошгүй өр төлбөрийг тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийн хуваарийг тусгаарлана.
- Өр төлбөрийг тооцоо үүссэн субъект бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Ажил гүйлгээний анхан шатны баримтын бүрдлийг хангана.
- Тайлант үеийн эцэст холбогдох талтай өр төлбөрийн дүнг тулган баталгаажуулна

4.3. НӨӨЦ САН

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн Хэрэглүүр
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 32 Санхүүгийн Хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн Хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөц (ОТХН) гэдэгт даатгалын гэрээний хугацаатай уялдуулан хувь тэнцүүлэх аргаар тооцоолж тайлант хугацаанд орлогоор хүлээн зөвшөөрөөгүй байгаа даатгалын хураамжийн хэсгийг ойлгоно.

Учирсан боловч мэдэгдээгүй хохирлын нөөц сан (УБМХНС) гэдэгт тайлагналын өдөр болон түүнээс өмнөх хугацаанд даатгалын тохиолдол нь болсон боловч даатгагчид мэдэгдээгүй байгаа даатгалын нөхөн төлбөрийг барагдуулахад шаардагдах дүнг ойлгоно.

Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сан (МБТХНС) гэдэгт даатгалын тохиолдол болсон тухай даатгагч мэдсэн болон төлөөгүй байгаа нөхөн төлбөрийг барагдуулахад шаардагдах дүнг ойлгоно.

Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сан (УБХБТБНС) гэдэгт тайлангийн хугацаанд даатгалын нөхөн төлбөрийн бодит түвшин нь тооцоолсон нөхөн төлбөрөөс давсан тохиолдолд тухайн хэсгийг нөхөн төлөхөд зориулсан нөөц санг ойлгоно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийг тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Учирсан боловч мэдэгдээгүй хохирлын нөөц санг тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц санг тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Учирч болзошгүй хохирлын нөөц санг тайлан гаргах үед СЗХ-ноос баталсан “Ердийн даатгалын нөөц сан бүрдүүлэх, зарцуулах, түүнд хяналт тавих журам”-ын дагуу хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн үлдэгдэл нь даатгалын хариуцлага эхэлсэн бөгөөд тайлагналын өдрөөр даатгалын хариуцлага дуусаагүй байгаа даатгалын гэрээ тус бүрийн хувьд даатгалын хураамжийг хувь тэнцүүлэх аргаар гэрээний үлдэх хугацаанд тооцсон дүн байна. Энэхүү тооцоололд хамрагдах даатгалын гэрээ нь давхар даатгалд хамрагдсан эсэхээс үл хамаарах ба Cut Through Clause-тай даатгалын гэрээ энэхүү тооцоололд хамаарахгүй.

Учирсан боловч мэдэгдээгүй хохирлын нөөц сангийн үлдэгдэл нь актуарчийн тооцоолсон дүн байна. Тооцоолох аргачлалыг Санхүүгийн зохицуулах хорооноос баталж болно. Энэхүү тооцоололд давхар даатгалаар болон буруутай этгээдээр эргүүлэн төлөгдөх нөхөн төлбөрийн

хэсгийг үл харгалзах ба даатгалын компаниас нөхөн төлбөрийг барагдуулахад шаардагдах нийт дүн байна. Харин давхар даатгалын гэрээ нь Cut Through Clause-тай даатгалын гэрээний нөхөн төлбөр энэхүү тооцоололд хамаарахгүй.

Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сангийн үлдэгдэл нь тайлагналын өдрөөр мэдэгдэж байгаа бөгөөд төлөөгүй байгаа нөхөн төлбөрүүдийг барагдуулахад шаардлагтай дүнгээр хэмжинэ. Үүнд даатгалын тохиолдол болсныг даатгагч мэдсэнээр тооцоолсон, материал хүлээн авсан ч шийдвэрлээгүй байгаа, шийдвэрлэсэн боловч төлөөгүй байгаа нөхөн төлбөрийн дүнгүүд хамаарна. Энэхүү тооцоололд давхар даатгалаар болон буруутай этгээдээр эргүүлэн төлөгдөх нөхөн төлбөрийн хэсгийг үл харгалзах ба даатгалын компаниас нөхөн төлбөрийг барагдуулахад шаардагдах нийт дүн байна. Харин давхар даатгалын гэрээ нь Cut Through Clause-тай даатгалын гэрээний нөхөн төлбөр энэхүү тооцоололд хамаарахгүй.

Учирч болзошгүй хохирлын нөөц санг даатгалын бүтээгдэхүүн бүрийн хувьд тодорхой аргачлалаар улирал бүрийн эцэст нэмж байгуулна. Тухайн Даатгалын бүтээгдэхүүний хувьд тайлант хугацаанд олгосон нөхөн төлбөр нь орлогод тооцсон хураамжаас их байвал илүү дүнгээр УБХБТБНСанг бууруулна.

Д. БҮРТГЭЛ

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн үлдэгдлийг тохируулах бүртгэл

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон ОТХНөөцийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн ОТХНөөцийн үлдэгдэлээс их байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: ОТХН-ийн өөрчлөлт

Кредит: ОТХНөөц

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон ОТХНөөцийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн ОТХНөөцийн үлдэгдэлээс бага байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: ОТХНөөц

Кредит: ОТХН-ийн өөрчлөлт

Учирсан боловч мэдэгдээгүй хохирлын нөөц сангийн үлдэгдлийг тохируулах бүртгэл

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон УБМХНСангийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн УБМХНСангийн үлдэгдэлээс их байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: Учирсан боловч мэдээгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Кредит: Учирсан боловч мэдээгүй хохирлын нөөц сан

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон УБМХНСангийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн УБМХНСангийн үлдэгдэлээс бага байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: Учирсан боловч мэдээгүй хохирлын нөөц сан

Кредит: Учирсан боловч мэдээгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сангийн үлдэгдлийг тохируулах бүртгэл

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон МБТХНСангийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн МБТХНСангийн үлдэгдэлээс их байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Кредит: Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сан

Тайлагналын өдрөөр тооцоолсон МБТХНСангийн дүн нь өмнөх тайлагналын өдрийн МБТХНСангийн үлдэгдэлээс бага байвал /хэлбэр бүрээр/:

Дебит: Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сан

Кредит: Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сангийн үлдэгдлийг тохируулах бүртгэл

УБХБТБНСанг нэмэгдүүлэхэд / хэлбэр бүрээр /:

Дебит: Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Кредит: Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сан

УБХБТБНСанг бууруулахад / хэлбэр бүрээр /:

Дебит: Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сан

Кредит: Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт

Е. ТОДРУУЛГА

- Тайлант хугацаанд гарсан нөөц сангийн өөрчлөлтийг төрөл тус бүрээр ангилан харуулж, тодруулна.
- Нөөц сан тооцоолсон аргачлалыг нөөц сангийн төрөл тус бүрээр тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- ОТХН болон МБТХНСангийн дэлгэрэнгүй бүртгэлийн үлдэгдлийг ерөнхий дэвтрийн үлдэгдэлтэй тулган шалгана.
- Актуарчийн тооцоолсон УБМХНС болон УБХБТБНСангийн үлдэгдлийг ерөнхий дэвтрийн үлдэгдэлтэй тулган шалгана.
- Нөөц сан тооцоолсон Актуарчийн тооцооллыг баримтжуулна.

4.4. ӨӨРИЙН ХӨРӨНГӨ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 2 Хувьцаанд суурилсан төлбөр
- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт, хэмжилт
- СТОУСТХ 17 Мөнгөн бус хөрөнгийг эзэмшигчдэд хуваарилах нь

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Эздийн өмч буюу өөрийн хөрөнгө нь компанийн бүх өр төлбөрийг барагдуулсны дараа үлдэх хөрөнгө юм.

Хувьцаа гэж компанид хөрөнгө оруулж, түүнийг үндэслэн санал өгөх, ногдол ашиг авах, компанийг татан буулгахад түүний эд хөрөнгөөс тодорхой хэсгийг өмчлөх эрхийг гэрчилж буй үнэт цаас юм. Хувьцаа нь энгийн болон давуу эрхийн хувьцаа гэсэн хоёр төрөлтэй байна.

Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө гэж даатгалын компаниас гаргасан нийт давуу эрхийн болон энгийн хувьцааны нэрлэсэн үнийн дүнг хэлнэ.

Нэмж төлөгдсөн капитал гэж хувьцааны нэрлэсэн үнээс илүү төлөгдсөн зөрүүг хэлнэ.

Халаасны хувьцаа гэж даатгалын компанийн гаргасан хувьцаанаасаа эргүүлэн худалдан авсан хувьцааг хэлнэ.

Тогтвортой байдлын нөөц сан гэж компани үндсэн үйл ажиллагаанаас ирээдүйд үүсч болзошгүй алдагдалыг санхүүжүүлэх зорилгоор хувь нийлүүлэгчдийн шийдвэрээр байгуулсан санг ойлгоно.

Халаасны хувьцаа гэж даатгалын компанийн гаргасан хувьцаанаасаа эргүүлэн худалдан авсан хувьцааг хэлнэ.

Хуримтлагдсан ашиг гэж үйл ажиллагаа эхэлсэн үеэс хуримтлагдаж, ногдол ашиг хуваарилах буюу сан байгуулсны дараа үлдэж буй цэвэр ашиг юм.

Бусад өөрийн хөрөнгө нь Тусгай зориулалтын сан, Хувьцаанд суурилсан төлбөр, Хувьцаа эзэмшигчдээс оруулсан бусад хөрөнгө, Гадаад валютын хөрвүүлэлтийн нөөц, бусад өөрийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Өөрийн хөрөнгө дараах шалгуурыг хангавал хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ:

- Ирээдүйд эдийн засгийн үр өгөөж гадагшлах магадлалтай;
- Өртгийг бодитой тооцох боломжтой.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Өөрийн хөрөнгийг түүхэн өртгөөр үнэлж, бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө

Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө нь энгийн болон давуу эрхийн хувьцаанаас бүрдэнэ. Хувьцаа нь компанийн дүрмээр тогтоосон нэрлэсэн үнэтэй байна.

Компанийн удирдлагын эрх бүхий субъектын шийдвэр, СЗХ-ны зөвшөөрлийг үндэслэн хувьцаа эзэмшигчдээс компанийн хувьцаат капиталыг нэмэгдүүлэхэд

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Энгийн (давуу эрхийн) хувьцаа

Давуу эрхийн хувьцааг гаргасан нөхцлөөс нь шалтгаалан өөрийн хөрөнгө болон өр төлбөрөөр бүртгэнэ. Компанийн тухай хуулийн дагуу давуу эрхийн хувьцаа гэж бусад төрлийн хувьцаа, ялангуяа энгийн хувьцаатай холбоотой зарим нэг давуу эрхийг агуулсан хувьцааг хэлнэ.

Компанийн гаргасан өрийн ба өмчийн хэрэглүүрийг хооронд нь ялгах зарчмыг НББОУС 32-д тодорхойлсон ба санхүүгийн хэрэглүүрийг ангилахдаа гэрээний хэлбэр бус харин агуулгыг анхаарна. Санхүүгийн хэрэглүүрийг ангилах үед ашиглагдах түүний "агуулга" нь тухайн хэрэглүүрийн гэрээний нөхцлөөр тодорхойлогдоно.

НББОУС 32-ын дагуу дараах хоёр нөхцөл зэрэг хангагдаж байгаа тохиолдолд тухайн хэрэглүүрийг өмчийн хэрэглүүр гэж тодорхойлсон:

- Бусад аж ахуйн нэгжид мөнгө болон бусад санхүүгийн хөрөнгө шилжүүлэх гэрээний бус үүрэг хүлээгээгүй,
Тухайн хэрэглүүрийг компанийн хувьцаагаар барагдуулах үед энэ нь дараах төрлийн хэлцэл болох бол,
- Компани тодорхойгүй тооны хувьцаа гарган өр төлбөрийг барагдуулах үүрэг хүлээгээгүй дериватив бус хэлцэл,
- Компани тодорхой тооны хувьцааг тогтсон дүн бүхий мөнгө болон бусад санхүүгийн хөрөнгөөр арилжаалах дериватив хэлцэл,

Дээрхээс бусад тохиолдолд компанийн гаргасан хэрэглүүрийг санхүүгийн өр төлбөр гэж үзнэ. Хэрэв гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн тулд тодорхой нөхцөл тавилгүйгээр мөнгөн болон бусад санхүүгийн хөрөнгийг шилжүүлэхээс татгалзах эрхгүй тохиолдолд тухайн хэлцлийг эздийн өмчөөр бүртгэнэ. Компани хувьцаа эзэмшигчдийн оруулсан хөрөнгө ба ногдол ашгийг төлөхөөс татгалзах эрхтэй тохиолдолд энэхүү давуу эрхтэй хувьцааг өөрийн хөрөнгөөр

ангилна. Хэрэв компани давуу эрхийн хувьцааг эргүүлэн төлөх буюу ногдол ашгийг заавал төлөх үүрэгтэй бол тухайн хувьцааг санхүүгийн өр төлбөр гэж үзнэ.

Давуу эрхийн хувьцааг өөрийн хөрөнгө гэж тодорхойлсон тохиолдолд дараах байдлаар бүртгэнэ:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (худалдсан үнээр)

Кредит: Давуу эрхийн хувьцаа (өөрийн хөрөнгө) (нэрлэсэн үнээр)

Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал (зөрүүгээр)

Давуу эрхийн хувьцааг өр төлбөр гэж тодорхойлсон тохиолдолд дараах байдлаар бүртгэнэ:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (худалдсан үнээр)

Кредит: Давуу эрхийн хувьцаа (өр төлбөр)

(Худалдсан үнээр буюу бодит үнэ цэнээр)

Зарим тохиолдолд өр төлбөрөөр бүртгэсэн давуу эрхийн хувьцаанд өмчийн опцион буюу энгийн хувьцаанд хөрвүүлэх опцион агуулагдсан байдаг. Энэ тохиолдолд давуу эрхийн хувьцаанд өр төлбөр, өөрийн хөрөнгө аль аль нь багтаж байгаа ба эдгээр хэрэглүүрийг анх гаргах үед салгаж бүртгэнэ.

Дебит: Мөнгөн хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Давуу эрхийн хувьцаа (өр төлбөр)

Кредит: Хувьцааны опшин (өөрийн хөрөнгө)

Нэмж төлөгдсөн капитал

Нэмж төлөгдсөн капитал нь хувьцааны нэрлэсэн үнээс илүү төлөгдсөн дүнг бүртгэдэг, хувьцааны урамшууллыг илэрхийлсэн данс юм.

Монгол Улсын "Компанийн тухай" хуулийн дагуу нэрлэсэн үнэтэй хувьцааг нэрлэсэн үнээс доогуур үнээр гаргахыг хориглоно.

Хувьцааг нэрлэсэн үнээс илүү үнээр гаргахад

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (худалдсан үнээр)

Кредит: Энгийн хувьцаа (нэрлэсэн үнээр)

Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал (үнийн зөрүүгээр)

Нэмж төлөгдсөн капитал данс нь халаасны хувьцаа, хувьцаа эргэлтээс гаргалттай холбоотой зарим ажил гүйлгээгээр өсч, буурна.

Халаасны хувьцаа

Компани өөрийн хувьцаагаа эргүүлэн худалдаж авсан бол халаасны хувьцаа гэж үзэх ба үүнд НББОУС 32- д заасны дагуу дараах шаардлага тавигдана:

- Халаасны хувьцааны дүнгээр өөрийн хөрөнгийг бууруулна. Компани өөрийн өмчийн хэрэглүүрийг эзэмшиж байгаа тул халаасны хувьцааг өөрийн хөрөнгөөс хасч харуулна.
- Компанийн өөрийн өмчийн хэрэглүүрийг худалдан авах, худалдах, шинээр гаргах, эргэлтээс гаргах зэрэг тохиолдолд ямар нэгэн орлого, зардал бүртгэхгүй. Халаасны хувьцаатай холбоотой арилжаа нь компанийн өөрийн өмчлөгчийн хувьд хийгдэх арилжаа учир орлого, зардал олох арилжаа биш юм.
- Компанийн өөрийн өмчийн хэрэглүүрээ худалдан авах, худалдахтай холбоотой төлсөн буюу төлөгдсөн мөнгийг өөрийн хөрөнгөнд бүртгэнэ.
- Халаасны хувьцааг өртгийн ба нэрлэсэн үнийн аргаар бүртгэнэ.

1. Халаасны хувьцааг бүртгэх нэрлэсэн үнийн арга

Компани хувьцаагаа эргүүлэн худалдан авахад "Халаасны хувьцаа" дансанд нэрлэсэн үнээр нь бүртгэнэ.

Дебит: Халаасны хувьцаа (нэрлэсэн үнээр)

Дебит эсвэл Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал (үнийн зөрүүгээр)

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (төлсөн дүнгээр)

Хэрэв халаасны хувьцааг эргүүлэн худалдаж, эргэлтэнд гаргасан бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (худалдсан дүнгээр)

Дебит эсвэл Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал (үнийн зөрүүгээр)

Кредит: Халаасны хувьцаа (нэрлэсэн үнээр)

2. Халаасны хувьцааг бүртгэх өртгийн арга

Компани хувьцаагаа эргүүлэн худалдан авахад "Халаасны хувьцаа" дансанд төлсөн дүнгээр буюу өртгөөр нь бүртгэнэ.

Дебит: Халаасны хувьцаа (өртгөөр)

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (төлсөн дүнгээр)

Хэрэв халаасны хувьцааг эргүүлэн худалдаж, эргэлтэнд гаргасан бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө (худалдсан дүнгээр)

Дебит эсвэл Кредит: Нэмж төлөгдсөн капитал (зөрүүгээр)

Кредит: Халаасны хувьцаа (өртгөөр)

Нэмж төлөгдсөн капитал дансны үлдэгдэл хүрэлцэхгүй тохиолдолд нэмж төлөгдсөн капитал дансыг тэглэсний дараа уг нэмж төлөгдсөн капитал дансны дебит талд бичигдэх дүнг хуримтлагдсан ашиг дансанд бүртгэнэ.

Тогтвортой байдлын нөөц сан

Тогтвортой байдлын нөөц санг хувь нийлүүлэгчдийн шийдвэрт заасан дүнгээр байгуулах үед

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг (холбогдох данс)

Кредит: Тогтвортой байдлын нөөц сан

Тогтвортой байдлын нөөц санг зориулалтын дагуу зарцуулах үед

Дебит: Тогтвортой байдлын нөөц сан

Кредит: Холбогдох данс

Хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдэл

Хөрөнгийн дахин үнэлгээний нэмэгдлийг үндсэн хөрөнгө, биет бус хөрөнгө, үнэт цаас, санхүүгийн хөрөнгөнд дахин үнэлгээний загварыг ашигласан, мөн компани хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийг бодит үнэ цэнээр бүртгэсэн бол данснаас хасах хүртэл бодит үнэ цэнд гарсан өөрчлөлтийг өөрийн хөрөнгөнд бүртгэнэ .

(Бүртгэлийг Үндсэн хөрөнгө, Биет бус хөрөнгө, Үнэт цаас, Санхүүгийн хөрөнгө, Хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгө хэсгээс харна уу)

Хуримтлагдсан ашиг, алдагдал

Компани үүсгэн байгуулагдснаас хойшхи хугацаанд хуримтлагдсан ашиг, алдагдлын нийлбэр юм.

Хуримтлагдсан ашгийг нэмэгдүүлэх эсвэл бууруулах дараах нийтлэг зүйлс байна.

Хуримтлагдсан ашгийн дебит:

- Тайлант үеийн цэвэр алдагдал

- Өмнөх үеийн залруулга ба нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт

- Ногдол ашиг хуваарилалт
- Халаасны хувьцааны гүйлгээ
- Тусгай зориулалтын сан байгуулах

Хуримтлагдсан ашгийн кредит:

- Тайлант үеийн цэвэр ашиг
- Өмнөх үеийн залруулга, нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт
- Тусгай зориулалтын сан хаах буцаалт

Тайлант жилийн эцэст компани, түүний салбарууд хаалтын гүйлгээ хийж, тухайн жилийн цэвэр ашиг, алдагдлыг тодорхойлно.

Тайлант үеийн болон өмнөх жилийн хуримтлагдсан ашгийг тусдаа дансанд бүртгэнэ.

Ашгийн хуваарилалт

Компани хувьцаа эзэмшигчдийн хурал ба удирдлага тайлант жилийн цэвэр ашгийг хуваарилах шийдвэр гаргаж, ногдол ашиг хуваарилах талаар Санхүүгийн зохицуулах хорооноос зөвшөөрөл авна.

Ногдол ашиг мөнгөөр олгохоор зарласан үед

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг

Кредит: Ногдол ашгийн өглөг

Ногдол ашгийг мөнгөөр олгоход

Дебит: Ногдол ашгийн өглөг

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Ногдол ашгийг хувьцаагаар хуваарилахаар шийдвэрлэсэн бол

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг

Кредит: Энгийн хувьцаа /Давуу эрхийн хувьцаа/

Жилийн цэвэр ашгаас тусгай зориулалтын сангуудад хөрөнгө хуваарилахаар шийдвэрлэсэн бол хуваарилах хөрөнгийн дүнгээр

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг

Кредит: Эздийн өмчийн холбогдох данс

Бусад өөрийн хөрөнгө

Тусгай зориулалттай сан

Компанийн хувьцаа эзэмшигчид эсвэл бусад эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр сан байгуулж болно.

Тусгай зориулалттай санг байгуулахад

Дебит: Хуримтлагдсан ашиг, алдагдал

Кредит: Тусгай зориулалтын сан

Тусгай зориулалтын сангаас зориулалтын дагуу хөрөнгө зарцуулахад

Дебит: Тусгай зориулалтын сан

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хувьцаанд суурилсан төлбөр

Даатгалын компаниас ажилтан, албан хаагчиддаа хувьцаа, түүнтэй адилтгах өмчийн хэрэглүүрээр (жишээлбэл, хувьцааны опшин) эсвэл түүнд суурилсан мөнгөн төлбөрөөр шагнал, урамшуулал олгох, гуравдагч этгээдэд төлбөр тооцоо барагдуулахыг хувьцаанд суурилсан төлбөр гэнэ. СТОУС 2 -ыг дараах төлбөр тооцоонд мөрдөнө:

- хувьцаагаар төлөгдөх төлбөр;

- хувьцаанд суурилсан мөнгөөр төлөгдөх төлбөр;
- Компани бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан аваад, гэрээний нөхцлийн дагуу уг бараа, ажил, үйлчилгээний төлбөрийг мөнгөөр (бусад хөрөнгөөр) эсвэл хувьцаа гарган барагдуулах сонголт олгож байгаа тохиолдол.

Хэрэв компанийн ажилтнууд болон гуравдагч этгээд компанид үйлчилгээ үзүүлээд, түүнийхээ төлбөрт компанийн толгой компани эсвэл компанийн нэгдлийн бусад компанийн өмчийн хэрэглүүрийг авч байгаа тохиолдолд уг ажил гүйлгээг СТОУС 2-д нийцүүлэн бүртгэх ба компани уг ажил гүйлгээг хувьцаанд суурилсан төлбөрийн дансаар дамжуулан бүртгэнэ.

Баталгаажих хугацаа гэдэг нь хувьцаанд суурилсан төлбөрийн хэлцэлд заасан баталгаажих бүх нөхцөл хангагдах хугацааг хэлнэ. Баталгаажих нөхцөл гэж компани бараа, ажил, үйлчилгээг авч, хувьцаанд суурилсан төлбөрийн хэлцлийн дагуу төлбөрийг мөнгө, бусад хөрөнгө, өөрийн өмчийн хэрэглүүрээр нөгөө талд барагдуулах үүрэг хүлээсэн эсэхийг тогтоох нөхцлийг ойлгоно. Зөвшөөрсөн өдөр гэж компани ба нөгөө тал хувьцаанд суурилсан төлбөрийн хэлцлийн бүх нөхцлийг харилцан зөвшөөрч, уг хэлцлийг байгуулсан өдөр юм. Зөвшөөрсөн өдөр компани нь харилцагч талдаа баталгаажих нөхцлийг тавьж, мөнгө, бусад хөрөнгө, өөрийн өмчийн хэрэглүүрийг эзэмших эрхийг шилжүүлнэ. Хэрэв уг хэлцэл зайлшгүй батлагдах үйл явц бол түүнийг зөвшөөрсөн өдрийг батлагдсан өдөр гэж тооцно.

Хувьцаагаар төлөгдөх төлбөр гэж компани хувьцааны төлбөрт бараа, ажил, үйлчилгээ авсан эсвэл бараа, ажил, үйлчилгээг худалдан авахдаа үнийг нь мөнгөөр бус хувьцаагаар барагдуулахыг хэлнэ. Энэ тохиолдолд компани мөнгөөр төлбөрийг барагдуулах үүрэг хүлээхгүй.

Мөнгөөр төлөгдөх хувьцаанд суурилсан төлбөр бүхий ажил гүйлгээ гэж өр төлбөрөөр тооцон компанийн бэлтгэн нийлүүлэгчдэд төлөх бараа, ажил, үйлчилгээний үнийг компани, компанийн нэгдэлд багтсан аж ахуйн нэгжийн өмчийн хэрэглүүрийн үнэд үндэслэн тооцсон ажил гүйлгээг хэлнэ.

1. Хувьцаанд суурилан төлбөр барагдуулах тухай хэлцэл хийгдсэнээр холбогдох өөрийн хөрөнгийг бүртгэнэ (өмчөөр хаагдах хувьцаанд суурилсан төлбөр).\

Дебит: Зардлын холбогдох данс / Хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Хувьцааны опцион

Ажилтнуудтай холбоотой хувьцаанд суурилсан төлбөрийн хувьд холбогдох зардлын дансыг ашиглана. Гэхдээ гуравдагч талын хувьд хөрөнгө худалдан авахын тулд хувьцаа гаргасан бол хөрөнгийн дансанд бүртгэнэ. Бэлтгэн нийлүүлэгч үйлчилгээ үзүүлсэн тохиолдолд зардалд бүртгэнэ.

Компани үйлчилгээг үзүүлж дууссаны дараа хувьцаанд суурилсан төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Ажилтнуудтай холбоотой өмчөөр хаагдах хувьцаанд суурилсан төлбөрийн хувьд компани ажилтны үзүүлсэн үйлчилгээг хэмжихдээ зөвшөөрсөн өмчийн хэрэглүүрийн бодит үнэ цэнийг ашиглах ба өөрийн хөрөнгийг шууд нэмэгдүүлэн бүртгэнэ.

Өмчөөр хаагдах төлбөрт хамаарах зардлыг зөвшөөрсөн өмчийн хэрэглүүрийн бодит үнэ цэнд үндэслэн баталгаажих хугацаанд хуваарилж бүртгэнэ. Бодит үнэ цэнийг зөвшөөрсөн өдрөөр үнэлэх ба цаашид дахин үнэлэхгүй.

Хэрэв зөвшөөрсөн өмчийн хэрэглүүрийг шууд баталгаажуулсан бол нөгөө тал уг өмчийн хэрэглүүрийг тодорхой нөхцөл тавилгүй эзэмших эрх үүсгэхийн тулд нэмэлт үйлчилгээ үзүүлэх шаардлагагүй болно. Энэ тохиолдолд зөвшөөрсөн өдрөөр компани үзүүлсэн үйлчилгээг бүрэн хүлээн зөвшөөрч, өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэн бүртгэнэ.

Зохих бүртгэлийг хийхийн тулд СТОУС 2-д заасан шинжилгээг гүйцэтгэнэ.

2. Хэрэв төлбөрийг хувьцааны үнэнд суурилан тогтоосон боловч төлбөрийг эцэстээ мөнгөөр төлөх бол өр төлбөрт хүлээн зөвшөөрнө (мөнгөөр төлөгдөх хувьцаанд суурилсан төлбөр).

Дебит: Зардлын холбогдох данс эсвэл Хөрөнгийн холбогдох данс

Кредит: Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опцион

Дээр дурдсанаар ажилтнуудтай холбоотой хувьцаанд суурилсан төлбөрийг ажилтнуудтай холбоотой зардалд бүртгэнэ. Гэхдээ гуравдагч этгээдийн хувьд хөрөнгө худалдан авахын тулд хувьцаа гаргасан бол хөрөнгийн дансанд бүртгэнэ. Гуравдагч этгээд үйлчилгээ үзүүлсэн тохиолдолд зардалд бүртгэнэ.

Хувьцаанд суурилсан төлбөртэй холбоотой өр төлбөрийг тайлагналын хугацаа бүрийн төгсгөлд бодит үнэ цэнээр дахин үнэлж, уг үнэлгээгээр үүссэн зөрүүг тухайн тайлант хугацааны орлого, зардалд хүлээн зөвшөөрнө.

Компани баталгаажих хугацааг анхаарч үзсэний үндсэн дээр үзүүлсэн үйлчилгээний зардал болон холбогдох өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ. Хувьцааны зарим эрхийг шууд зөвшөөрсөн байдаг ба энэ тохиолдолд ажилтнуудад мөнгө авах эрх үүсгэхийн тулд тодорхой хугацаанд ажиллах шаардлагагүй байдаг. Үгүйсгэх нотолгоо олдохгүй тохиолдолд хувьцааны эрх авах ажилтнууд зохих ёсоор ажиллаж, нөхцлийг хангасан гэж компани үзнэ. Иймээс компани ажилтнуудтай холбоотой зардлыг шууд бүртгэж, холбогдох өр төлбөрийг хүлээн зөвшөөрнө. Хэрэв ажилтнууд тодорхой хугацаанд ажиллах хүртэл хувьцааны эрхийг баталгаажуулахгүй тохиолдолд холбогдох зардал, өр төлбөрийг уг хугацаанд хуваарилж бүртгэнэ.

Төлбөрийг мөнгөөр төлж барагдуулсан бол

Дебит: Мөнгөөр төлөгдөх хувьцааны опцион

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Хэрэв төлбөрийг мөнгөөр барагдуулаагүй тохиолдолд компани тухайн нөхцөл байдалд үндэслэн бүртгэнэ.

3. Хэрэв хувьцаанд суурилан төлбөрийг мөнгөөр эсвэл өмчийн хэрэглүүрээр аль алианаар авч болох сонголттой нөхцөлд үүнийг мөнгөөр төлөгдөх хувьцаанд суурилсан төлбөрийн нэгэн адил бүртгэх ба өр төлбөр үүсгэнэ.

Хувьцаанд суурилсан төлбөрийн нөхцөл өөрчлөгдөхөд компани СТОУС 2-д заасан байдлаар дэлгэрэнгүй шинжилж, нөхцөл байдалд тохирох бүртгэлийг хөтөлнө.

Хувьцаа эзэмшигчдээс оруулсан бусад хөрөнгө

Хувьцаа эзэмшигчдээс компанид хандивласан хөрөнгөөр өөрийн хөрөнгөө нэмэгдүүлж бүртгэнэ.

Хувьцаа эзэмшигчийн оруулсан хөрөнгийг компани эргүүлэн өгөх үүрэг хүлээгээгүй бөгөөд үүний дүнгээр хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг нэмэгдүүлээгүй тохиолдолд:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хувьцаа эзэмшигчдээс оруулсан бусад хөрөнгө

Зах зээлийн хүүгээс доогуур хүүтэй зээлийг хувьцаа эзэмшигчдээс авсан тохиолдолд анх удаа хүлээн зөвшөөрөх үед үүсэх олзыг өөрийн хөрөнгөнд бүртгэнэ:

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Бусад өөрийн хөрөнгө /Нэмж төлөгдсөн капитал

Кредит: Бусад эх үүсвэр (эсвэл өр төлбөрийн холбогдох данс)

Нэмэлт хүүний зардлыг (зах зээлийн хамгийн өндөр хүүний түвшинг ашиглан тооцсон) орлогын тайланд (өөрийн хөрөнгөнд бус) хүлээн зөвшөөрдөг тул анх удаад хүлээн зөвшөөрөх үед үүсэх олзыг хорогдуулан бүртгэхгүй.

Гадаад валютын хөрвүүлэлтийн нөөц

Компанийн бүртгэлийн валют нь компанийн нэгдлийн бүртгэлийн валютаас зөрүүтэй үед санхүүгийн тайлангийн хөрвүүлэлтээс үүссэн ханшийн зөрүүг бүртгэнэ. Энэ тохиолдолд гадаад дахь охин компанийн санхүүгийн тайланг төгрөгт хөрвүүлэх үед үүссэн зөрүүг тухайн тайланд жилд багтаан энэ дансанд бүртгэнэ.

Е. ТОДРУУЛГА

Компани өөрийн хөрөнгөтэй холбогдуулан дараах зүйлсийг санхүүгийн тайланд тодруулна

- Хувь нийлүүлсэн хөрөнгийг бүрдүүлж буй хувьцааны тоо ширхэг, нэрлэсэн үнэ, хувьцаанд хамааралтай эрх, давуу эрх, эрхийн хязгаарлалт болон тайлант хугацаанд нэмж гаргасан хувьцааны тоо, үүссэн нэмж төлөгдсөн капитал, хувь нийлүүлсэн хөрөнгөнд гарсан бусад өөрчлөлт, халаасны хувьцаанд гарсан өөрчлөлт, гаргасан хувьцааны опшин зэргийг тодруулна.
- Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт, алдааны залруулгын улмаас хуримтлагдсан ашгийн эхний үлдэгдэлд гарсан залруулгын дүнг тодруулж, дэлгэрэнгүй тайлбар хийнэ.
- Холбогдох стандартанд шаардсаны дагуу бусад дэлгэрэнгүй орлогыг тодруулна.
- Өөрийн хөрөнгөнд багтсан сангууд, тэдгээрийн зорилгыг тодруулна.
- Хувьцаа эзэмшигчидтэй хийсэн өмчийн ажил гүйлгээг тодруулна.
- Холбогдох бүх мэдээллийг Өмчийн өөрчлөлтийн тайланд толилуулна.
- Эздийн өмчийг ангилал тус бүрээр тодруулна.

Ё. ХЯНАЛТ

- Ажилтнуудын ажил үүргийг зааглан тусгаарлана.
- Хувьцаа эзэмшигч бүрээр дэлгэрэнгүй бүртгэл хөтөлнө.
- Дэлгэрэнгүй бүртгэлийг дансны гүйлгээ, үлдэгдэлтэй тохируулна.
- Өөрийн хөрөнгийн зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг хангана.
- Тусгай зориулалтын сангуудын зарцуулалтыг компанийн эрх бүхий удирдлагаас баталж, хяналт тавина.

ТАВ. ОРЛОГО БА ЗАРДАЛ

5.1. ДААТГАЛЫН ОРЛОГО

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 4 Даатгалын гэрээ
- СТОУС 7 Санхүүгийн хэрэглүүр: Тодруулга
- СТОУС 9 Санхүүгийн хэрэглүүр
- СТОУС 13 Бодит үнэ цэнийн хэмжилт
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө
- НББОУС 32 Санхүүгийн хэрэглүүр: Толилуулга
- НББОУС 39 Санхүүгийн хэрэглүүр: Хүлээн зөвшөөрөлт ба хэмжилт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Орлого нь тайлант хугацаанд хөрөнгийн дотогшлох урсгал болон хөрөнгийн сайжруулалт, эсвэл хувь нийлүүлэгчдээс оруулсан хөрөнгөтэй холбоогүйгээр өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлж, өр төлбөрийг бууруулах хэлбэрээр гарах эдийн засгийн үр өгөөжийн өсөлт юм.

Даатгалын орлогод даатгалын хураамжийн орлого, давхар даатгалын шимтгэлийн орлого, давхар даатгагчийн хариуцсан нөхөн төлбөр, буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөр, хөрөнгө оруулалтын орлого зэрэг хамаарна.

Даатгалын хураамжийн орлого гэж Даатгалын гэрээний үндсэн дээр даатгуулагч даатгалын зүйлээ даатгуулсны төлөө даатгагчид төлөх төлбөр юм.

Давхар даатгалын шимтгэлийн орлого гэж давхар даатгагчтай давхар даатгалын гэрээ байгуулсны төлөө давхар даатгагчаас төлөх шимтгэл юм.

Давхар даатгагчийн хариуцсан нөхөн төлбөр гэж давхар даатгалын гэрээний дагуу давхар даатгагчаас авсан буюу авахаар тохиролцсон даатгалын нөхөн төлбөрийг ойлгоно.

Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөр гэж даатгалын зүйлд даатгалын эрсдэл тохиолдож даатгагчаас нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид төлсөн бөгөөд тухайн нөхөн төлбөрийн зарим хэсгийг эсвэл бүхэлд нь буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлэхийг ойлгоно.

Хөрөнгө оруулалтын орлого гэж нөөц сангийн хөрөнгө, дүрмийн сангийн хөрөнгө болон тайлант үед хийх төлбөрийн хэмжээнээс давсан сул чөлөөтэй хөрөнгийг аривжуулах зорилгоор байршуулснаар олох орлого, олзыг ойлгоно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Орлогыг дараах нөхцөл бүрдсэнээр хүлээн зөвшөөрнө

- Орлогын дүнг бодитой тооцон гаргах боломжтой,
- Ажил гүйлгээний эцсийн өгөөжийг хүртэх магадлалтай байх

Даатгалын хураамжийн орлогыг даатгалын гэрээ байгуулагдсан бөгөөд даатгагчийн хүлээх даатгалын хариуцлага эхлэх өдрөөр даатгалын хураамжийн орлогыг хүлээн зөвшөөрнө. Даатгалын хариуцлага эхлэх өдөр нь гэрээ байгуулагдсан өдрөөс өмнө байвал гэрээ байгуулсан өдрөөр даатгалын хураамжийн орлогыг хүлээн зөвшөөрнө. Хэрэв тухайн даатгалын хураамж нь давхар даатгалд даатгуулсан ба (Cut through clause) буюу давхар даатгагч даатгалын нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид шууд олгохоор зааж Даатгалын компанийг нөхөн төлбөрийн үүргээс бүрэн чөлөөлж, түүний үүргийг Давхар даатгагч өөртөө шилжүүлэн авсан бол Даатгалын хураамжийн орлогыг орлогоор хүлээн зөвшөөрч, орлого үр дүнгийн тайланд тусгахгүй.

Давхар даатгалын шимтгэлийн орлогыг давхар даатгагчтай давхар даатгалын гэрээ байгуулж давхар даатгагчийн даатгалын хариуцлага эхэлснээр хойшлогдсон орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Хойшлогдсон давхар даатгалын шимтгэлийн орлогыг холбогдох давхар даатгалын гэрээний хугацаанд хувь тэнцүүлэн давхар даатгалын шимтгэлийн орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Давхар даатгагчийн хариуцсан нөхөн төлбөрийг даатгалын зүйлд давхар даатгалын гэрээнд заасан эрсдэл тохиолдож давхар даатгагчаас хохирлыг барагдуулахаар шийдвэрлэсэн үед орлогоор хүлээн зөвшөөрнө. Хэрэв давхар даатгагчаас хохирлыг барагдуулахаар шийдвэрлээгүй боловч давхар даатгагч нөхөн төлбөрийг урьдчилж төлсөн бөгөөд уг төлбөрийг буцаах магадлалгүй бол орлогоор хүлээн зөвшөөрнө.

Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөрийг даатгалын тохиолдол болсон бөгөөд тухайн нөхөн төлбөрийг буруутай этгээд төлсөн эсвэл буруутай этгээдийн төлөх нь тодорхой болсон үед хүлээн зөвшөөрнө.

Хөрөнгө оруулалтын орлогыг компани хөрөнгө оруулалтынхаа өгөөжийг хүртэх магадлалтай, орлогын дүнг бодитой тооцох боломжтой үед хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Орлогыг хүлээн авсан эсвэл хүлээн авахаар хүлээгдэж буй төлбөрийн бодит үнэ цэнээр хэмжинэ.

Даатгалын хураамжийн орлогыг даатгалын гэрээний дагуу даатгалын хураамжийг хүлээн авсан эсвэл хүлээн авахаар хүлээгдэж буй даатгалын хураамжийн бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ.

Давхар даатгалын шимтгэлийн орлогыг хойшлогдсон давхар шимтгэлийн орлогоос хувь тэнцүүлэн тооцсон дүнгээр бүртгэнэ. Хэрэв тухайн даатгал нь давхар даатгалд даатгуулсан (Cut through clause) буюу давхар даатгагч даатгалын нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид шууд олгохоор зааж Даатгалын компанийг нөхөн төлбөрийн үүргээс бүрэн чөлөөлж, түүний үүргийг Давхар даатгагч өөртөө шилжүүлэн авсан бол хойшлогдсон давхар шимтгэлийн орлогоос хувь тэнцүүлэн тооцсон дүнгээр бүртгэнэ. Давхар даатгагчийн хариуцсан нөхөн төлбөрийг давхар даатгагчийн олгохоор шийдвэрлэсэн дүнгээр, хэрэв давхар даатгагчаас хохирлыг барагдуулахаар шийдвэрлээгүй боловч нөхөн төлбөрийг урьдчилж төлсөн бөгөөд уг төлбөрийг буцаах магадлалгүй бол уг төлбөрийн хэмжээгээр бүртгэнэ.

Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөрийг буруутай этгээдийн төлсөн эсвэл буруутай этгээдээр төлүүлэх дүнгийн бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ.

Хөрөнгө оруулалтын орлогыг хүлээн авсан эсвэл үүссэн авлага болон орлогын бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Даатгалын хураамжийн орлого

Даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгалын хураамжийг орлогод бүртгэх үед.

Даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгалын хариуцлага эхлээгүй боловч даатгалын хураамж төлөгдсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Урьдчилж орлого даатгалын орлого

Даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгалын хариуцлага эхэлж хураамжийг бүрэн төлсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын хураамжийн орлого

Даатгалын хураамжийг хэсэгчлэн төлж байгаа үед

Дебит: Даатгалын хураамжийн авлага

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Даатгалын Хураамжийн орлого

Даатгалын гэрээ байгуулагдаж даатгагчийн хариуцлага эхэлсэн үед

Дебит: Даатгалын хураамжийн авлага

Кредит: Даатгалын хураамжийн орлого

Даатгалын хураамжийн орлогын бүртгэлийг харгалзах даатгалын хэлбэрт тусган бүртгэнэ. Тухайлбал, Хүүхдийн гэнэтийн ослын даатгалын хураамжийн орлогыг тухайн бүтээгдэхүүний харгалзах хэлбэр болох Гэнэтийн ослын даатгалын орлого дансанд бүртгэнэ.

Давхар даатгалын шимтгэлийн орлого

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгагчийн даатгалын хариуцлага эхэлснээр давхар даатгалын шимтгэлийг бүрэн төлсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгагчийн даатгалын хариуцлага эхэлснээр давхар даатгалын шимтгэлийг бүртгэх үед

Дебит: Давхар даатгагчаас авах шимтгэлийн авлага

Кредит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Давхар даатгалын шимтгэлийн орлогын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг бүртгэх үед

Дебит: ДД-ын хойшлогдсон шимтгэлийн орлого

Кредит: Давхар даатгалын шимтгэлийн орлого

Хэрэв давхар даатгалын гэрээ Cut through clause нөхцөлтэй бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Давхар даатгалын шимтгэлийн орлого

Давхар даатгалын хариуцсан нөхөн төлбөр

Давхар даатгагчаас нөхөн төлбөр төлөхөөр шийдвэрлэсэн бол

Дебит: Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага

Кредит: Давхар даатгалын хариуцсан нөхөн төлбөр

Давхар даатгагчаас шийдвэрлэсэн нөхөн төлбөр төлөгдсөн бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага

Давхар даатгагчаас хохирлыг барагдуулахаар шийдвэрлээгүй боловч нөхөн төлбөрийг урьдчилж төлсөн бөгөөд уг төлбөрийг буцаах магадлалгүй бол

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Давхар даатгалын хариуцсан нөхөн төлбөр

Давхар даатгагчаас урьдчилж төлсөн нөхөн төлбөрийн шийдвэр гарсан үед шийдвэрлэсэн болон урьдчилж төлсөн дүнгийн зөрүүгээр дараах бичилт хийнэ.

Дебит: Давхар даатгагчаас авах нөхөн төлбөрийн авлага

Кредит: Давхар даатгалын хариуцсан нөхөн төлбөр

Буруутай этгээдээр төлүүлсэн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөр

Буруутай этгээдээр төлүүлэх нь тодорхой болсон үед

Дебит: Буруутай этгээдээс авах авлага

Кредит: Буруутай этгээдийн хариуцсан нөхөн төлбөр

Буруутай этгээдээс авах авлага төлөгдсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Буруутай этгээдээс авах авлага

(Хөрөнгө оруулалтын орлогын дансны бүртгэлийг Хөрөнгө оруулалт хэсгээс харна уу)

5.2. ДААТГАЛЫН ЗАРДАЛ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- СТОУС 4 Даатгалын гэрээ
- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 18 Орлого
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Зардал нь хувьцаа эзэмшигчдэд олгосон хуваарилалттай холбоогүй, өөрийн хөрөнгийг бууруулж буй хөрөнгийн хорогдол буюу гадагшлах урсгал эсвэл өр төлбөр үүсэх зэрэг хэлбэрээр тайлант хугацаанд бий болсон эдийн засгийн өгөөжийн бууралт юм.

Даатгалын гэрээнүүдийн хувьд өнгөрсөн үйл явдлын үр дүнд үүссэн үүрэг хариуцлагыг төлөх магадлалтай, төлбөрийн дүнг тооцоолох боломжтой болсон үед нь нөөц гэж хүлээн зөвшөөрч зардалд тусгана.

Давхар даатгалын хураамж гэж давхар даатгалын гэрээний үндсэн дээр даатгагч өөрийн даатгалын эрсдлийг давхар даатгагчид шилжүүлсний төлөө төлөх төлбөр юм.

Даатгалын хураамжийн буцаалт гэж даатгалын гэрээ цуцлагдахад гэрээний үлдэх хугацаанд ногдох хураамжаас гэрээнд заасны дагуу даатгуулагчид өгөх даатгалын хураамж юм.

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн өөрчлөлт нь ОТХНөөцийг байгуулах болон зарцуулах зориулалт бүхий орлого, зардлын данс юм. ОТХНөөцийг нэмж байгуулах үед зардал, бууруулж байгуулах үед орлого утгатай байна.

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт нь Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийг байгуулах болон зарцуулах зориулалт бүхий орлого, зардлын данс юм. Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийг нэмж байгуулах үед орлого, бууруулж байгуулах үед зардал утгатай байна.

Нөхөн төлбөрийн зардал гэж даатгалын зүйлд даатгалын гэрээнд заасан эрсдэл тохиолдож даатгагчаас хохирлыг барагдуулахаар олгож буй төлбөрийг ойлгоно.

Нөхөн төлбөрийн нөөц сангийн өөрчлөлт нь УБМХНС болон МБТХНСанг байгуулах болон зарцуулах зориулалт бүхий орлого, зардлын данс юм. УБМХНС болон МБТХНСанг нэмж байгуулах үед орлого, бууруулж байгуулах үед зардал утгатай байна.

Нөхөн төлбөрийн нөөцийн Давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт нь УБМХНС болон МБТХНСангийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийг байгуулах болон зарцуулах зориулалт бүхий орлого, зардлын данс юм. Даатгалын нөөцийн Давхар даатгагчид ногдох УБМХНС болон МБТХНСанг нэмж байгуулах үед орлого, бууруулж байгуулах үед зардал утгатай байна.

Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт нь УБХБТБНСанг байгуулахад зориулсан зардлын данс юм.

Даатгалын гэрээний зардал гэж даатгалын хураамжийн дүнтэй хамааралтай гарсан зардал хамаарна.. Тухайлбал даатгалын зуучлагч, төлөөлөгчид олгосон даатгалын шимтгэл гэх мэт.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Зардлыг дараах нөхцөлд хүлээн зөвшөөрнө:

- Зардлын дүнг бодитой тооцох боломжтой;
- Ажил гүйлгээний үр дүнд эдийн засгийн өгөөж буурсан

Гарсан зардал болон олсон орлогын хоорондох шууд хамаарлыг үндэслэн орлогын тайланд зардлыг хүлээн зөвшөөрнө. Орлого, зардал уялдана гэдэг нь нэг ажил гүйлгээ эсвэл бусад үйл

явдлын шууд ба хамтарсан үр дүн болж, орлого ба зардлыг нэгэн зэрэг буюу нэгтгэн хүлээн зөвшөөрөхийг хэлнэ.

Давхар даатгалын хураамжийн зардлыг давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгагчийн хүлээх даатгалын хариуцлага эхлэх өдрөөр давхар даатгалын хураамжийн зардлыг хүлээн зөвшөөрнө. Давхар даатгалын хариуцлага эхлэх өдөр нь гэрээ байгуулагдсан өдрөөс өмнө байвал гэрээ байгуулсан өдрөөр давхар даатгалын хураамжийн зардлыг хүлээн зөвшөөрнө. Хэрэв давхар даатгалын гэрээ (Cut through clause) буюу давхар даатгагч даатгалын нөхөн төлбөрийг даатгуулагчид шууд олгохоор зааж Даатгалын компанийг нөхөн төлбөрийн үүргээс бүрэн чөлөөлж, түүний үүргийг Давхар даатгагч өөртөө шилжүүлэн авсан бол давхар даатгалын хураамжийн зардлыг зардлаар хүлээн зөвшөөрч, орлого үр дүнгийн тайланд тусгахгүй.

Даатгалын хураамжийн буцаалтыг даатгалын гэрээ цуцлагдсан өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Нөхөн төлбөрийн зардлыг даатгуулагчийн даатгалын зүйлд даатгалын гэрээнд заасан эрсдэл тохиолдож даатгагчаас даатгуулагчид хохирлыг төлсөн үед хүлээн зөвшөөрнө.

Нөхөн төлбөрийн нөөц сангийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Даатгалын нөөцийн Давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

УБХБТБНСангийн өөрчлөлтийг ногдох хэсгийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

Даатгалын гэрээний зардлыг даатгуулагчтай даатгалын гэрээ байгуулж даатгалын хураамжийн орлогыг хүлээн зөвшөөрөх үед даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлаар хүлээн зөвшөөрнө. Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлыг холбогдох даатгалын гэрээний хугацаанд хувь тэнцүүлэн даатгалын гэрээний зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Зардлыг төлсөн мөнгө эсвэл үүссэн өглөгийн бодит үнэ цэнээр үнэлнэ.

Давхар даатгалын хураамжийн зардлыг давхар даатгалын гэрээний хураамжийн нийт дүнгээр бүртгэнэ.

Даатгалын хураамжийн буцаалтыг даатгалын гэрээнд заасны дагуу тооцоолсон даатгагчаас даатгуулагчид төлөх даатгалын хураамжийн буцаалтын дүнгээр бүртгэнэ.

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн өөрчлөлтийг тайлагналын өдрөөрх ОТХНөөцийн үлдэгдлээс өмнөх тайлагналын өдрийн ОТХНөөцийн эцсийн үлдэгдлийг хасаж тодорхойлно. Энэхүү ялгавар нь эерэг утгатай бол ОТХНөөцийн өсөлт, сөрөг утгатай бол ОТХНөөцийн бууралт болно.

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлтийг тайлагналын өдрөөрх Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн үлдэгдлээс өмнөх тайлагналын өдрийн Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн эцсийн үлдэгдлийг хасаж тодорхойлно. Энэхүү ялгавар нь эерэг утгатай бол Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өсөлт, сөрөг утгатай бол Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн бууралт болно.

Нөхөн төлбөрийн зардлыг даатгагчийн төлсөн дүнгээр бүртгэнэ. Даатгалын нөхөн төлбөрийг мөнгөн бус хэлбэрээр олгосон бол тухайн зүйлийн бодит үнэ цэнээр бүртгэнэ. Хэрэв даатгагч нөхөн төлбөрийг барагдуулах явцад даатгалын зүйлийг өөрийн өмчлөлд шилжүүлж авсан бол хохирлыг барагдуулахаар олгож буй нөхөн төлбөрөөс шилжүүлэн авсан даатгалын зүйлийн бодит үнэ цэнийг хассан дүнгээр нөхөн төлбөрийн зардлыг бүртгэх ба тухайн шилжүүлэн авсан даатгалын зүйлийг бодит үнэ цэнээр өмчлөх бусад хөрөнгөнд бүртгэнэ.

Нөхөн төлбөрийн нөөц сангийн өөрчлөлтийг тайлагналын өдрөөрх УБМХНС болон МБТХНСангийн үлдэгдлээс өмнөх тайлагналын өдрийн УБМХНС болон МБТХНСангийн эцсийн үлдэгдлийг хасаж тодорхойлно. Энэхүү ялгавар нь эерэг утгатай бол УБМХНС болон МБТХНСангийн өсөлт, сөрөг утгатай бол УБМХНС болон МБТХНСангийн бууралт болно.

Даатгалын нөөцийн Давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлтийг санхүүгийн тайлагналын өдрөөр хүлээн зөвшөөрнө.

УБХБТБНСангийн өөрчлөлтийг тайлагналын өдрөөр СЗХ-ны журамын дагуу актуарч тооцоолсон дүнгээр бүртгэнэ.

Даатгалын гэрээний зардлыг даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлаас тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг бүртгэнэ. (Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлыг даатгалын хөрөнгө хэсгээс харна уу)

Д. БҮРТГЭЛ

Давхар даатгалын хураамжийн зардал

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгалын хураамжийг зардлаар бүртгэх үед.

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгалын хариуцлага эхлээгүй боловч давхар даатгалын хураамж төлсөн үед

Дебит: Урьдчилж төлсөн давхар даатгалын зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж төлсөн Давхар даатгалын гэрээний хариуцлага эхэлсэн өдрөөр

Дебит: Давхар даатгалын хураамжийн зардал

Кредит: Урьдчилж төлсөн давхар даатгалын зардал

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгагчийн хариуцлага эхэлж хураамжийг бүрэн төлсөн үед

Дебит: Давхар даатгалын хураамжийн зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Давхар даатгалын хураамжийн зардлыг хэсэгчлэн төлж байгаа үед

Дебит: Давхар даатгалын хураамжийн зардал

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Давхар даатгагчид өгөх өглөг

Давхар даатгалын гэрээ байгуулагдаж давхар даатгагчийн хариуцлага эхэлсэн үед

Дебит: Давхар даатгалын хураамжийн зардал

Кредит: Давхар даатгалын хураамжийн өглөг

Давхар даатгалын хураамжийн зардлын бүртгэлийг харгалзах даатгалын хэлбэрт тусган бүртгэнэ. Тухайлбал, Хүүхдийн гэнэтийн ослын давхар даатгалын хураамжийн зардлыг тухайн бүтээгдэхүүний харгалзах хэлбэр болох Гэнэтийн ослын давхар даатгалын хураамжийн зардал дансанд бүртгэнэ.

Даатгалын хураамжийн буцаалт

Даатгалын гэрээ цуцлагдаж даатгалын хураамж буцаан олгох үед буцаан олгох дүнгээр дараах бичилт хийнэ.

Дебит: Даатгалын хураамжийн буцаалт

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөцийн өөрчлөлт

Тайлагналын өдрөөр ОТХН-ийн өөрчлөлт эерэг утгатай бол
Дебит: ОТХН-ийн өөрчлөлт
Кредит: ОТХНөөц

Тайлагналын өдрөөр ОТХН-ийн өөрчлөлт сөрөг утгатай бол
Дебит: ОТХНөөц
Кредит: ОТХН-ийн өөрчлөлт

Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт

Тайлагналын өдрөөр Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт эерэг утгатай бол

Дебит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамж
Кредит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт

Тайлагналын өдрөөр Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт сөрөг утгатай бол

Дебит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамжийн өөрчлөлт
Кредит: Давхар даатгалын хойшлогдсон хураамж

Нөхөн төлбөрийн зардал

Нөхөн төлбөрийг бүрэн болон зарим хэсгийг урьдчилж олгох үед:

Дебит: Нөхөн төлбөрийн зардал
Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

(Буруутай этгээдээс авах авлага болон Давхар даатгалаас авах авлага үүсэх дансны бичилтыг Даатгалын авлага хэсгээс харна уу)

(Нөхөн төлбөрийн нөөц сангийн өөрчлөлт дансны бичилтийг холбогдох Нөөц сангийн дансны бичилт хэсгээс харна уу)

(Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сангийн өөрчлөлт дансны бичилтийг холбогдох Нөөц сангийн дансны бичилт хэсгээс харна уу)

(Даатгалын нөөцийн давхар даатгагчид ногдох хэсгийн өөрчлөлт дансны бичилтийг холбогдох Нөөц сангийн дансны бичилт хэсгээс харна уу)

Даатгалын гэрээний зардал

Холбогдох даатгалын гэрээний хугацаатай уялдуулан даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардлын тайлант хугацаанд ногдох хэсгийг даатгалын гэрээний зардлаар хүлээн зөвшөөрсөн үед:

Дебит: Даатгалын гэрээний зардал - зуучлагч / төлөөлөгч
Кредит: Даатгалын орлогын шимтгэлийн хойшлогдсон зардал - зуучлагч / төлөөлөгч

5.3. ДААТГАЛЫН БУС ОРЛОГО

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 18 Орлого
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Орлого нь тайлант хугацаанд хөрөнгийн дотогшлох урсгал болон хөрөнгийн сайжруулалт, эсвэл хувь нийлүүлэгчдээс оруулсан хөрөнгөтэй холбоогүйгээр өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлж, өр төлбөрийг бууруулах хэлбэрээр гарах эдийн засгийн үр өгөөжийн өсөлт юм.

Олз гэж Даатгалын компанийн үйл ажиллагааны явцад үүссэн, бодит ба бодит бус боловч орлогын тодорхойлолтонд нийцэх бусад зүйлсийг ойлгоно. Тухайлбал, олзод эргэлтийн бус хөрөнгийг данснаас хасах үеийн олз, хэрэгжсэн ба хэрэгжээгүй олз (тухайлбал, гадаад валютын, үнэт цаасны үнэлгээний ба арилжааны гэх мэт) багтана. Олзыг тайлант хугацааны орлогод бүртгэсэн тохиолдолд эдийн засгийн шийдвэр гаргагчдад чухал мэдээлэл өгнө гэж үзэж байгаа бол ихэнхдээ дангаар нь тайлагнана. Олзыг ихэнхдээ холбогдох гарзыг хассан цэвэр дүнгээр тайлагнана.

Гарз гэж Даатгалын үйл ажиллагааны явцад үүссэн, бодит ба бодит бус боловч зардлын тодорхойлолтонд нийцэх бусад зүйлсийг ойлгоно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Орлогыг дараах нөхцөлд хүлээн зөвшөөрнө:

- Орлогын дүнг бодитой тооцон гаргах боломжтой;
- Ажил гүйлгээний эцсийн өгөөжийг Даатгалын компани хүртэх магадлалтай байх

Орлого, олзыг дараах байдлаар ангилна:

1. Түрээсийн орлого
2. Үйл ажиллагааны бусад орлого
3. Үйл ажиллагааны бус бусад олз, гарз

Бусад орлогод Даатгалын компанийн үндсэн үйл ажиллагаа (өөрөөр хэлбэл лиценз бүхий үйл ажиллагаа) -нд хамаарахгүй ажил гүйлгээнээс үүссэн орлого болон олз багтана.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Орлогыг хүлээн авсан мөнгө эсвэл үүссэн авлагын бодит үнэ цэнээр үнэлнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Түрээсийн орлого

Даатгагч өөрийн өмчлөлийн хөрөнгийг түрээслэгчид тодорхой хугацаанд, тодорхой төлбөртэйгээр ашиглуулах эрхийг шилжүүлэх тухай гэрээний дагуу түрээслүүлэгчийн хүлээн авах мөнгөн болон мөнгөн бус дүнг түрээсийн орлогод хамруулна. Түрээсийн орлогыг НББОУС 17 *Түрээс* - ийн дагуу бүртгэнэ.

Компани нь НӨАТ төлөгч бөгөөд түрээсийн орлого хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Түрээсийн авлага

Кредит: Түрээсийн орлого

Кредит :НӨАТ-ын өглөг

Түрээсийн авлага төлөгдөх үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Түрээсийн авлага

Үйл ажиллагааны бусад орлого

Эрхийн шимтгэлийн орлого гэдэгт холбогдох хуулинд тодорхойлсон эрхийг өмчлөгч нь бүтээлийн шинж чанар, онцлог, ач холбогдол, бүтээлийг ашиглах хэлбэр, хэмжээ хугацаа зэргээс хамааран хоёр тал хэлэлцэн тогтоосон мөнгөн дүнгээр буюу бүтээлийг гэрээнд заасан аргаар ашигласнаас олсон ашгаас тодорхой хувиар авахаар тогтсон төлбөр, мэдээллийг ашиглуулснаас авах төлбөр зэрэг хамаарна. Эрхийн төлбөрийн орлогыг холбогдох гэрээний дагуу аккруэл сууриар хүлээн зөвшөөрнө.

Эрхийн шимтгэлийн орлого хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Авлага

Кредит: Эрхийн шимтгэлийн орлого

Эрхийн шимтгэлийн авлага төлөгдөх үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Авлага

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн хүүний орлогыг холбогдох гэрээнд заасаны дагуу тооцоолж тайлагналын хугацаанд ногдох хэсгийг аккруэл сууриар хүлээн зөвшөөрнө.

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн хүүний орлогыг хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Хүүний авлага

Кредит: хүүний орлого (харилцах, хугацаагүй хадгаламж)

Харилцах, хугацаагүй хадгаламжийн хүүний авлага төлөгдөх үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Хүүний авлага

Санхүүгийн түрээсийн орлого гэж компани өөрийн хөрөнгийг бусдад санхүүгийн түрээсээр түрээслүүлэх үед санхүүгийн түрээсээр өгсөн хөрөнгийн дансны үнээс давсан түрээсийн авлагын өнөөгийн үнэ цэнийн зөрүүгийн тайлагналын хугацаанд ногдох хэсгийг ойлгоно. Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлогын тайлагналын хугацаанд ногдох хэсгийг орлогоор хүлээн зөвшөөрөх үед

Дебит: Санхүүгийн түрээсийн хэрэгжээгүй орлого

Кредит: Санхүүгийн түрээсийн орлого

(Санхүүгийн түрээсээр хөрөнгө түрээслүүлэх үеийн дансны бүртгэлийг Өр төлбөр хэсгээс харна уу)

Эрсдэлийн сангаас хаагдсан авлагын эргэн төлөлт гэж Эрсдэлийн сангаас хаагдсан бусад авлага эргэн төлөгдхийг ойлгоно.

Эрсдэлийн сангаас хаасан авлага эргэн төлөгдсөн үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Бусад орлого - Эрсдэлийн сангаас хаагдсан авлагын эргэн төлөлт

Тэнцлийн гадуурх данснаас Эрсдэлийн сангаас хаасан авлагыг зарлагдана.

(Холбогдох бусад дансны бүртгэлийг “Бусад санхүүгийн ба санхүүгийн бус хөрөнгө” хэсгээс харна уу)

Үйл ажиллагааны бус бусад олз, гарз

Гадаад валютаар илэрхийлэгдсэн хөрөнгө, өр төлбөрийн дансны үнэ ба тайлагналын өдрийн хаалтын ханшаар үнэлсэн дүнгийн зөрүүг ханшийн тэгшитгэлийн бодит бус олз, гарз дансанд бүртгэнэ.

Санхүүгийн тайланд ханшийн тэгшитгэлийн олз, гарз хооронд нь хааж, цэвэршүүлэн, олз эсвэл гарзаар толилуулна.

Хөрөнгө болон Өр төлбөрийн хувьд гадаад валютын ханиш өссөн үед

Дебит: Хөрөнгө

Кредит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит бус олз

Дебит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит бус гарз

Кредит: Өр төлбөр

Хөрөнгө болон Өр төлбөрийн хувьд гадаад валютын ханиш буурсан үед

Дебит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит бус гарз

Кредит: Хөрөнгө

Дебит: Өр төлбөр

Кредит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит бус олз

Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит олз, гарз

Албан ханинаас өндөр ханшаар валют худалдаж авсан үед

Дебит: Валютын холбогдох данс

Дебит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит гарз

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Албан ханинаас өндөр ханшаар валют худалдсан үед

Дебит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Кредит: Валютын холбогдох данс

Кредит: Гадаад валютын ханшийн зөрүүний бодит олз

Биет болон биет бус хөрөнгө борлуулсан, данснаас хассаны олз, гарз

Биет болон биет бус хөрөнгийг борлуулах, солилцох үед дансны үнэ ба түүнийг борлуулсны орлого болон солилцсоноор хүлээн авч байгаа хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн зөрүүнээс үүссэн олз, гарзыг, мөн Биет болон биет бус хөрөнгийн үнэ цэн өсөх, буурах болон данснаас хасах үеийн олз, гарзыг хамруулна.

Үндсэн хөрөнгө данснаас хассаны гарзыг бүртгэхэд үед

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Дебит: Үндсэн хөрөнгө данснаас хассаны гарз

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгө борлуулсны олзыг бүртгэхэд үед

Дебит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Кредит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны олз

Үндсэн хөрөнгө борлуулсны гарзыг бүртгэхэд үед

Дебит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл

Дебит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны гарз

Кредит: Үндсэн хөрөнгө

Үндсэн хөрөнгө солилцсоны олзыг бүртгэхэд үед
Дебит: Үндсэн хөрөнгө /авсан/
Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл
Кредит: Үндсэн хөрөнгө /өгсөн/
Кредит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны олз

Үндсэн хөрөнгө солилцсоны гарзыг бүртгэхэд үед
Дебит: Үндсэн хөрөнгө /авсан/
Дебит: Хуримтлагдсан элэгдэл
Дебит: Үндсэн хөрөнгө борлуулсны гарз
Кредит: Үндсэн хөрөнгө /өгсөн/

(Биет болон биет бус хөрөнгийн үнэ цэнийн бууралтын дансны бүртгэлийг холбогдох хөрөнгийн хэсгээс харна уу)

Өрийн бичиг Бонд эргэлтээс гаргах үед эргэлтээс гаргалтын нөхцөлөөс хамааран олз эсвэл гарз үүснэ.

Бонд эргэлтээс гаргах үед гарз үүссэн бол
Дебит: Бондын өглөг
Дебит эсвэл Кредит: Бондын өглөгийн урамшуулал /хөнгөлөлт/
Дебит: Бонд эргэлтээс гаргалтын гарз
Кредит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Бонд эргэлтээс гаргах үед олз үүссэн бол
Дебит: Бондын өглөг
Дебит эсвэл Кредит: Бондын өглөгийн урамшуулал /хөнгөлөлт/
Кредит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Бонд эргэлтээс гаргалтын олз

Торгууль алданги болон Бусад олз, гарз

Эрх бүхий байгууллагын төлбөр тавьсан акт, шүүхийн шийдвэр зэргийг үндэслэн тухайн олз, гарзыг

Торгууль, алданги авах үед
Дебит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө
Кредит: Алданги, торгуулийн олз

Торгууль, алданги төлөх үед
Дебит: Алданги, торгуулийн гарз
Кредит: Мөнгөн, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Е. ТОДРУУЛГА

- Орлого хүлээн зөвшөөрөхөд баримталсан нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогыг тодруулна.
- Орлогын нэр төрөл бүрээр хүлээн зөвшөөрсөн дүнг тодруулна. Мөн Даатгалын орлогын гол нэр төрлийн талаар тодруулна.

5.4. ДААТГАЛЫН БУС ЗАРДАЛ

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- НББОУС 1 Санхүүгийн тайлангийн толилуулга
- НББОУС 18 Орлого
- НББОУС 21 Гадаад валютын ханшийн өөрчлөлтийн үр нөлөө

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Даатгалын бус зардал нь даатгалын үйл ажиллагаа болон хувьцаа эзэмшигчдэд олгосон хуваарилалттай холбоогүй, өөрийн хөрөнгийг бууруулж буй хөрөнгийн хорогдол буюу гадагшлах урсгал эсвэл өр төлбөр үүсэх зэрэг хэлбэрээр тайлант хугацаанд бий болсон эдийн засгийн өгөөжийн бууралт юм.

Гарз гэж Даатгалын үйл ажиллагааны явцад үүссэн, бодит ба бодит бус боловч зардлын тодорхойлолтонд нийцэх бусад зүйлсийг ойлгоно.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Даатгалын бус зардлыг дараах нөхцөлд хүлээн зөвшөөрнө:

- Зардлын дүнг бодитой тооцох боломжтой;
- Ажил гүйлгээний үр дүнд эдийн засгийн өгөөж буурсан

Гарсан зардал болон олсон орлогын хоорондох шууд хамаарлыг үндэслэн орлогын тайланд зардлыг хүлээн зөвшөөрнө. Орлого, зардал уялдана гэдэг нэг ажил гүйлгээ эсвэл бусад үйл явдлын шууд ба хамтарсан үр дүн болж, орлого ба зардлыг нэгэн зэрэг буюу нэгтгэн хүлээн зөвшөөрөхийг хэлнэ. Гэхдээ хөрөнгө буюу өр төлбөрийн тодорхойлолтонд нийцээгүй зүйлсийг балансанд хүлээн зөвшөөрөхгүй.

Даатгалын бус зардлыг дараах байдлаар ангилна:

- Ерөнхий ба удирдлагын зардал
- Борлуулалт маркетингийн зардал
- Санхүүгийн зардал
- Үйл ажиллагааны бусад зардал
- Үйл ажиллагааны бус зардал
- Аж ахуй нэгжийн орлогын албан татварын зардал

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын бус зардлыг мөнгө төлсөн эсэхээс үл хамааран гарсан үед нь аккруэл сууриар бүртгэнэ. *Хүүний* зардлыг үр ашигт хүүний түвшингээр тооцож үнэлнэ. Татан төвлөрүүлсэн эх үүсвэртэй холбоотой нэмэлт урамшуулал, хөнгөлөлт, хойшлогдсон орлого болон зардал гараагүй нөхцөлд хүүний зардлыг гэрээнд заасан нэрлэсэн хүүний хувь хэмжээгээр тооцож, үнэлнэ.

Д. БҮРТГЭЛ

Ерөнхий ба удирдлагын зардал болон Борлуулалт маркетингийн зардалд цалин, нийгмийн даатгалын шимтгэл, албан татвар, төлбөр, хураамж, томилолт, бичиг хэрэг, шуудан холбоо, мэргэжлийн үйлчилгээ, сургалт, сонин сэтгүүл захиалга, даатгал, цахилгаан, ус, дулаан, засвар, элэгдэл хорогдол, түрээс, харуул хамгаалалт, цэвэрлэгээ үйлчилгээ, тээвэр, шатахуун, хүлээн авалт, зар сурталчилгааны зардал зэргийг хамааруулна. Эдгээр зардлуудыг ерөнхий ба удирдлагын зардал болон борлуулалт маркетингийн зардал гэж ангилж бүртгэнэ.

Цалинг олгохоор тооцоолох үед
Дебит: Цалингийн зардал
Кредит: Цалингийн өглөг

НДШ-ийг суутгах үед
Дебит: Цалингийн өглөг
Кредит: НДШ өглөг

ХХОАТ-ыг суутгах үед
Дебит: Цалингийн өглөг
Кредит: ХХОАТ өглөг

Цалинг мөнгөөр олгох үед
Дебит: Цалингийн өглөг
Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Байгууллагаас төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэлийн зардлыг тооцох үед
Дебит: НДШ зардал
Кредит: НДШ өглөг

Татвар, төлбөр хураамж төлөхөөр тооцсон үед
Дебит: Татвар, төлбөр, хураамжийн зардал
Кредит: Холбогдох данс

Татвар, төлбөр хураамж төлөх үед
Дебит: Холбогдох данс
Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж төлсөн томилолтын тооцоо үүсэх үед
Дебит: Урьдчилж төлсөн томилолтын зардал
Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Урьдчилж төлсөн томилолтын тооцоо хаахад
Дебит: Томилолтын зардал
Кредит: Урьдчилж төлсөн томилолтын зардал

Бичиг хэргийн зардлыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед
Дебит: Бичиг хэргийн зардал
Кредит: Холбогдох данс

Шуудан холбооны зардлыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед
Дебит: Шуудан холбооны зардал
Кредит: Холбогдох данс

Мэргэжлийн үйлчилгээний зардлыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед
Дебит: Мэргэжлийн зөвлөгөө, үйлчилгээний зардал
Кредит: Холбогдох данс

Даатгалын зардлыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед
Дебит: Даатгалын зардал

Кредит: Холбогдох данс

Ашиглалтын зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Ашиглалтын зардал

Кредит: Холбогдох данс

Засварын зардлыг хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Засварын зардал

Кредит: Холбогдох данс

Элэгдэл, хорогдлын зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Элэгдэл, хорогдлын зардал

Кредит: Хуримтлагдсан элэгдэл, хорогдол

Түрээсийн зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Түрээсийн зардал

Кредит: Холбогдох данс

Харуул, хамгаалалтын зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Харуул, хамгаалалтын зардал

Кредит: Холбогдох данс

Цэвэрлэгээ, үйлчилгээний зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Цэвэрлэгээ, үйлчилгээний зардал

Кредит: Холбогдох данс

Тээврийн зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Тээврийн зардал

Кредит: Холбогдох данс

Шатахууны зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Шатахууны зардал

Кредит: Холбогдох данс

Хүлээн авалт, баяр ёслолын зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Хүлээн авалт, баяр ёслолын зардал

Кредит: Холбогдох данс

Зар, сурталчилгааны зардал хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед

Дебит: Зар, сурталчилгааны зардал

Кредит: Холбогдох данс

Санхүүгийн зардал гэдэгт компани бусдаас татан төвлөрүүлсэн эх үүсвэрт төлж байгаа хүү, урамшуулал, хөнгөлөлтийг ойлгоно. Мөн тухайн эх үүсвэрийг олж авахад гарсан бичиг хэргийн зардал, хураамж шимтгэл зэрэг зардлуудыг үр ашигт хүүний аргаар тооцож санхүүгийн зардалд тусгаж болно. Эдгээр зардлуудыг хойшлуулан бүртгэж, үр ашигт хүүг тодорхойлон бүртгэх эсэхийг компани тогтооно. Хэрэв компани үр ашигт хүүний аргаар тооцож хувиарлаагүй бол эдгээр зардлыг тухайн зардлын зүйлээр ангилж тайлагнана.

/Бүртгэлийг Өр төлбөр бүлгийн Бусад Санхүүгийн өр төлбөрийн хэсгээс харна уу/

Үйл ажиллагааны бусад зардал

Даатгалын бус зардалд хамаарах боловч дээрх зардлын ангилалд тусгагдаагүй үйл ажиллагаатай холбоотой зардлуудыг тусгана.

Дебит: Үйл ажиллагааны бусад зардал

Кредит: Холбогдох данс

Үйл ажиллагааны бус зардал

Үйл ажиллагааны бус зардалд Даатгалын компанийн үндсэн үйл ажиллагаанд хамаарахгүй Даатгалын болон Даатгалын бус зардалд хамаарахгүй хандив тусламж, эрсдэлийн сангийн зардал зэрэг багтана.

Бусдад хандив өгөх үед

Дебит: Үйл ажиллагааны бус зардал /Хандив/

Кредит: Холбогдох данс

(Эрсдэлийн сангийн зардлын бүртгэлийг Авлага, Үнэт цаас, Өмчлөх бусад хөрөнгө хэсгээс харна уу)

Болзошгүй өр төлбөрөөс үүссэн гарз гэж ирээдүйд гарч болзошгүй өр төлбөрийг урьдчилан тодорхойлж болох боловч, болзошгүй байдал нь тодорхой болсон үед л бүртгэлд тусгана.

Нэг буюу хэд хэдэн ирээдүйн үйл явдал гарах эс гарахаас аж ахуйн нэгж, байгууллагад учрах боломжит олз буюу гарзын эцсийн шийдвэрлэлтийн тодорхойгүй байдал бүхий одоогийн нөхцөл, байдал буюу иж бүрэн нөхцөл байдлыг болзошгүй гэнэ.

Болзошгүй өр төлбөр нь төлөх дүн, төлбөр хүлээн авагч, төлөх хугацаа эсвэл түүний оршин байдлыг батлах 1 буюу хэд хэдэн ирээдүйн үйл явдлын гарч тохиолдох, үл тохиолдохоос хамаарах өглөг юм. Дараах 2 нөхцөл хоёулаа хангагдсан үед зардалд шингээж, өр төлбөрийг бүртгэснээр гарзын болзошгүй байдлын тооцоолсон гарзыг хуримтлуулдаг.

1. Санхүүгийн тайланг хэвлэн нийтлэхийн өмнө бэлэн байгаа мэдээлэл нь санхүүгийн тайлангийн өдрөөр өр төлбөр гарах нэлээд магадлалтай гэдгийг илэрхийлж байх.

2. Гарзын дүнг ул үндэслэлтэй тооцоолж чадах.

Болзошгүй өр төлбөрөөс үүссэн олз, гарз нь Орлого, зарлагын нэгдсэн дансанд хаагдана.

Болзошгүй өр төлбөрийг өр төлбөрөөр хүлээн зөвшөөрч бүртгэх үед:

Дебит: Холбогдох данс

Кредит: Өр төлбөр

Е. ТОДРУУЛГА

- Зардал хүлээн зөвшөөрөхөд баримталсан нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогыг тодруулна.
- Зардлын нэр төрөл бүрээр хүлээн зөвшөөрсөн дүнг тодруулна.
- Цалин, нийгмийн даатгалын шимтгэл, албан татвар, төлбөр, хураамж, томилолт, бичиг хэрэг, шуудан холбоо, мэргэжлийн үйлчилгээ, сургалт, сонин сэтгүүл захиалга, даатгал, цахилгаан, ус, дулаан, засвар, элэгдэл хорогдол, түрээс, харуул хамгаалалт, цэвэрлэгээ үйлчилгээ, тээвэр, шатахуун, хүлээн авалт, зар сурталчилгааны зардал зэргийг борлуулалт маркетингийн болон ерөнхий ба удирдлагын гэж ангилж тайлант оны болон өмнөх оны дүнг тодруулна.

5.5. ОРЛОГЫН АЛБАН ТАТВАР

А. ШУУД ХОЛБОГДОХ СТАНДАРТУУД

- НББОУС 12 Орлогын албан татвар

- БТХ-25 Орлогын албан татвар - Аж ахуйн нэгжийн татварын статус эсвэл түүний хувьцаа эзэмшигчдийн бүрэлдэхүүнд гарсан өөрчлөлт

Б. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Нягтлан бодох бүртгэлийн ашиг, алдагдал гэж СТОУС-ын дагуу тооцоолж гаргасан, тайлант үеийн татварын зардлыг хасахын өмнөх ашиг, алдагдлыг хэлнэ.

Татвар ногдуулах орлого гэж Монгол улсын татварын хуулийн дагуу тооцож, тухайн дүнгээс тайлант үед төлөх орлогын албан татварыг тооцох орлогыг хэлнэ.

Тайлант хугацааны татвар гэдэг нь тайлант хугацааны татвар ногдуулах орлогоос тооцоолж гаргасан, төлөх ёстой орлогын албан татварын өглөгийн дүн юм.

Хойшлогдсон татварын өглөг гэдэг нь татвар ногдох түр зөрүүгээс шалтгаалан ирээдүйн тайлант хугацаанд төлөх орлогын албан татварын өглөгийн дүн юм.

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө гэдэг нь хасагдах түр зөрүү, татварын алдагдлыг дараагийн тайлант үерүү шилжүүлэх, ашиглагдаагүй татварын хөнгөлөлтийг дараагийн үерүү шилжүүлэхтэй тус тус холбоотойгоор ирээдүйн тайлант үед нөхөгдөх орлогын татварын дүнг хэлнэ.

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөг нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын төлөгдөөгүй өглөг ба урьдчилж төлсөн дүнгээс ялгаатай ойлголт юм.

Татварын авлага гэж урьдчилж төлсөн татвар буюу тайлант хугацааны татварыг давуулан төлсөн буюу илүү төлсөн татварыг хэлнэ.

Татварын өглөг гэж тайлант хугацааны эсвэл өмнөх хугацааны төлөгдөөгүй татварыг ойлгоно.

Татварын түр зөрүү гэдэг нь татварын хөрөнгө, өр төлбөрийн дансны үлдэгдэл ба татварын суурийн хоорондох зөрүүг хэлнэ. Түр зөрүүний нөлөөг хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өр төлбөрийн дансанд бүртгэнэ. Түр зөрүү нь татвар ногдох түр зөрүү ба хасагдах зөрүү гэсэн хоёр хэлбэртэй.

Татвар ногдох түр зөрүү гэдэг нь хөрөнгө, өр төлбөрийн дансны үнийг нөхөх эсвэл барагдуулах үед ирээдүйн тайлант үеийн татвар ногдуулах ашиг, алдагдлыг тодорхойлоход татвар ногдох орлогод үүсэх түр зөрүү юм.

Хасагдах түр зөрүү гэдэг нь хөрөнгө, өр төлбөрийн дансны үнийг нөхөх эсвэл барагдуулах үед ирээдүйн тайлант үеийн татвар ногдуулах ашиг, алдагдлыг тодорхойлоход татвар ногдох орлогоос хасагдах дүнгээс үүсэх түр зөрүү юм.

Хөрөнгө, өр төлбөрийн татварын суурь гэдэг нь татварын зорилгоор тухайн хөрөнгө, өр төлбөрийг үнэлсэн дүн юм.

Татварын зардал гэж тайлант хугацааны татварын зардал ба хойшлогдон татварын зардал (орлого)-ын нийлбэр (зөрүү)-г хэлнэ.

В. ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРӨЛТ

Хойшлогдсон татварыг үүсч буй нөхцөл байдлаас шалтгаалан хөрөнгө эвсэл өр төлбөрийн аль тохирохоор хүлээн зөвшөөрнө.

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өр төлбөрийг тэдгээр нь ирээдүйд бий болох буюу хэрэгжих магадлалтай тохиолдолд хүлээн зөвшөөрнө. Өөрөөр хэлбэл тухайн аж ахуйн нэгж үр ашгийг хэрэгжүүлэх буюу өр төлбөрийг хаахын тулд ирээдүйд хангалттай татвар ногдох орлогыг олно гэж үзсэн үедээ татварын алдагдал болон хөнгөлөлттэй холбоотой хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөгийг хүлээн зөвшөөрч бүртгэн, санхүүгийн тайландаа толилуулна.

Компани алдагдалтай ажилласан бол татварын алдагдлыг дараагийн жилүүдэд шилжүүлэн ашиглахад хүрэлцэх татвар ногдуулах ашиг бий болно гэсэн нотолгоо байгаа үед татварын алдагдлыг ирээдүйд шилжүүлэн хойшлогдсон татварын хөрөнгийг хүлээн зөвшөөрч, бүртгэнэ.

Г. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Тайлант болон өмнөх хугацаанд хамаарах аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын өглөгийг тайлант хугацааны эцсээр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй татварын хувь хэмжээгээр татварын эрх бүхий байгууллагад төлөх, хүлээн авах дүнгээр хэмжинэ.

1. Байнгын зөрүү

Татварын байгууллага нь санхүүгийн тайлагналаас ялгаатайгаар татвар ногдох орлого буюу ашгийг тодорхойлдог тул зарим орлого зардал нь орлогын тайланд орлого, зардал гэж бүртгэгдэх боловч татварын тайланд татвар ногдох орлого, татвар ногдох орлогоос хасагдах зардалд тооцогддоггүй. Мөн татварын тайланд татвар ногдох орлого, татвар ногдох орлогоос хасагдах зардалд ордог боловч орлогын тайланд орлого, зардалд тооцогддоггүй орлого, зардлууд байдаг. Үүнээс шалтгаалан байнгын зөрүү бий болно.

Байнгын зөрүүг дараа үеүдэд буцаахгүй бөгөөд энэ нь тухайн тайлант үеийн татварын зардлыг тооцоолох үед залруулагдана. Иймд тайлант үеийн татварын зардал нь байнгын зөрүүг залруулж тодорхойлсон ашгийг татварын хувь хэмжээгээр үржүүлээд гарсан дүнтэй тэнцүү байна. Байнгын зөрүү нь тохируулагдахгүй зөрүү тул үүнийг хойшлуулан бүртгэхгүй, тайлант үеийн татварын зардалд хамруулна. Байнгын зөрүүг татварын хөрөнгө буюу өр төлбөрөөр бүртгэхгүй.

2. Түр зөрүү

Түр зөрүү нь орлогө, зардлыг орлогын тайлан ба татварын тайланд хүлээн зөвшөөрөх цаг хугацааны ялгаанаас үүсэх тул үүнийг хойшлуулан бүртгэнэ.

Түр зөрүү нь татвар ногдуулах орлогоос ирээдүйд хасагдах зардал, ирээдүйд татвар ногдуулах орлого зэргээс шалтгаалан үүснэ. Түр зөрүү нь тодорхой хугацааны дараа нөхөгдөж үлдэгдэлгүй болно.

Түр зөрүү = Хөрөнгө, өглөгийн дансны үнэ - Хөрөнгө, өглөгийн татварын суурь
Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөг = Түр зөрүү * Татварын хувь (%)

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөгийг тооцохдоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй татварын хувь хэмжээг ашиглана. Тайлант хугацааны эцэст хойшлогдсон татварын өглөг ба хойшлогдсон татварын хөрөнгийн хэмжилт нь хөрөнгө, өр төлбөрийн дансны үнийг нөхөх буюу барагдуулах арга хэлбэрээс үүсэж байгаа татварын үр нөлөөг хойшлогдсон татварын хөрөнгийн дүнд тусгана. Хойшлогдсон татварын хөрөнгө, өглөгийг дискаунтчилж өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэхгүй.

Д. БҮРТГЭЛ

ААНОАТатварыг урьдчилж төлөхөд татварын авлагад бүртгэх үед.

Дебит: ААНОАТатварын авлага

Кредит: Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгө

Татварын хувь хэмжээгээр тооцоолсон тайлант хугацаанд хамаарах татварыг ААНОАТ-ын өглөгт бүртгэх үед.

Дебит: ААНОАТатварын зардал

Кредит: ААНОАТатварын өглөг

Татварын авлага, өглөгийг хааж цэвэршүүлсэн бол

Дебит: ААНОАТатварын өглөг

Кредит: ААНОАТатварын авлага

Татварын түр зөрүүгийн нөлөөгөөр хойшлогдсон татварын хөрөнгө үүсэх үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын хөрөнгө

Кредит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Хойшлогдсон татварын хөрөнгийг бууруулж тохируулах үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Кредит: Хойшлогдсон татварын хөрөнгө

Татварын түр зөрүүгийн нөлөөгөөр хойшлогдсон татварын өглөг үүсэх үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Кредит: Хойшлогдсон татварын өглөг

Хойшлогдсон татварын өглөгийг татварын зөрүүгээр бууруулж тохируулах үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын өглөг

Кредит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Алдагдлыг ирээдүйд шилжүүлэн хойшлогдсон татварын хөрөнгийг бүртгэх үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын хөрөнгө

Кредит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Хойшлогдсон татварын хөрөнгийг ААНОАТатвараас суутган тооцох үед

Дебит: Хойшлогдсон татварын зардал/орлого/

Кредит: Хойшлогдсон татварын хөрөнгө

Е. ТОДРУУЛГА

Хойшлогдсон татварын хөрөнгө болон хойшлогдсон татварын өр төлбөрийг санхүүгийн тайланд нэгтгэсэн цэвэр дүнгээр толилуулна.

НББОУС 12-д заасан дараах дэлгэрэнгүй тодруулгыг тусад нь харуулна:

- Татварын зардлыг бүрдүүлж буй гол элементүүдийг тусад нь тодруулна:
- Тайлант үеийн татварын зардал (орлого)
- Өмнөх тайлант хугацааны татварт хамаарах боловч энэ тайлант хугацаанд хийгдсэн тохируулга
- Хойшлогдсон татварын дансыг хаах болон өмнө хаасан дансыг буцаах үед үүссэн хойшлогдсон татварын зардал буюу түр зөрүүг үүсгэх ба буцаахтай холбоотой хойшлогдсон татварын зардлын дүн
- Тайлант үеийн татварын зардлыг бууруулахад ашиглагдах, өмнөх хугацааны бүртгээгүй татварын алдагдал, татварын хөнгөлөлт, түр зөрүүнээс үүссэн өгөөжийн дүн
- Өмнө нь хүлээн зөвшөөрсөн татварын алдагдал, татварын хөнгөлөлт, хойшлогдсон татварын зардлыг бууруулахад ашиглагдах өмнөх хугацааны түр зөрүүнээс үүссэн өгөөжийн дүн.
- Өөрийн хөрөнгөнд шууд бүртгэсэн буюу кредитлэсэн зүйлстэй холбоотой тайлант үеийн болон хойшлогдсон татварын нийт дүн
- Бусад дэлгэрэнгүй орлогын төрөл тус бүрд харгалзах орлогын албан татварын дүн

5.6. АШИГ, АЛДАГДАЛ

Тайлант жилийн эцэст орлого, зарлагын дансдын үлдэгдлийг орлого, зарлагын нэгдсэн дансанд хааж, үр дүнг тооцон хуримтлагдсан ашиг дансанд хаалтын бичилт хийнэ.

Орлогын дансдыг хаах үед:

Дебит: Орлогын дансууд

Кредит: Орлого, зардлын нэгдсэн данс

Зардлын дансдыг хаах үед:

Дебит: Орлого, зарлагын нэгдсэн данс

Кредит: Зардлын дансууд

Орлого, зарлагын нэгдсэн дансны зөрүүгээр тайлангийн үеийн ашиг, алдагдлыг тодорхойлж:

Ашигтай бол:

Дебит: Орлого, зарлагын нэгдсэн данс

Кредит: Тайлант үеийн ашиг, алдагдал

Алдагдалтай бол:

Дебит: Тайлант үеийн ашиг, алдагдал

Кредит: Орлого, зарлагын нэгдсэн данс.

5.7. ЗОГСООСОН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Компани үйл ажиллагааныхаа тодорхой хэсгийг хаах эсвэл худалдан борлуулахаар болсон бол зогсоосон үйл ажиллагаа гэж үзнэ.

Зогсоосон үйл ажиллагаатай холбоотой хөрөнгө, өр төлбөрийг үлдээсэн бол үүнийг СТОУС 5-ын шалгуурууд хангагдсан нөхцөлд борлуулах зориулалттай хөрөнгө ба борлуулах өр төлбөрт тус тус бүртгэхээр заасан байдаг. Даатгалын компанийн хувьд ийм хөрөнгө, өр төлбөрийг өмчлөх бусад хөрөнгөн ба бусад санхүүгийн бус өр төлбөрөөр ангилж, бүртгэнэ.

/Бүртгэлийг өмчлөх бусад хөрөнгө болон бусад санхүүгийн бус өр төлбөр хэсгээс харна уу/

ЗУРГАА. ТЭНЦЛИЙН ГАДУУРХ ДАНС

Тэнцлийн гадуурх дансууд нь тайлант хугацаанд хүчинтэй байгаа Фронтинг гэрээний даатгалын зүйлийн үнэлгээ болон хураамж, тайлант хугацаанд хүчинтэй байгаа даатгалын гэрээний зүйлийн үнэлгээ болон давхар даатгалтай даатгалын зүйлийн үнэлгээ, Даатгалын гэрээ, гэрээт баталгааны тоо, болон давхар даатгалд даатгуулсан гэрээ, гэрээт баталгааны тоо, Бүрэн сүйрсэн даатгалын хөрөнгө, Шүүхээр шийдвэрлэгдээгүй байгаа нөхөн төлбөр, Бусдын өмнө өөрийн хөрөнгөөр хариуцсан хариуцлага, барьцаанд авсан хөрөнгө, тэнцлээс хассан хөрөнгө, дериватив болон хадгалж буй үнэ бүхий зүйлийг бүртгэх данс юм.

Тэнцлийн гадуурх бүртгэл нь эхний үлдэгдэл, орлого, зарлага, эцсийн үлдэгдэл гэсэн хэлбэртэй байна. Энэхүү бүртгэл нь тухайн тэнцлийн гадуурх зүйлийн тайлангийн хугацааны хөдлөгөөнийг харуулна.

6.1. ФРОНТИНГ ГЭРЭЭНИЙ ХУРААМЖ БОЛОН ФРОНТИНГ ГЭРЭЭНИЙ ДААТГАЛЫН ЗҮЙЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тайлант хугацаанд хүчинтэй байгаа Фронтинг (Cut through clause) гэрээний хураамж болон Фронтинг гэрээний даатгалын зүйлийн үнэлгээ багтана. Үүнийг бүртгэсний гол зорилго нь Даатгалын компани хэдий хэмжээний хариуцлагатай Фронтинг гэрээг цааш нь ямар хураамжаар Давхар даатгалд шилжүүлж байгааг харуулахад оршино.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Фронтинг (*Cut through clause*) гэрээнд заасан даатгалын зүйлийн үнэлгээний дүн болон хураамжийн дүнгээр бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Фронтинг (*Cut through clause*) давхар даатгалын гэрээ байгуулагдсан тухай бүрд нь даатгалын зүйлийн үнэлгээ болон хураамжийг тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно. Фронтинг (*Cut through clause*) гэрээний хугацаа дууссан, цуцлагдсанаар тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.2. ДААТГАЛЫН ГЭРЭЭНИЙ ЗҮЙЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ БОЛОН ДАВХАР ДААТГАЛТАЙ ДААТГАЛЫН ЗҮЙЛИЙН ҮНЭЛГЭЭ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тайлант хугацаанд хүчинтэй байгаа Даатгалын гэрээнүүдийн даатгалын зүйлийн үнэлгээ болон Давхар даатгалд даатгуулсан даатгалын зүйлүүдийн үнэлгээ зэрэг Даатгалын компанийн даатгалын үүрэг хариуцлага болон Давхар даатгалд шилжүүлсэн үүрэг хариуцлага багтана. Үүнийг бүртгэсний гол зорилго нь Даатгалын компанийн гэрээгээр хүлээсэн хариуцлага болон бусдад шилжүүлсэн хариуцлагыг ялгаж харуулахад оршино.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын болон давхар даатгалын гэрээнд заасан даатгалын зүйлийн үнэлгээний дүнгээр бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Даатгалын болон давхар даатгалын хураамжийг хүлээн зөвшөөрөх үед гэрээнд заасан даатгалын зүйлийн үнэлгээний нийт дүнгээр тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно. Даатгалын болон давхар даатгалын гэрээний хугацаа дууссан, цуцлагдсан болон даатгуулсан хөрөнгө бүрэн сүйрч нөхөн төлбөр олгосон гэх мэт Даатгагчийн болон давхар даатгагчийн үүрэг хариуцлага дуусгавар болсон бол тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна. Харин нөхөн төлбөр авсан буюу Даатгагчийн хариуцлага бүрэн хэмжээгээр бус хэсэгчлэн буурсан бол тэнцлийн гадуурх данснаас төлөгдсөн хариуцлагын хэмжээгээр зарлагдаж болно.

6.3. ДААТГАЛЫН ГЭРЭЭНИЙ ТОО, ДАВХАР ДААТГАЛТАЙ ДААТГАЛЫН ГЭРЭЭНИЙ ТОО

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тайлант хугацаанд хүчинтэй байгаа Даатгалын гэрээ, гэрээт баталгааны тоо болон Давхар даатгалд даатгуулсан даатгалын гэрээ, гэрээт баталгааны тоог бүртгэнэ. Үүнийг бүртгэсний гол зорилго нь Даатгалын компанийн хүчинтэй байгаа гэрээний тоо болон гэрээт баталгааны тоог харуулахад оршино.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын гэрээ болон гэрээт баталгааны тоогоор бүртгэх ба хэрэв нэг даатгалын гэрээнд олон гэрээт баталгаа агуулагдаж байгаа бол зөвхөн даатгалын гэрээт баталгааны тоог бүртгэх бөгөөд тухайн гэрээг бүртгэхгүй.

В. БҮРТГЭЛ

Даатгалын болон давхар даатгалын хураамжийг хүлээн зөвшөөрөх үед гэрээ болон гэрээт баталгааны тоо ширхэгээр тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно. Даатгалын болон давхар даатгалын гэрээний хугацаа дууссан, цуцлагдсан болон даатгуулсан хөрөнгө бүрэн сүйрч нөхөн төлбөр олгосон гэх мэт Даатгагчийн болон давхар даатгагчийн үүрэг хариуцлага дуусгавар болсон бол тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.4. БҮРЭН СҮЙРСЭН ДААТГАЛЫН ХӨРӨНГӨ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Даатгалын тохиолдол болж даатгалын зүйл бүрэн сүйрч Даатгалын компани даатгуулагчийн өмнө гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлж нөхөн төлбөрийг олгосноор даатгалын компани тухайн бүрэн сүйрсэн хөрөнгийг хүлээн авсаныг ойлгоно.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Тухайн бүрэн сүйрсэн хөрөнгийг хүлээн авснаар тэнцлийн гадуурх дансанд тоо ширхэгээр орлогод бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Даатгалын тохиолдол болж даатгалын зүйл бүрэн сүйрч Даатгалын компани даатгуулагчид нөхөн төлбөрийг олгосноор даатгалын компани бүрэн сүйрсэн хөрөнгийг хүлээн авах эрх үүсэх бөгөөд бүрэн сүйрсэн хөрөнгө нь ирээдүйд орлого олох боломжтой бол тэнцлийн гадуурх дансанд тоо ширхэгээр нь орлогодно. Бүрэн сүйрсэн даатгалын хөрөнгийг борлуулсан үед тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна. Мөн бүрэн сүйрсэн хөрөнгийг борлуулж ирээдүйд орлого олох боломжгүй гэж үзсэн тохиолдолд эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрийг үндэслэн тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.5. ШҮҮХЭЭР ШИЙДВЭРЛЭГДЭЭГҮЙ БАЙГАА НӨХӨН ТӨЛБӨР

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Даатгалын компани гэрээнд заасан болон хуульд заасан үндэслэлээр нөхөн төлбөр олгохоос татгалзсан боловч даатгуулагч нөхөн төлбөр төлүүлэхээр шүүхэд нэхэмжлэх гаргасан. Тухайн нөхөн төлбөртэй холбоотой даатгуулагчийн нэхэмжлэлд шүүх хэрэг үүсгэсэн бөгөөд эцэслэн шийдвэрлэгдээгүй байгаа нөхөн төлбөрүүдийг ойлгоно.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгуулагч шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж шүүхээс уг нэхэмжлэлийг хүлээн авч хэрэг үүсгэснийг даатгагчид албан ёсоор мэдэгдсэн үед шүүхэд нэхэмжилсэн дүнгээр бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Даатгуулагчийн гаргасан нэхэмжлэлийг шүүх хүлээн авч хэрэг үүсгэснийг даатгагчид албан ёсоор мэдэгдэж шүүхийн зарлан дуудах хуудас ирсэн үед тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно.

Тухайн даатгуулагчийн нэхэмжлэл эцэслэн шийдвэрлэгдэснээр тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.6. БУСДЫН ӨМНӨ ӨӨРИЙН ХӨРӨНГӨӨР ХАРИУЦСАН ХАРИУЦЛАГА

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Бусдын өмнө өөрийн хөрөнгөөр хариуцсан хариуцлагад баталгаа, батлан даалт, барьцаанд тавьсан хөрөнгө хамаарна. Баталгаа гэдэг нь баталгаа гаргуулагч гуравдагч талд хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадахгүй нөхцөл байдал үүсвэл даатгалын компани баталгаа гаргуулагчийн өмнөөс төлбөрийг барагдуулах үүргийг ойлгоно. Батлан даалт гэдэг нь төлбөрийн нөхцөл нь Даатгалын компаниас харилцагчийн болон өөрийн нэрийн өмнөөс төлбөр хүлээн авагчдад гаргасан цаашид хүлээж болзошгүй үүргийг ойлгоно. Барьцаанд тавьсан хөрөнгө гэдэг нь даатгалын компани нь банк, санхүүгийн байгууллага болон бусад байгууллагаас авсан санхүүжилтийн эх үүсвэрийн барьцаанд тавьсан хөрөнгийг ойлгоно.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Тухайн баталгаа, батлан даалтын гэрээний дүнгээр бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Даатгалын компани холбогдох журмын дагуу баталгаа, батлан даалт гаргах үед үндэслэн тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодож, баталгаа батлан даалтын хугацаа дууссан болон төлбөр төлөгдөх үед зарлагадна. Даатгалын компани өөрийн хөрөнгийн тодорхой хэсгийг гэрээний дагуу барьцаа болгосон бол тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно. Барьцааны гэрээний хугацаа нь дууссан болон барьцааны үүргийн биелэлт хангагдсанаар тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.7. ТЭНЦЛЭЭС ХАССАН ХӨРӨНГӨ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Компанийн удирдлагаас гарсан албан ёсны шийдвэрт тулгуурлан холбогдох хууль, журам, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос баталсан холбогдох журмын дагуу тэнцлээс хассан хөрөнгө юм.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Тэнцлээс хассан дүнгээр нь бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Хөрөнгийн эргэн төлөгдөх нөхцөл байдлыг үнэлэн холбогдох эрсдэлийн сангаар нь хаасан бол үүнийг тэнцлийн гадуурх "Тэнцлээс хассан хөрөнгө" бүлгийн холбогдох дансанд бүртгэнэ.

Хэрэв тухайн тэнцлээс хассан хөрөнгө нь дараагийн тайлант үед эргэн төлөгдөх нөхцөл байдал бий болсон тохиолдолд Даатгалын компаний удирдлага тэдгээрийн нөхөгдөх дүнг дахин үнэлж болно. Энэ тохиолдолд Даатгалын компаний удирдлага тэдгээр хөрөнгө нь бүхлээрээ буюу хэсэгчлэн нөхөгдөх боломжтой гэж дүгнэсэн бол тэдгээрийн нөхөгдөх дүнг балансанд эргүүлэн хүлээн зөвшөөрч бүртгэх шийдвэр гаргаж болно. Ийм тохиолдолд харгалзах хөрөнгийг тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагдах бөгөөд түүнийг нөхөгдөх дүнгээр нь санхүүгийн байдлын тайлангийн холбогдох дансанд бүртгэнэ.

6.8. ДЕРИВАТИВ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Дериватив санхүүгийн хэрэгсэл гэж гэрээ хийсэн өдөр болон арилжаа хийх өдөр нь хоорондоо ялгаатай байдаг санхүүгийн хөрөнгийг биетээр шилжүүлэлгүй худалдах, худалдан авахыг хэлнэ.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Даатгалын компани гэрээ, хэлцэлд тал болон оролцож, хэлцэл хүчин төгөлдөр болсноор хэлцлээр үүссэн авлага, өглөгийг хэлцлийн дуусах хугацаа хүртэл тэнцлийн гадуур холбогдох дансанд бүртгэнэ.

Санхүүгийн хэрэгслийн үнэ өөрчлөгдвөл дахин үнэлэх ба гарах үр дүнг орлого, зардлын дансанд бүртгэж, толилуулна.

В. БҮРТГЭЛ

Деривативын авлага, өглөгийг нийт нэрлэсэн дүнгээр нь ажил гүйлгээ тус бүрт тэнцлийн гадуурх дансанд толилуулна. Холбогдох деривативын бодит үнэ цэнийг санхүүгийн байдлын тайланд дериватив санхүүгийн хөрөнгө, дериватив санхүүгийн өр төлбөр болгон толилуулна. Деривативын бодит үнэ цэнд гарч буй өөрчлөлтийг орлогын тайланд хүлээн зөвшөөрч бүртгэнэ.

Хөрөнгийг худалдах буюу худалдан авах дериватив гүйлгээ эхэлсэн өдөр даатгалын компани тухайн гүйлгээнээс үүссэн авлага, өглөгийг тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно.

Хэлцлийн хугацаа дуусч хэрэгжихэд эдгээр авлага, өглөгийг тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна. Үүнтэй зэрэгцээд деривативын бодит үнэ цэнийг санхүүгийн байдлын тайлангаас зарлагадна.

6.9. ХАДГАЛЖ БУЙ ҮНЭ БҮХИЙ ЗҮЙЛ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хадгалж буй үнэ бүхий зүйлд компанийн үндсэн баримт бичиг /компанийн гэрчилгээ, тусгай зөвшөөрөл г.м/, гэрээт баталгаа, компанийн өмчлөлд байгаа барилгын зураг төсөв, газрын гэрчилгээ, бусдаас авсан үнэт цаас, компанийн гаргасан үнэт цаас, компанид хэрэглэгдэж буй тамга тэмдэг лац ломбо зэргийг ойлгоно.

Б. ХЭМЖИЛТ БА ҮНЭЛГЭЭ

Хадгалж буй үнэ бүхий зүйлийг нэрийн данс нээж тоо ширхэгээр бүртгэнэ.

В. БҮРТГЭЛ

Хадгалж буй үнэ бүхий зүйлийг эзэмшиж эхлэх үед тэнцлийн гадуурх дансанд орлогодно.

Хадгалж буй үнэ бүхий зүйл ажил хэргийн шаардлага хангахгүй болох, алга болох үед шалтгааныг тодорхой бичиж тэнцлийн гадуурх данснаас зарлагадна.

6.10. ТОДРУУЛГА

- Тэнцлийн гадуурх дансанд бүртгэлтэй зүйлсийг нэр төрлөөр нь ангилж санхүүгийн тайланд тодруулна.

6.11. ХЯНАЛТ

- Үүрэг хүлээж болзошгүй үйл ажиллагааг эрх бүхий удирдлагын зөвшөөрлөөр хийсэн эсэх.
- Гүйлгээний баримтанд компанийн холбогдох ажилтан, албан тушаалтнууд гарын үсэг зурж баталгаажуулна.
- Батлан даалт гаргагч болон гаргуулагчийн харилцан хүлээх үүрэг, хариуцлагыг нарийвчлан заасан эсэх.
- Дансдын үлдэгдлийг байнга тохируулж байх.

ДОЛОО. УРТ ХУГАЦААНЫ ДААТГАЛЫН КОМПАНИЙН БҮРТГЭЛИЙН ЗААВАР

7.1. ЕРӨНХИЙ ЗАРЧИМ

Урт хугацааны даатгалын компанийн нягтлан бодох бүртгэлд дараах зарчмуудыг баримтална.

1. Урт хугацааны даатгалын компани нь нягтлан бодох бүртгэлдээ (мөнгө ба түүнтэй адилтгах хөрөнгө, хөрөнгө оруулалт, эздийн өмчийн бүртгэл гэх мэт) ердийн даатгалын компанийн нягтлан бодох бүртгэлийн зааврыг ашиглах ба зөвхөн урт хугацааны даатгалын бүтээгдэхүүний бүртгэлд доорх зарчмуудыг баримтална.
2. Урт хугацааны даатгалын бүтээгдэхүүнийг нягтлан бодох бүртгэлийн зориулалтаар дараах ангилалд хуваах ба ангилал тус бүрийн дагуу бүртгэлийг хөтөлнө. Үүнд:
 - Даатгалын гэрээ
 - Богино хугацаат даатгал

- Тогтмол болон баталгаат нөхцөлтэй урт хугацаат даатгал
- Хувь оролцооны нөхцөлтэй урт хугацаат даатгал
- Хөрөнгө оруулалтын гэрээ
 - Хувь оролцооны нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ
 - Тогтмол болон баталгаат нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ
 - Тогтмол бус нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ

7.2. АНГИЛЛЫН ЗАРЧИМ

7.2.1 УРТ ХУГАЦААНЫ ДААТГАЛ БА ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ГЭРЭЭ

Урт хугацааны даатгалын компанийн бүтээгдэхүүний гэрээ бүрийн хувьд нөхөн төлбөрийн хэмжээнээс хамааран дээрх хоёр ангилалд хуваагдана. Даатгалын тохиолдол болсон үед даатгуулагч эсвэл даатгуулагчийн хүлээн зөвшөөрсөн талд төлөх нийт нөхөн төлбөр нь даатгалын тохиолдол болоогүй үед төлөх нийт нөхөн төлбөрөөс 10 болон түүнээс дээш хувиар илүү байх тохиолдолд уг гэрээг нягтлан бодох бүртгэлийн зориулалтаар даатгалын гэрээ гэж ангилна. Энэ хувь нь 10-аас бага байх тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж ангилна. Энэхүү ангиллыг гэрээ байгуулах үед тооцоолон тодорхойлно. Гэрээ байгуулагдах үед даатгалын гэрээ гэж ангилсан гэрээг тухайн гэрээ дуусгавар болох хүртэл энэхүү ангиллыг нь өөрчлөхгүй. Харин анхлан хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж ангилагдсан гэрээ нь дараагийн тайлант хугацаанд даатгалын гэрээний тодорхойлолтыг хангаж эхэлвэл даатгалын гэрээний ангилал руу шилжүүлж болно.

Жишээ тайлбар: Амь насны даатгалын гэрээ нь нөхөн төлбөрийн хэмжээнээс шалтгаалан дараах ангилалд орж болно.

Д/д	Даатгалын тохиолдол болсон үед нөхөн олговор болгон төлөх төлбөр	Даатгалын тохиолдол болоогүй буюу гэрээний эцэст төлөх төлбөр	Нягтлан бодох бүртгэлийн зориулалтаарх ангилал
1	5,000,000 ₮	0₮	Даатгалын гэрээ
2	5,000,000 ₮	4,000,000₮	Даатгалын гэрээ
3	5,000,000 ₮	5,000,000₮	Хөрөнгө оруулалтын гэрээ

Дээрх 3 гэрээний даатгалын хураамж нь даатгалын тохиолдол болоогүй буюу гэрээний эцэст төлөх төлбөрийн хэмжээнээс шууд хамааран өснө.

7.2.2 УРТ БОЛОН БОГИНО ХУГАЦААТ ГЭРЭЭ

Урт хугацааны даатгалын компанийн бүтээгдэхүүний гэрээний хугацаа нь 12 сараас дээш байвал урт хугацаат, түүнээс богино байвал богино хугацаат гэрээ гэж ангилна. Гэрээг 12 сараас дээш хугацаатай байгуулсан боловч даатгалын хураамжийн хувь хэмжээг шинэчлэх үед даатгалын хураамжийг шинээр тооцоолж байгаа бол тухайн гэрээг хураамж шинээр тооцоолох хүртэлх хугацаанаас хамааруулан богино болон урт хугацаат гэрээ гэж ангилна.

7.2.3 ХУВЬ ОРОЛЦООНЫ НӨХЦӨЛТЭЙ ГЭРЭЭ ЭСЭХ

Гэрээнд заасан баталгаат нөхөн төлбөрөөс гадна дараах нөхцлийг хангасан нэмэлт төлбөр эсвэл бонус төлөх нөхцөлтэй гэрээг хувь оролцооны нөхцөлтэй гэрээ гэж ангилна.

Үүнд:

1. Энэхүү нэмэлт төлбөр эсвэл бонус нь гэрээний дагуух нийт нөхөн төлбөрийн хэмжээний ихээхэн хэсгийг бүрдүүлэх магадлалтай ба
2. Энэхүү нэмэлт төлбөр эсвэл бонусыг төлөх хэмжээ эсвэл хугацаа нь даатгагчийн шийдвэр байх ба
3. Гэрээнд заасны дагуу дараах зүйлсийн аль нэгнээс хамаарсан байх:
 - Тухайлан заасан гэрээнүүдийн багц эсвэл тодорхой төрлийн гэрээний өгөөжийн гүйцэтгэл, эсвэл
 - Даатгагчийн эзэмшиж буй тухайлан заасан хөрөнгийн багцын хэрэгжсэн ба/эсвэл хэрэгжээгүй/ хөрөнгө оруулалтын өгөөж, эсвэл
 - Тухайн гэрээг гаргагч даатгагч, сан эсвэл бусад хуулийн этгээдийн ашиг/алдагдал.

Даатгалын болон хөрөнгө оруулалтын гэрээний аль аль нь хувь оролцооны нөхцөлтэй байж болно.

7.3. НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН ЗАРЧИМ

7.3.1 БОГИНО ХУГАЦААТ ДААТГАЛ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Богино хугацаат даатгал гэдэгт даатгуулагч болон түүний асран хамгаалалтанд буй хүн өнөөдрийн төвшиний орлогын эх үүсвэрээ даатгалын тохиолдол (амь насаа алдах эсвэл хөдөлмөрийн чадвараа алдах гэх мэт)-ын үр дүнгээс үүдэн хадгалж чадахгүй байх эрсдэлээс хамгаалсан богино хугацаат даатгалын гэрээг ойлгоно. Энэ ангилалд багтсан даатгалын гэрээний нөхөн төлбөрийн хэмжээ нь тухайлан заасан даатгалын тохиолдлын үед тогтмол эсвэл даатгуулагчид учирсан эдийн засгийн алдалдлын хэмжээтэй уялдсан байна. Мөн даатгалын хугацааны эцэст эсвэл гэрээ цуцлах үед төлөх аливаа нөхөн төлбөргүй байна.

Б. БҮРТГЭЛ

Богино хугацаат даатгал гэж ангилагдсан гэрээний бүртгэлд ердийн даатгалын компанийн бүртгэлийн зарчмыг баримтална.

7.3.2 ТОГТМОЛ БОЛОН БАТАЛГААТ НӨХЦӨЛТЭЙ УРТ ХУГАЦААТ ДААТГАЛ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тогтмол болон баталгаат нөхцөлтэй урт хугацаат даатгал гэдэгт хувь оролцооны нөхцөлгүй ба хүний амь настай холбоотой зүйлс (нас барах эсвэл амьд үлдэх гэх мэт)-ийг даатгасан урт хугацааны даатгалын гэрээг ойлгоно.

Б. БҮРТГЭЛ

Даатгалын хураамжийн орлогыг гэрээнд заасан төлөх хугацаанд нь гэрээнд заасан төлбөл зохих дүнгээр хүлээн зөвшөөрнө. Гэрээний дагуу төлөх нөхөн төлбөрийг нөхөн төлбөр үүссэн хугацаанд нь зардлаар хүлээн зөвшөөрнө. Гэрээний дагуу ирээдүйд төлөгдөх нөхөн төлбөрийн дүнг харгалзах хураамжийн орлогыг хүлээн зөвшөөрөх хугацаанд хувь тэнцүүлэн хүлээн

зөвшөөрнө. Хэрэв даатгалын хураамжийн орлого нь нэг удаа төлөгдөх эсвэл нөхөн төлбөр хуримтлагдах хугацаанаас ихээхэн хэмжээгээр богино хугацаанд төлөгдөхөөр байвал энэхүү илүү төлөгдсөн хураамжийн орлогыг даатгалын гэрээний хугацаанд хувь тэнцүүлэн бүртгэх зарчмын дагуу орлогод тооцоогүй хураамжийн орлогын нөөцийг хүлээн зөвшөөрнө.

7.3.3 ХУВЬ ОРОЛЦООНЫ НӨХЦӨЛТЭЙ УРТ ХУГАЦААТ ДААТГАЛ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хувь оролцооны нөхцөлтэй урт хугацаат даатгал гэдэгт хувь оролцооны нөхцөлтэй ба ба хүний амь настай холбоотой зүйлс (нас барах эсвэл амьд үлдэх гэх мэт)-ийг даатгасан урт хугацааны даатгалын гэрээг ойлгоно.

Б. БҮРТГЭЛ

Даатгалын хураамжийн орлогыг шууд өр төлбөрөөр хүлээн зөвшөөрнө. Өр төлбөрийн хэмжээг универсал урт хугацааны даатгалын хувьд (universal life insurance) хүүний хэмжээгээр эсвэл нэгж хөрөнгө оруулалтанд уялдуулсан урт хугацааны даатгалын хувьд (unit-linked contract) нэгжийн үнийн өөрчлөлтөөр өсгөх ба эргүүлэн төлсөн дүн (withdrawal), нас баралтын нөхөн төлбөр (mortality charge) болон цуцлалтын үеийн үнэ цэнийн зардал(surrender charge)-аар бууруулна.

Орлого нь нас баралтын төлбөр, гэрээний удирдлагын зардал болон цуцлалтын үеийн үнэ цэнийн зардлаас бүрдэх ба өр төлбөрийг бууруулж хүлээн зөвшөөрнө. Өр төлбөрт кредитлэсэн хүү болон нэгж хөрөнгө оруулалтын үнийн өөрчлөлтийн дүнгээр зардал хүлээн зөвшөөрнө.

7.3.4 ХУВЬ ОРОЛЦООНЫ НӨХЦӨЛТЭЙ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ГЭРЭЭ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хувь оролцооны нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэдэгт хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж ангилагдсан хувь оролцооны нөхцөлтэй урт хугацаат даатгалын гэрээг ойлгоно.

Б. БҮРТГЭЛ

Энэ ангиллын гэрээний орлого болон өр төлбөрийг хувь оролцооны нөхцөлтэй универсал урт хугацааны даатгалын гэрээний орлого болон өр төлбөрийн бүртгэлтэй адилаар бүртгэнэ. Үүссэн өр төлбөрийн хэмжээ нь гэрээний баталгаат нөхөн төлбөрийн хорогдуулсан өртөг болон гэрээнд агуулагдсан цуцлалтын үеийн үнэ цэнийн нуугдмал үнэ цэн хоёрын нийлбэрээс бага байвал зөрүүг орлогоор нэмж хүлээн зөвшөөрнө.

7.3.5 ТОГТМОЛ БОЛОН БАТАЛГААТ НӨХЦӨЛТЭЙ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ГЭРЭЭ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тогтмол болон баталгаат нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэдэгт хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж ангилагдсан хувь оролцооны нөхцөлгүй бөгөөд тогтмол болон баталгаат нөхөн төлбөрийн нөхцөлтэй урт хугацаат даатгалын гэрээг ойлгоно.

Б. БҮРТГЭЛ

Тогтмол болон баталгаат нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээг санхүүгийн хэрэглүүрийн хорогдуулсан өртгийн аргыг ашиглан бүртгэнэ. Өр төлбөрийг анхлан бодит үнэ цэнээс нь тухай гэрээтэй шууд хамааралтай өсөн нэмэгдэх зардал (transaction cost)-ыг хассан дүнгээр хүлээн зөвшөөрнө. Дараагийн тайлант хугацаанд үр ашигт хүүгийн аргыг ашигласан хорогдуулсан өртгөөр нь бүртгэнэ. Тайлант хугацаа бүрийн эцэст гэрээтэй холбоотой хүлээгдэж буй ирээдүйн мөнгөн урсгалын таамаглалыг хийх ба уг мөнгөн урсгалыг анхны үр ашигт хүүний хувийг ашиглан хорогдуулж өр төлбөрийн дүнтэй харьцуулах ба үүссэн зөрүү нь нэмэх байвал орлого, хасах байвал зардлаар хүлээн зөвшөөрнө.

7.3.6 ТОГТМОЛ БУС НӨХЦӨЛТЭЙ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ГЭРЭЭ

А. ТОДОРХОЙЛОЛТ

Тогтмол бус нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэдэгт хөрөнгө оруулалтын гэрээ гэж ангилагдсан хувь оролцооны нөхцөлгүй бөгөөд тогтмол бус нөхцөлтэй урт хугацаат даатгалын гэрээг ойлгоно.

Б. БҮРТГЭЛ

Энэ ангиллын хөрөнгө оруулалтын гэрээ нь холбогдох санхүүгийн хөрөнгө, үүсмэл санхүүгийн хэрэглүүр ба/эсвэл хөрөнгө оруулалтын зориулалттай үл хөдлөх хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс өөрийх нь үнэ цэнэ нь хамаарсан санхүүгийн өр төлбөр ба анхлан хүлээн зөвшөөрөх үедээ бодит үнэ цэнийн өөрчлөлт нь орлого үр дүнгийн тайланд санхүүгийн өр төлбөр гэж бүртгэгдэнэ. Анхлан хүлээн зөвшөөрөхдөө бодит үнэ цэнээрээ бүртгэгдэх ба энэ нь ихэвчлэн гүйлгээний төлбөр байна. Хэрэв бодит үнэ цэнэ нь гүйлгээний төлбөрөөс өөр байгаа нь батлагдаж байвал анхлан хүлээн зөвшөөрөлтийн үеийн ашиг/алдагдлыг хүлээн зөвшөөрнө. Дараагийн тайлант хугацаанд бодит үнэ цэнээрээ бүртгэгдэх ба бодит үнэ цэнийн өөрчлөлтийг орлогын тайланд бүртгэнэ. Тогтмол бус нөхцөлтэй хөрөнгө оруулалтын гэрээний санхүүгийн өр төлбөрийн бодит үнэ цэнийг гэрээний нэгж хөрөнгө оруулалтыг илэрхийлсэн хөрөнгө оруулалтын өнөөгийн үнэ цэнээр хэмжинэ.

НАЙМ. НЭР ТОМЪЁОНЫ ТАЙЛБАР

8.1 НЭР ТОМЪЁОНЫ ТАЙЛБАР

- **Санхүүгийн тайлан** гэж түүнийг хэрэглэгчдэд эдийн засгийн шийдвэр гаргахад ашиглагдах аж ахуйн нэгжийн санхүүгийн байдал, үр дүн, мөнгөн гүйлгээний талаархи мэдээллийг өгөх зорилго бүхий СТОУС-ын үндсэн зарчимд суурилсан тайланг;
- **Тайлагналын өдөр** гэж ажил гүйлгээг тасалбар болгон санхүүгийн тайланг бэлтгэн гаргах өдрийг;
- **Тайлант хугацаа** гэж санхүүгийн тайлангийн жилийн нэгдүгээр сарын нэгнээс тайлагналын өдрөөр дуусгавар болох хугацааг;
- **Тайлант жил** гэж санхүүгийн тайлангийн жил бөгөөд нэгдүгээр сарын 01-нээс арванхоёрдугаар сарын 31-ний өдрөөр дуусгавар болохыг;
- **Нягтлан бодох бүртгэлийн аккруэл суурь** гэж мөнгө хүлээн авсан эсвэл төлсөн эсэхээс хамаарахгүйгээр орлогыг олсон үед, зардлыг гарсан үед нь хүлээн зөвшөөрч бүртгэх аргыг;
- **Ерөнхий дэвтэр** гэж аж ахуйн нэгж, байгууллагын санхүүгийн тайланг бүрдүүлж байгаа дансдыг;
- **Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг** гэж бүртгэлийн суурь, санхүүгийн тайлан гаргахад баримтлах зарчмыг тодорхойлсон журам, заавар, аргачлалыг;
- **Даатгагч** гэж даатгалын тухай хуулийн дагуу даатгалын үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсан бөгөөд даатгалын тохиолдол болоход даатгуулагчид нөхөн төлбөр өгөхөөр даатгалын гэрээгээр үүрэг хүлээсэн талыг;
- **Даатгуулагч** гэж өөрийн ашиг сонирхлын төлөө даатгалын зүйлээ даатгуулж, даатгалын тохиолдол болоход даатгалын гэрээний дагуу нөхөн төлбөр авах эрхтэй тал;
- **Даатгалын хэлбэр** гэж Санхүүгийн зохицуулах хорооноос тогтоосон даатгалын хэлбэрийг;
- **Даатгалын бүтээгдэхүүн** гэж Санхүүгийн зохицуулах хороонд бүртгүүлсэн нийтэд борлуулагдах даатгалын үйлчилгээг;
- **Даатгалын хураамж** гэж даатгуулагч даатгалын зүйлээ даатгуулсны төлөө даатгагчид төлөх төлбөрийг;
- **Даатгалын эрсдэл** гэж даатгуулагчаас даатгагчид даатгалын гэрээний дагуу шилжүүлсэн, санхүүгийн эрсдэлээс бусад эрсдэл;
- **Санхүүгийн эрсдэл** гэж хүүний түвшин, санхүүгийн хэрэглүүрийн үнэ, барааны үнэ, ханшийн өөрчлөлт, үнийн индекс зэргийн ирээдүйд өөрчлөгдөж болох эрсдэл юм;
- **Даатгалын тохиолдол** гэж даатгагдсан зүйлд даатгалын гэрээнд заагдсан даатгалын эрсдэл тохиолдохыг;
- **Даатгалын гэрээ** гэж даатгуулагч нь даатгалын хураамж төлөх, даатгагч нь даатгалын эрсдэлийг даатгуулагчаас хүлээн авч ирээдүйд тусгайлан заасан даатгалын тохиолдол даатгуулагчид сөргөөр нөлөөлөхөд нөхөн төлбөр төлөх харилцааг зохицуулсан гэрээг;
- **Даатгалын нөхөн төлбөр** гэж даатгалын гэрээний дагуу даатгалын тохиолдол үүссэн нөхцөлд даатгагчаас даатгуулагчид олгох мөнгөн хөрөнгийг;
- **Давхар даатгуулагч** гэж давхар даатгалын гэрээний дагуу даатгуулагчийг;
- **Давхар даатгагч** гэж даатгалын тохиолдол болоход давхар даатгалын гэрээгээр давхар даатгуулагчид нөхөн төлбөр төлөх үүрэг хүлээсэн тал;
- **Давхар даатгалын гэрээ** гэж давхар даатгуулагчийн байгуулсан нэг буюу хэд хэдэн даатгалын гэрээний даатгалын тохиолдол бий болоход хохирлыг давхар даатгагчаас, давхар даатгуулагчид нөхөн төлөхөөр хийсэн даатгалын гэрээ;
- **Хувь тэнцүүлэх арга** гэж санхүүгийн хэрэглүүрийн дүнг холбогдох гэрээний хугацаанд тэнцүү хувиарлахыг;

- **Үр ашигт хүүний арга** гэж санхүүгийн хөрөнгө ба өр төлбөрийн хорогдуулсан өртгийг тооцоолж, хүүний орлого буюу хүүний зардлыг харгалзах тайлант хугацаанд хуваарилдаг аргыг;
- **Үр ашигт хүүний түвшин** гэж санхүүгийн хэрэглүүрийн хүчинтэй байх хугацаанд ирээдүйн тооцоолсон мөнгөн төлбөр буюу мөнгөн орлогыг дискаунтчилан дансны цэвэр дүнг гаргах тохиромжтой хувийг;
- **Буцаан үйлчлэх горим** гэж нягтлан бодох бүртгэлийн шинэ бодлогыг анхнаас нь хэрэглэж байсан мэтээр хамгийн эхний тайлант үеэс хойш гарсан бүх ажил гүйлгээ, үйл явдлыг шинэ бүртгэлийн бодлогоор нөхөж орлуулан, бүртгэхийг.
- **Албан ханиш** гэж аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын нягтлан бодох бүртгэлд мөрдөхөөр Монголбанкнаас зарласан тухайн өдрийн гадаад валютын ханшийг;
- **Валют** гэж төлбөр тооцооны хэрэгсэл болсон цаасан, зоосон гэх мэт бүх хэлбэрийн үндэсний валют болон гадаад валютыг;
- **Дискаунтчилах** гэж аливаа хэлцэлд хамаарах ирээдүйн мөнгөн төлбөрийг тодорхой хүүний түвшинг ашиглан өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэхийг;
- **Бодит үнэ цэн** гэж холбоогүй талуудын ажил гүйлгээгээр зохих мэдлэгтэй, арилжаанд оролцоход бэлэн байгаа талуудын хооронд хөрөнгө солилцох, өр төлбөрөөр тооцох эсвэл баталгаажсан өмчийн хэрэглүүрээр солилцож болох дүнг хэлнэ;
- **Дансны үнэ** гэж санхүүгийн байдлын тайланд хөрөнгө, өр төлбөр, өөрийн хөрөнгийг хүлээн зөвшөөрч, толилуулсан дүнг хэлнэ.
- **Үнэ цэнийн бууралтын гарз** гэж хөрөнгийн нөхөгдөх дүнгээс давсан дансны үнэ;
- **Нөхөгдөх дүн** гэж хөрөнгийн бодит үнэ цэнээс борлуулалтын зардлыг хассан дүн ба ашиглалтын үнэ цэнийн аль ихийг хэлнэ.
- **Ашиглалтын үнэ цэн** гэж хөрөнгийн ирээдүйд төлөгдөх мөнгөн төлбөрийн өнөөгийн үнэ цэн юм.
- **Ажилчдын тэтгэмж** гэж ажилтны компанид үзүүлсэн үйлчилгээний хариу болгож компанийн зүгээс олгож буй бүх төрлийн халамж, шагнал юм.
- **Санхүүгийн хэрэглүүр** гэж нэг байгууллагын хувьд санхүүгийн хөрөнгийг, нөгөө байгууллагын хувьд санхүүгийн өр төлбөр эсвэл өмчийн хэрэглүүрийг үүсгэж байдаг аливаа гэрээг.

8.2 УРТ ХУГАЦААНЫ ДААТГАЛЫН КОМПАНИЙН БҮРТГЭЛИЙН ЗААВАРТ АШИГЛАСАН НЭР ТОМЪЁОНЫ ТАЙЛБАР

- **Хөрөнгө оруулалтын болон урт хугацааны даатгалын тогтмол нөхцөл** гэж гэрээний дагуу даатгуулагчаас төлөх төлбөр болон даатгуулагчид буцаан төлөх төлбөр нь тогтмол байхыг хэлнэ.
- **Хөрөнгө оруулалтын болон урт хугацааны даатгалын баталгаат нөхцөл** гэж гэрээний хугацаа дуусгавар болоход даатгагчаас даатгуулагчид баталгаатайгаар төлөхөөр тохирсон төлбөрийг хэлнэ.
- **Унивэрсал урт хугацааны даатгалын (universal life insurance)** гэж даатгуулагч нь өөрийн нөхцөл байдалд тохируулан даатгалын хураамж болон нөхөн төлбөрийн нөхцлийг өөрчлөх боломжтой уян хатан нөхцөлтэй уламжлалт бус бүрэн урт хугацааны даатгалын бүтээгдэхүүнийг хэлнэ. Уян хатан нөхөн төлбөрийн нөхцөл гэдэгт хураамжийг хэмжээг өөрчлөх, даатгалыг эрсдэл болон нөхөн төлбөрийн хэмжээг өөрчлөх зэрэг нөхцлүүд хамаарна.
- **Нэгж хөрөнгө оруулалтанд уялдуулсан урт хугацааны даатгалын (unit-linked contract)** гэж хураамжийн орлогыг тусгайлан дансанд төвлөрүүлж даатгуулагчийн сонгосон хөрөнгө оруулалтын санд хөрөнгө оруулалт хийх нөхцөлтэй урт хугацааны даатгалын гэрээг хэлнэ. Ийм төрлийн гэрээний хувьд нас баралтын нөхөн төлбөр болон даатгалын гэрээний

цуцлалтын үеийн үнэ цэнэ нь тухайн хөрөнгө оруулалтын үнэ цэнээс хамааран өөрчлөгдөж байдаг боловч нас баралтын нөхөн төлбөрийн баталгаат доод төвшинтэй байдаг.

- **Цуцлалтын үеийн үнэ цэн** (*surrender value*) гэж урт хугацааны даатгалын гэрээг цуцлах үед даатгуулагчид нөхөн төлөх баталгаат хамгийн бага төлбөрийн хэмжээг хэлнэ.

8.3 ТОВЧИЛСОН ҮСГИЙН ТАЙЛБАР

- **СЗХ** Санхүүгийн зохицуулах хороо
- **СТОУС** Санхүүгийн тайлагналын олон улсын стандарт
- **НББОУС** Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандарт
- **НДШ** Нийгмийн даатгалын шимтгэл
- **ОТХН** Орлогод тооцоогүй хураамжийн нөөц
- **УБМХНС** Учирсан боловч мэдэгдээгүй хохирлын нөөц сан
- **МБТХНС** Мэдсэн боловч төлөөгүй хохирлын нөөц сан
- **УБХБТБНС** Учирч болзошгүй хохирлын нөөц сан